

Gränslöst stöd för vuxnas lärande

**Bibliotekspersonal och
vuxenpedagoger tänker högt**

Filippa Eckerby & Katarina Sipos Zackrisson

Länsbibliotek Östergötland och Länsbibliotek Jönköping

Januari, söndag eftermiddag och det snöar kraftigt. Karin och Thomas valde Norrköpings stadsbibliotek för att lösa sina (matematiska) problem.

I den här studien tänker bibliotekspersonal och vuxenpedagoger högt kring stöd för vuxnas lärande. De två yrkesgrupperna resonerar kring lärande och den egna professionella rollen.

Här berättar 39 personer om stöd för vuxnas lärande och samverkan med andra aktörer. Studien är en del av utvecklingsarbetet i Östergötlands och Jönköpings län kring folkbibliotekens stöd för vuxnas lärande och finansieras av Kulturrådet.

Ansvariga för studien har varit fil mag Filippa Eckerby med huvudansvar för datainsamling och fil dr Katarina Sipos Zackrisson, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet. Studiens fokus, design, val av aktörer och konklusioner har formats i en referensgrupp bestående av länsbibliotekarie Katinka Borg och bibliotekskonsulent Uli Wollrab Jönköping, samt länsbibliotekarie Kerstin Olsson och bibliotekskonsulent Anne Hederén Östergötland.

ISBN 91-631-9402-3

ISSN 1651-6613

Titel: Gränslöst stöd för vuxnas lärande

Författare: Filippa Eckerby, Katarina Sipos Zackrisson

Bilder och grafisk form: Ahmet Kurt, Norrköpings stadsbibliotek

Teckningar: Ulf Moberg

ISBN 91-631-9402-3

ISSN 1651-6613

Biblioteken i Östergötland publicerar, nr 5

Linköping 2006

Innehåll

Sammanfattning av studien	7
1. Synsätt på information – nya krav på stöd kring lärande	11
2. Informationssökning och lärande – sidor av samma mynt?	15
2.1 Informationssökning – en process	15
2.1.1 Informationssökningsprocessen ur ett fenomenografiskt perspektiv	17
2.1.2 Informationskompetens – vidgat synsätt på informationssökning	19
2.1.3 Bibliotekspersonalens skilda roller	20
2.2 Förutsättningar för lärande	22
3. Bibliotekspersonalens resonemang kring stöd för vuxnas lärande	24
3.1 Kunskapskälla	28
3.1.1 Fysisk lärmiljö	28
3.1.2 Information	30
3.1.3 Teknisk utrustning	32
3.1.4 Professionell kunskap	33
3.2 Samarbete	38
3.2.1 Relationer	38
3.2.2 Samverkansformer	41
3.3 Bemötande	44
3.3.1 Dialog	44
3.3.2 Kommunikativ strategi	48
3.3.3 Perspektivtagande	50
3.3.4 Engagemang	51
3.4 Möjligheter och hinder för samverkan	53
4. Vuxenpedagogers resonemang kring stöd för vuxnas lärande	55
4.1 Kunskapskälla	59
4.1.1 Ämnesstoff	59
4.1.2 Information från verksamhet	60
4.1.3 Bibliotekskunskap	63
4.2 Samarbete	63
4.2.1 Relationer	63
4.3 Bemötande	66
4.3.1 Engagemang	66
4.3.2 Perspektivtagande	67
4.3.3 Uppmuntran	69

4.3.4	Utmaning	74
4.3.5	Handledning	75
4.3.6	Vardagsförankring	81
4.4	Möjligheter och hinder för samverkan	85
5.	Pragmatiska förhoppningar	87
5.1	Gränslöst stöd för vuxnas lärande	87
	Noter	92
	Appendix	95

Sammanfattning av studien

I den här studien tänker bibliotekspersonal och vuxenpedagoger högt kring stöd för vuxnas lärande. De två yrkesgrupperna resonerar kring lärande och den egna professionella rollen. Grupperna förenas i att de organiserar aktiviteter som en tredje part tar del av – de vuxenstuderande. Hur förhåller sig respektive yrkesgrupp till vuxna studerande? Vilka likheter och skillnader uttrycks kring stöd för vuxnas lärande? Vilka möjligheter och hinder för samverkan finns egentligen mellan folkbibliotek och vuxenutbildning? Frågorna kan kopplas till dagens tal om livslångt lärande och de krav som ställs på institutioner i samhället. Här berättar 39 personer om stöd för vuxnas lärande och samverkan med andra aktörer. Studien är en del av utvecklingsarbetet i Östergötlands och Jönköpings län kring folkbibliotekens stöd för vuxnas lärande och finansieras av Kulturrådet.

Ansvariga för studien har varit fil mag Filippa Eckerby med huvudansvar för datainsamling och fil dr Katarina Sipos Zackrisson, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet. Studiens fokus, design, val av aktörer och konklusioner har formats i en referensgrupp bestående av länsbibliotekarie Katinka Borg och bibliotekskonsulent Uli Wollrab Jönköping, samt länsbibliotekarie Kerstin Olsson och bibliotekskonsulent Anne Hederén Östergötland. Studien vore ogjord utan de 39 personer som frikostigt bjudit på sina tankar i samtal med oss. TACK, ni alla!

En glimt från studiens resultat ger en vink om att de två grupperna uppfattar stöd för vuxnas lärande på skilda sätt, men likheter finns också. Flera aktörer, oavsett yrkesroll, berättar att de anpassar sig i mötet med de vuxna och deras behov. Bibliotekspersonal och vuxenpedagoger är mer eller mindre flexibla i sina roller men har skilda fokus för ögonen, vilket också får konsekvenser för samverkan. De båda yrkesgrupperna beskriver sina handlingar i relation till en tredje part, de vuxenstuderande. Det är kanske inte överraskande, men skillnaden är att bibliotekspersonal uttrycker relationen till de vuxenstuderande ur ett slags service- eller brukarperspektiv, är kundorienterade om man så vill.

Vuxenpedagoger däremot illustrerar relationen till de vuxenstuderande som dubbel. Dels som stöd i läroprocessen, dels som en auktoritet med särskilda ämneskunskaper och i rollen som bedömare av studieresultatets kvalitet. Konsekvensen blir att bibliotekspersonalens insatser ses som ingående i arbetsprocesser som studerande förväntas ansvara för. På så vis blir bibliotekets funktion

som en slags parentes, ett isolerat inslag i läroprocessen, utanför pedagogens ansvar. Biblioteket tilldelas en biroll och underordnad position, då studerandes och bibliotekspersonalens handlingar på sätt och vis bedöms av pedagogen. Bibliotekspersonalen är intresserad av att överbrygga klyftan mellan utbildning och bibliotek för att stödja livslångt lärande. Flera ger uttryck för att vilja skapa en helhet där informationsökning är integrerad i studerandes arbetsprocess. Vuxenpedagoger däremot, är mer fokuserade på att iscensätta studieuppgifter och säkerställa arbetenas kvalitet som de slutligen avgör. Finns så något som kan bidra till balans i skärningspunkten mellan studerandes behov, bibliotekspersonalens och vuxenpedagogens insatser kring stöd för vuxnas lärande? Frågan diskuteras med utgångspunkt i studiens resultat.

1. Synsätt på information – nya krav på stöd kring lärande

Alla bilder är från Länsbibliotek
Östergötlands bildarkiv:
www.lansbibliotek.ostsam.se/bilddatabas

”Studieplatserna uppfattas skapa goda förutsättningar för studenter att arbeta med sina studier. Bibliotekets tystnad uppfattas som en sådan förutsättning liksom god belysning. Studieplatserna ses även som en slags inspirationskälla till studier. Öppna studieplatser fungerar även som kontaktytor mellan människor.”

Förändringar i samhället och nya sätt att se på information påverkar vårt vardagsliv. Det så kallade informationssamhället ställer andra krav på oss och uttryck som ”självständiga”, ”ansvarstagande” eller ”engagerade” medborgare nämns lite varstans. Vi förväntas tillägna oss information, sortera informationsflödet liksom göra fler val i arbete och vardag. Dessa förändringar ökar efterfrågan på kunskap och utbildning.¹ Folkbiblioteken möter vuxenstudier från skilda utbildningsformer. Hantering av information är centralt inom dagens biblioteks- och informationsvetenskap, liksom inom utbildningsområdet.² Information, kunskap och lärande ses som integrerade delar i talet om livslångt lärande. Kunskap söks och skapas då medborgare tillägnar sig information. Lärande beskrivs som att människor ingår i sökprocesser, liksom i interaktionen människor emellan. Integration av kunskap och lärande kan ses som en konsekvens av informationssamhällets utveckling.³

Vuxenutbildning utgår idealt från individens behov, erfarenheter och förutsättningar för lärande.⁴ Informations- och kommunikationsteknologi (IKT) framhålls som redskap för flexibilitet och individualisering i vuxenstudier.⁵ Undervisning organiseras idag med logiken att vuxna vill arbeta självständigt, målinriktat, erfarenhetsbaserat eller problembaserat. Arbetsformerna medför att särskilda föreställningar skapas kring vilka studerande, pedagoger och bibliotekspersonal är eller ska bli.⁶ Studerandeaktiva arbetsformer gör alltså anspråk på självständiga och studieintresserade deltagare som efter påbörjade studier dyker upp som brukare då de ivrigt knackar på bibliotekets port. Studerande med andra ambitioner använder studietiden till annat.⁷ Vilka krav ställer egentligen dessa konstruktioner av vuxnas lärande på bibliotekspersonal och vuxenpedagoger? En berättelse som bibliotekspersonal återkommande vittnar om är att de vuxna är vilsna, inte har klart för sig vad de ska göra. Deltagarna har svårt att formulera frågor så att biblioteket kan agera. Vad sker så i mötet, då studerandes, bibliotekspersonalens och vuxenpedagogens logik möts? Hur kan de professionella aktörerna agera för att de vuxna ska hantera studierna, därmed utveckla lärande som har förutsättningar att bli både livsvitt och livslångt?

Den här studien baseras på 39 intervjuer med bibliotekspersonal och vuxenpedagoger i några kommuner. Genom att identifiera aktörernas uppfattningar vill vi bättre förstå hinder och möjligheter kring samverkan mellan folkbibliotek och vuxenutbildning. Studien finansieras av Kulturrådet och är en del i arbetet med stöd för vuxnas lärande tillsammans med länsbiblioteken i Östergötlands och Jönköpings län. Ansvariga för studien har varit fil dr Katarina Sipos Zackrisson och fil mag Filippa Eckerby, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet. Eckerby har utöver delansvar för rapportens text, haft huvudansvar för genomförande av datainsamlingen.

Ordförklaring

Vuxenstuderande/deltagare/studerande/brukare/användare används som beteckning för vuxna som deltar i formella studier.

Vuxenpedagog används som beteckning för den som stödjer vuxnas lärande (även om rollen varierar: inspiratör, handledare, föreläsare, lärare, examinator).

Bibliotekspersonal används som beteckning för den som stödjer vuxnas lärande i bibliotekskontext (även om rollen varierar: bibliotekschef, studiebibliotekarie, bibliotekarie, assistent).

Lärsituation, läroprocess, arbetsprocess och undervisning används som beteckning på situationer och aktiviteter som studerande deltar i.

Sökprocess

Sökord: vuxenutbildning, vuxnas lärande, biblioteks- och informationsvetenskap, fenomenografi, stöd, länsbibliotek, bibliotek, lärande, kunskap. Orden har kombinerats på skilda sätt såsom vuxnas lärande och bibliotek, vuxenutbildning och bibliotek, vuxenstuderande och bibliotek.

Sökmotorer: Libris, Google, bibliotekskatalogen vid Linköpings universitet och Borås högskolas bibliotekskatalog.

Litteraturtips: (Se fullständig referenslista i Appendix):

Bruce, C. (1997). *The Seven Faces of Information Literacy*. Adelaide: AUSLIB Press.

Jackman, W. L. (1999). *Information Literacy: An Issue of Equity for New Majority Students*. Ann Arbor, Michigan: UMI Dissertation Services.

Hallberg, A. (2005). *Kundorienterad biblioteksverksamhet, en jämförelse mellan bibliotek och lärcentra i Sverige och England*. Institutionen för konstruktions- och produktionsteknik, Linköpings universitet. Rapport LiTH-IKP-R-1379.

Kuhlthau, C. C. (1993). *Seeking Meaning: A process approach to library and information services*. Norwood: N.J. Ablex.

Larsson, S. (1996). Vardagslärande och vuxenstudier. I Livslångt lärande. (red) P.-E. Ellström, B. Gustavsson och S. Larsson. Lund: Studentlitteratur.

Limberg, L. (2003). Att söka information för att lära: En studie av samspel mellan informationssökning och lärande. Borås: Valfrid.

Perselli, A.-K. (2006). Universitetslärares uppfattning av informationskompetens. B-uppsats i vuxenpedagogik vid Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.

Rundberg, S. (2004). Folkbibliotekarien och det livslånga lärandet: En undersökning av ett projekt till stöd för vuxenstuderandes livslånga lärande. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2004:3.

Myndigheten för skolutveckling (2005b). Stöd och referensmaterial om vuxnas lärande: Idé och inspiration i arbetet med vuxnas lärande. Författare: L. Assarsson och K. Sipos Zackrisson. <http://www.skolutveckling.se>

Läsanvisning

Vår ambition är att skriva en lättillgänglig men informativ text som detaljerat beskriver hur bibliotekspersonal och vuxenpedagoger resonerar kring stöd för vuxnas lärande men också vad som hindrar eller möjliggör samverkan mellan dessa institutioner. Utöver det omfattande intervjuaterialet beskrivs kort hur man kan se på förutsättningar kring livslångt lärande och tänkande i relation till informationssökning. Dessa teoretiska resonemang kanske kan bidra i det vardagliga arbetet? Med stöd i de intervjuades berättelser, de som frikostigt tänkt högt, kanske du får syn på sådant du funderat på? Läsare som är intresserade av studiens design, metodreflektion, intervjuinstrument och referenser hänvisas till Appendix.

Texten inleds i kapitel ett med en bakgrund kring synsätt på kunskap och information, ordförklaring, sökprocess, några lästips och läsanvisning till materialet. I andra kapitlet presenteras synsätt på informationssökning och förutsättningar för lärande. I följande kapitel tre och fyra redovisas intervjuer med bibliotekspersonal och vuxenpedagoger. Båda kapitlen inleds med några så kallade profiler, hur man resonerar och agerar på folkbiblioteket och inom vuxenutbildningen. Dessa profiler eller figurer om man så vill, är tänkta att fungera som underlag för diskussion inom och mellan institutionerna.

Med detta grepp vill vi synliggöra likheter och skillnader i förhållningssätt bland de professionella grupperna. Därefter presenteras tablåer över samtliga uppfattningar i materialet som följs av citat inom varje kategori som skapats. Aidentifiering av informanter har gjorts genom kodning. Efter varje citat finns det en kod, till exempel (B4:9)

som tyds på följande sätt:

B = Bibliotekspersonal

P = Pedagoger

Siffran före kolon = Informant

Siffran efter kolon = Sidhänvisning i intervjuutskrift

Slutligen, i kapitel fem, förs en diskussion om stöd för vuxnas lärande samt möjligheter och hinder för samverkan mellan folkbibliotek och vuxenutbildning.

2. Informationssökning och lärande – sidor av samma mynt?

För att närma oss de båda aktörsgrupperna har vi använt resonemang och modeller kring informationssökning och lärande. Dels för att de teoretiska resonemangen i sig kan vara av intresse för biblioteksvärlden. Dels för att förstå det bibliotekspersonal och vuxenpedagoger ser som centralt för samverkan kring vuxnas lärande. Det kan förstås vara vanskligt att särskilja lärande och informationssökning. Vi har valt att analytiskt ändå göra det. Val av perspektiv har skett med pragmatiska förtecken, eftersom fokus är bibliotekspersonalens⁸ och vuxenpedagogers uppfattningar kring stöd för vuxnas lärande. Poängen med studiens design är att vara förhållandevis fri i relation till teorier då projektet handlar om att vara lyhörd inför aktörernas variation i uppfattningar. Samtidigt finns ju konventioner kring hur det talas inom bibliotekets respektive vuxenutbildningens världar om lärande och informationssökning. Vi försöker förhålla oss till dessa allmänna tolkningar åtminstone som utgångspunkt för studien. Staffan Larssons resonemang kring förutsättningar för lärande är ett ben som studien vilar på.⁹ Ett annat är Carol Kuhlthaus, Christine Bruces och Louise Limbergs delvis olika förhållningsätt i relation till informationssökning.¹⁰

2.1 Informationssökning som en process

Informationssökning är en del i läroprocessen där användaren försöker förstå och utveckla ett ämne.¹¹ Kuhlthau har studerat deltagares upplevelser av informationssökning och funnit att dessa grundläggs i ett växelspel av tankar, känslor och handlingar. På så vis är informationssökning en processinriktad verksamhet. Det handlar inte enbart om att söka information utan om att skapa mening kring informationen, utveckla förståelse. Processen involverar hela människan, det vill säga erfarenheter och kunskaper. Det betyder att människan konstruerar kunskap utifrån de förutsättningar hon har. I processen ingår tolkningsaktivitet; deltagaren tolkar varje upplevelse, reflektion och handling utifrån den givna situationen som sedan leder vidare till nya tolkningar. Tolkningarna formas helt enkelt i relation till avsikterna med informationssökningen.¹²

Kuhlthau beskriver informationssökningsprocessen utifrån sex stadier.

Tablå 1. Modell av informationssökningsprocessen

Steg	Uppgiften påbörjas	Val av ämne	Inventering	Fokusera formuleringen	Systematisera information	Avsluta informationssökning
Känslor	Osäkerhet, tillfredsställelse eller missnöje	Optimism	Förvirring, frustration, tvivel	Klarhet, säkerhet	Känsla av inriktning, förtroende	Lättnad
Tankar		Otydlighet Ökat intresse		→	Specifikation	
Handlingar	Söka avgränsad/relevant information				→	Söka fokuserad/särskild information

Källa: Seeking Meaning av C. Kuhlthau, 1993, s. 43.

1. Uppgiften påbörjas. Informationssökningen börjar med känslor av osäkerhet och oro. Dessa känslor består en bit in i processen men avtar allt mer i och med att ämnet fokuseras. En känsla av tydlighet ersätter de tidigare. Självförtroende och säkerhet ökar i takt med att sökfrågor formuleras utifrån det egna perspektivet.

2. Val av ämne. I denna fas bestäms ämnesområde för uppgiften liksom hur den ska lösas. Deltagaren upplever osäkerhet och oro och är därför ofta i behov av mycket hjälp och ledning. Så småningom avtar oron och deltagaren känner hopp eftersom han eller hon är på ”rätt spår”.

3. Inventering. Här utforskas det övergripande ämnesområdet för att delområdet ska kunna preciseras och avgränsas. Det leder till förvirring eftersom man inte vet vad man ska göra eller hur man ska fokusera.

4. Fokusera formulering. I denna fas börjar bitarna falla på plats. Ämnespreciseringen för uppgiften är klar, det finns ett fokus att utgå ifrån och information som man har är relevant. Återigen är man på ”rätt spår”. Ett visst avgränsat område med en viss fokusering är en förutsättning för att gå till steg 5, annars riskerar arbetet att stagnera.

5. Systematisera information. Här samlar deltagaren information till det väl avgränsade och fokuserade området. När man vet vad man söker blir arbetet att hitta lättare.

6. Avsluta informationssökning. Informationssökningen slutar och skrivandet tar vid. Anledningen till att man slutar söka är ofta att man har upptäckt att sökträffarna minskade i relevans eller att man har tillräckligt med material.

Studering har olika behov av insatser beroende på var de befinner sig i processen. Det är centralt att bibliotekspersonalen kan ge relevant stöd eller undervisning vid rätt tillfälle. Studering som börjat söka information befinner sig i modellens inledande faser. Bibliotekspersonalens roll bör då vara av mer undervisande och handfast karaktär, kanske konkret visa på litteratur. Befinner sig däremot studering i slutfasen av informationsökningsprocessen är det lämpligare att personalen ägnar sig åt vägledning eller rådgivning.¹³ Avsikten med modellen är att bibliotekspersonalens roller ska uppfattas som föränderliga och flexibla.

2.1.1 Informationssökningsprocessen ur fenomenografiskt perspektiv

Delar av biblioteks- och informationsvetenskapen domineras av kognitiva synsätt, där mentala processer är fokus. I dessa perspektiv betraktas studering som mottagare av information.¹⁴ Ett fenomenografiskt perspektiv i relation till informationssökning innebär däremot att samtidigt som en person använder information, förändrar hon också uppfattning av det som studeras. Relationen mellan person och specifikt fenomen förändras på så vis. Ur ett sådant perspektiv är det svårt att beteckna den lärande enbart som mottagare av information.¹⁵ Däremot finns det olika sätt att söka information och informationsökningsprocessen är möjligen inte så generell som i Kuhlthaus modell. Limberg visar på studerandes uppfattningar av informationsökning:

- **Informationssökning som att söka fakta.** Detta synsätt bygger på uppfattningen att det finns ett färdigt svar att söka och finna. Det visar sig inte gynna deltagarnas inlärningsprocess.
- **Informationssökning som att söka fakta och väga information för att välja rätt sida.** Detta synsätt grundar sig på uppfattningen att informationsanvändaren själv skapar svaret genom att antingen välja ”ja” eller ”nej”.
- **Informationssökning som att söka fakta, granska och analysera.** Detta synsätt bygger på uppfattningen att kritiskt granska, förstå och värdera informationen för att resonera sig fram till möjliga svar.¹⁶

De tre uppfattningarna kan kopplas samman med deltagarnas skilda informationsökningsprocesser. Deltagarnas kunskaper har betydelse för hur de söker information och påverkar förstås vad de lär sig. Inriktningen mot för-

ståelse av sakinnehåll liksom att förstå och granska argument, värderingar och motiv i informationskällor karaktäriseras som djupinriktning i informationsanvändningen. Det står i kontrast till informationens yta, det vill säga enskilda faktaupplysningar. Uppfattningen om informationssökning som enbart sökande av fakta anses inte gynna läroprocessen.¹⁷ Limberg ifrågasätter om det är informationsvetenskapens synsätt på människan som mottagare av information som bidrar till att informationssökning för många innebär att söka färdiga svar. Studerande missförstår ofta vad informationssökning går ut på, eftersom de snabbt letar efter svaret på frågan i stället för materialet att undersöka.¹⁸ Undervisning om informationssökning ska handla om att deltagare förstår att det är de själva som formar svaren.¹⁹ Studieuppgiften måste ses i relation till en helhet, annars riskerar deltagare att uppfatta information som isolerade fakta som kan flyttas från en informationskälla oarbetade till ett annat sammanhang. Detta förklaras med att studerande, men också pedagogerna har begränsad förståelse kring vad informationssökning är eller kanske bör vara. Om pedagogerna brister i detta, får inte studerande den handledning de behöver för att hantera informationssökningen, därmed äventyras kvalitet i lärande. Men, vad händer då om bibliotekspersonalen som möter deltagarna dessutom är bärare av liknande logik, hur går det då med själva lärandet?

Studerandes lärande samspelar även med deras intresse för uppgiften, uppfattningen de har av informationssökning och sätt att tolka och använda information.²⁰ Limberg uppmanar till diskussion och forskning kring didaktiska frågor om hur undervisning kan organiseras för att deltagare ska ges möjligheter att lära sig söka och använda information på ändamålsenligt sätt. Forskning efterfrågas kring rollfördelning mellan deltagare, pedagoger och bibliotekspersonal.²¹ Limbergs slutsats av de olika uppfattningarna om informationssökning handlar om känslighet inför materialet i meningen analys, tolkning och kritiskt tänkande, liksom en djupinriktning mot innehållet, med strävan mot att förstå. Det handlar inte om att finna och ta in eller suga åt sig information, snarare om att förstå innehåll som en krävande intellektuell aktivitet.²²

2.1.2 Informationskompetens – vidgat synsätt på informationssökning

Under 70-talet vidgades synen på informationssökning och kom nu att innefatta mer än ett mekaniskt hantverk.²³ 80-talets dator tekniska utveckling bidrog till en förändrad syn på informationssökning. Kritisk granskning och värdering var ”nya” intellektuella kunskaper som behövdes för att hantera information från datorerna. Informationskompetens introducerades som begrepp och samlade tillkomna dimensioner av informationssökning.²⁴ Idag är de flesta överens om att informationskompetens är betydligt mer än tekniska färdigheter. Man är trots detta fortfarande oense om vad som egentligen ingår i begreppet. Här får vi ett förslag på dimensioner som har relevans när vi försöker ringa in vad informationskompetens kan vara. Bruce visar begreppets mångsidighet genom sju uttryck:²⁵

- Informationsteknik används för informationsåtervinning och kommunikation
- Informationskällor används för att finna information
- Informationssökning är en process
- Skapa kontroll över informationen
- Bygga personlig kunskapsbas inom nytt intresseområde
- Komma till insikt genom att arbeta med kunskap utifrån erfarenhet och reflektion
- Använda kunskap på etiskt riktigt och klokt sätt så andra kan dra nytta av det

Informationskompetens kan inte förvärfvas genom hårt arbete, det handlar inte om att tillägna sig ett antal färdigheter. Snarare är alla människor informationskompetenta och kan ständigt fördjupa sin kompetens. Begreppet informationskompetens ska ses ur detta vidare perspektiv, där varje människa har en upplevelse om vad som är informationskompetens.²⁶ Dessa upplevelser och uppfattningar är beroende av behov och erfarenheter som uppstår när vi interagerar med omvärlden. Att vara informationskompetent inom ett område i exempelvis samhällskunskap är inte nödvändigtvis det samma som att vara kunnig i naturkunskap. Bruce definition av informationskompetens är: ”the sum of the different ways it is experienced”, medan utbildning i informationskompetens handlar om: ”helping learners change/broaden their repertoire of experiences”. Det handlar om att på varierade sätt använda källor och forma kunskap i relation till informationsanvändning. Informationskompetens är alltså inte något självklart eller exakt mätbart och ska förstås i sitt konkreta sammanhang.²⁷

2.1.3 Bibliotekspersonalens skilda roller

En modell av informationssökningsprocessen kan formuleras i relation till bibliotekspersonalens roll.²⁸ De fem rollerna innebär olika grad av involvering i brukares användning av bibliotek och informationssökningsprocesser. Modellens högre nivåer kategoriseras som mer processorienterade än de lägre som handlar om att tillhandahålla material som besökare efterfrågar.²⁹

Tablå 2. Modell av bibliotekspersonalens skilda roller

Nivå	Beskrivning
1. Organisatör	Bibliotekspersonalen tillhandahåller en organiserad samling av informationsresurser som användaren själv söker, utifrån skyltsystem och hur samlingarna är organiserade. Utgångspunkten är att användare vet vad de har för informationsbehov och vilken information de söker. Bibliotekspersonalen involverar sig inte i användarens sökprocess.
2. Lokalisatör	Bibliotekspersonalen ger enkla faktasvar och hänvisning till en specifik källa. Genom fakta- eller litteratursökning hittar bibliotekspersonalen rätt källa och rätt svar. Information behandlas som ett ting som kan förmedlas på ett konkret vis. En källa lokaliserar utan något engagemang i användarens intellektuella process.
3. Identifierare	Bibliotekspersonalen identifierar olika källor inom ett ämne, dock utan att identifiera användarens behov. Användaren rekommenderas ett antal källor inom ett ämne, men inte i någon särskild ordning. Bibliotekspersonalen går inte in i dialog med användare utan tar fram lämplig information ur informationssystem för att matcha det ämne som användaren uppgett. Samma förhållningssätt tillämpas mot alla användare.
4. Rådgivare	Informationssökning uppfattas som processorienterad. Ämnesökningar görs utifrån detta perspektiv. Bibliotekspersonalen guidar genom källor i ämnet eller uppgiften liksom ger råd om hur dessa bör angripas. Bibliotekspersonalen föreslår en viss ordning av användandet av källorna. Den anses vara statisk, samma ordningsföljd gäller för alla. Det kan bero på att bibliotekspersonalen inte undersöker och tar hänsyn till var i informationssökningsfasen som användaren befinner sig eller vad hans eller hennes kunskap är inom området.
5.Handledare	Informationssökning ses som en kreativ, dynamisk och personlig process. Bibliotekspersonalen har ett helhetsperspektiv på användares informationssökning och behov. Litteratur rekommenderas utifrån individen. Deltagarens tidigare kunskaper och erfarenheter inom ämnet är en utgångspunkt. Det finns inte ett "rätt" svar på ett informationsbehov utan alla genomgår samma typ av process vid informationssökning. Användarens specifika problem avgör hur bibliotekspersonalen involverar sig. Dialogen är viktig och följs upp av bibliotekspersonalen.

Fritt efter Kuhlthau (1993), s 134-143.

Nivå 1–4 baseras på principen säkerhet, att det finns en organiserad informationssamling tillgänglig för specifikt ändamål. Brukaren känner till sitt informationsbehov och vilka källor som motsvarar behovet. Nivå 5 innebär däremot att informationssökning baseras på brukarens och informations-systemens osäkerhet. Denna nivå är svår att uppnå, speciellt under stress och vid personalbrist eftersom dialog med användaren är tidskrävande, men förutsättning för resultat. Här krävs reflektion, dokumentation och experimenterande med arbetssätt. Samspel och nära dialog med pedagoger framstår som centralt för att nivå 4–5 ska fungera väl, samtidigt finns det risk att pedagoger upplever att bibliotekspersonalen ”lägger sig i” deras arbetsområde. Kuhlthau hävdar att högre nivåer i modellen blir allt mer relevanta i dagens informations- och kunskapssamhälle.

Modellen visar att bibliotekspersonal förväntas ha uppgiften som medresenär eller ”intermediär”, en position mellan information och användare. Man kan vara intermediär på två sätt; informationsrelaterad eller processinriktad. Ett informationsrelaterat sätt betyder att informationen i sig är det centrala. Mötet och dialogen utgår ifrån att man hittar lämplig information för specifikt syfte. Ett processinriktat förhållningssätt däremot, innebär att bibliotekspersonalen för dialog med användare för att identifiera just det informationsbehov som finns. Det finns en strategi för informationsinsamlingen som innebär att bibliotekspersonalen utifrån det material som användaren har funnit, kan återkoppla och formulera nya strategier för det fortsatta arbetet. Bibliotekspersonalens roll handlar här om att identifiera användbara källor och ge förslag på hur den kan användas. Källor som rekommenderas ska utgå från användarens kunskapsbas och informationssökning ska ses som en personlig process. Det processorienterade förhållningssättet är fokuserat på att lära användaren att lära i samband med informationssökning.³⁰

Samtidigt som kunskapsprocessen också ska relateras till det avsiktliga lärandet, den kvalitet som pedagogen till syvende och sist bedömer. Vill man vara kritisk utgår alltså modellen från att deltagare verkligen är studieintresserade och att de har identifierat arbetsuppgiften på rätt sätt när de knackar på bibliotekets dörr.³¹ Hur bibliotekspersonalens uppgifter kan skiljas från pedagogens är ingen enkel uppgift. I den här studien väljer vi att fokusera aktörernas synsätt som resurs, just för att bidra till insikt om hur institutionell samverkan kan ske, och kanske främst förstå skärningspunkten i de vuxenstuderandes, bibliotekspersonalens och pedagogernas logik. Vår tolkning av biblioteks- och informationsvetenskapen är att man inte har intresse av att sudda gränserna gentemot disciplinen pedagogik. Däremot kan strävanden efter genuina möten med utgångspunkt i den lärandes perspektiv förena flera vetenskapsområden. Att utveckla kunskap i gränslandet mellan disciplinerna

kan vara en poäng, ett konstruktivt bidrag att bättre förstå sig på stöd för vuxnas lärande.³²

Nu har vi resonerat kring informationssökning och informationskompetens. Hur förhåller sig då dessa begrepp i relation till tänkande om förutsättningar för lärande?

2.2 Förutsättningar för lärande

Larsson använder begreppen utmaning, autenticitet och relevans för att förstå förutsättningar för lärande i vardagen.³³ I interaktion med andra möter vi andras perspektiv, dessa utmanar eller tvingar oss att omarbete vår förhållningssätt. Det är just det som är avgörande när det gäller lärande; att utmana egna tolkningar och handlingar. När en tolkning förändras genomgripande och består, sker således lärande. Detta betyder att vi lär när mönster av handlingar utmanas och förändras.³⁴ Lärande sker både oavsiktligt och avsiktligt. Vi lär oss avsiktligt att hantera ett program i en dator eller vi går en kurs för att lära hur man klär om möbler. I andra aktiviteter deltar vi utan att tänka på att vi lär. Lärandet sker trots att det inte är aktivitetens primära syfte genom att någons kunskap är inbyggd i den teknologi som används.

Att lära utantill leder enligt Larsson till ”krusningar på ytan”. Det är en tillfällig förändring som kan förknippas med utbildningssammanhang. Utantillinläring leder till meriter, dock ingen djupare kunskap. Vuxna är märkta av utbildningens sätt att hantera kunskap, man memorerar och återger. Närvaro i studiemiljöer skapar systemlydiga människor. Det betyder att de instrumentellt presterar vad som efterfrågas och ger upp intresset för genuin förståelse. För att lära på djupet och utveckla förståelse behöver utbildning präglas av autenticitet, att man känner att en aktivitet är ”på riktigt”. Det handlar om att vara eller bli genuint intresserad. Innehållet i studierna ska kopplas till hur vi i vardagen tolkar de fenomen som studierna handlar om. Först då kan bestående förändringar formas. Varaktiga tolkningar leder till att vardagen kan användas som resurs i undervisningen, något att bygga vidare på, vi möter helt enkelt vardagen med andra sinnen eller på en kvalitativt annorlunda nivå.³⁵

Människor bär mönster av tankar och handlingar som resultat av tolkningar som gjorts i olika sammanhang. Vi lär oss genom att tolkningar förändras och handlingar förfinas. För att det ska uppstå processer där synsätt förändras behöver dynamik formas i utbildningen. Invanda tankar och handlingar utmanas, annars uppstår inte det som krävs för att förändra tolkningar.

Villkor för förändring av tolkningar kan ses som en process. I processen tillförs nytt tänkande genom ämnesinnehållet. Argument prövas i relation till ämnesinnehåll för att skapa välgrundad kunskap. Ska kreativa processer formas där både den lärande och verksamheten förändras bör man dra nytta av skillnader i erfarenheter eller tillföra nytt ämnesinnehåll. Risken är att man inom utbildningssammanhang inte utmanar existerande tolkningar som deltagare bär med sig i lärsituationer, de tillåts slå sig till ro med att prestera något. Ett annat dilemma är att deltagares tolkningar utmanas, men vardagskunskapen distanseras från budskapet så att meningsskapandet uteblir. Det betyder att kunskaper inte utmanas då de inte omnämns, lärandet måste vara autentiskt.³⁶

Kunskap hör ihop med ett sammanhang. Matematik är exempelvis användbart när vi ska räkna ut hur många kakelplattor det går åt i ett badrum. I en del utbildningar saknas konkret problemlösning. Kunskapen förväntas istället formas avskilt från sammanhanget där den används. Relevans är en förutsättning för lärande och har betydelse för om något överhuvudtaget ska läras. Relevansen är svår att förstå när och om de studerande är ointresserade eller inte inser det sammanhang de rör sig inom. Larsson exemplifierar detta med hävstångsprincipen. Vi står frågande inför den om vi inte identifierar att den finns runt omkring oss i skiftnycklar och pedaler. Det är svårt att tillägna sig kunskap om vi inte inser finessen eller nyttan, t ex. när insikt om att vi blir starkare genom att använda hävstångsprincipen. Återgår vi till badrummet som ska kaklas är det svårt att skapa mening utifrån att räkna ut ett rums kvadratmeter om vi inte förstår att det hjälper oss komma fram till hur mycket kakel som behövs.³⁷ Relevansen bidrar till att det som annars verkar svårt att förstå blir förståeligt i konkreta sammanhang. Det här perspektivet på lärande placerar den studerande i fokus. På så vis blir också bibliotekspersonalens och vuxenpedagogernas resonemang kring vuxnas lärande av betydelse. Hur uppfattar de professionella yrkesgrupperna mötet med de vuxna?

Avsikten med genomgången kring lärande och informationssökning är att aktörernas stödjande roller ska uppfattas som flexibla och föränderliga. I tidigare studier där modellerna använts som redskap för att förstå informationssökning och stöd för lärande menar vi att de framställs som väl fyrkantiga. I den här studien söker vi istället variationer i aktörernas förhållningssätt kring lärande. På så vis hoppas vi att beskrivningen av verksamheten bidrar till att modellerna kan användas mer nyanserat.

3. Bibliotekspersonalens resonemang kring stöd för vuxnas lärande

Hur uppfattar då bibliotekspersonal stöd för vuxnas lärande? I det här kapitlet möter vi bibliotekspersonalens resonemang kring den egna rollen.³⁸ Vi har intervjuat 20 personer som arbetar på bibliotek i sex kommuner inom Jönköpings och Östergötlands län. Intervjupersonerna valdes utifrån referensgruppens uppställda kriterier. Centralt var att skapa spridning utifrån kommunstorlek, kön och erfarenhet inom yrket.³⁹ Kapitlet inleds med några profiler eller figurer om man så vill, som illustrerar mönster i relation kring hur stöd för vuxnas lärande kan uppfattas. I profilerna har flera kategorier kopplats samman utifrån hur intervju personer beskriver stöd och samverkan. Forskningsmässigt är den totala variationen av uppfattningar kring stöd för vuxnas lärande mest intressant. Men, för att skapa underlag för diskussion inom yrkesgruppen och idealt mellan bibliotekspersonal och vuxenpedagoger inleds kapitlet med roller som identifierats i intervjumaterialet. Därefter följer en tablå som visar kategorier och totalt utfallsrum i materialet. Efter tablå visas varje kategori med ett eller flera citat.

Bibliotekspersonalens roller

En uppfattning som genomsyrar materialet är att rollen som bibliotekspersonal under senare år har förändrats. Några menar att det handlar om att tekniken har förändrats liksom bibliotekets resurser. Andra uttrycker att även sättet att bemöta människor har förändrats. Ett exempel på det är att man ger förslag på lösningar snarare än levererar färdiga svar. Något som förväntas "tvinga" vuxenstuderande till aktivitet. Några har omdefinierat rollen medan andra inte ser något behov av att göra det. Analysen visar att bibliotekspersonalen uppfattar stöd på varierat sätt. Stöd för vuxnas lärande beskrivs i relation till tre kategorier: kunskapskälla, samarbete och bemötande. Utifrån analysen av uppfattningar framträder en logik, ett mönster som ger olika roller. Känner du igen dig i någon profil? Hur agerar du i arbetsvardagen?

Informatören – hanterar informationssökningsprocessen, visar och lär besökaren hur man söker information, liksom ser till att besökaren hittar rätt material. Informatören skapar informationssökningskurser och demonstrerar bibliotekets funktion.

Sakletaren – tillhandahåller fysiska rum och informationskällor, såsom lärcentra, studieplatser, datorer, böcker och tidskrifter. Utifrån dessa resurser hittar sakletaren rätt svar på konkreta frågor från besökare.

Tillvägagångssättet är statiskt och betyder att bemötandet är det samma oberoende vem man möter.

Kontaktskaparen – är spindeln i nätet som skapar kontakter mellan utbildningsanordnare eller pedagoger och mellan bibliotek och bibliotekspersonal, liksom mellan bibliotekspersonal och studerande. Kontaktskaparen agerar även utanför bibliotekets väggar och skapar relationer mellan olika aktörer som kan vara aktuella i relation till brukarens behov.

Inspiratören – ingår i en lärprocess tillsammans med besökaren, försöker ta den andres perspektiv. Genom lyhördhet och kunskap om bibliotekets resurser ger inspiratören tips och råd. Det finns flera lösningar på problem, men i samtalet förhandlas olika lösningar. Inspiratören resonerar, bollar tankar och idéer, erbjuder alternativ i samklang med brukarna. Fokus är att här och nu i situationen kunna skapa en bro mellan brukare, bibliotekspersonal och bibliotekets resurser. Inspiratören inspirerar, skapar nya frågor, snarare än ger färdiga svar.

Medresenären – arbetar uppgiftsorienterat tillsammans med pedagoger utöver professionsgränserna. Det betyder att han systematiskt lär sig om pedagogernas arbetsmiljöer och arbetssätt. Fokus för samarbetet är de vuxenstuderandes behov och uppgifter, snarare än professionella roller. De olika professionernas kunskapsområden sammanlänkas utifrån uppgiften, inte utifrån föreställningar om bibliotekspersonalens eller pedagogens roll. Informationssökning ses som centralt inslag i studerandes arbeten, som en del i lärprocessen.

Brandsläckaren – arbetar uppgiftsorienterat men med tydliga roller. Samarbetet handlar om att underlätta för samarbetspartnern och särskilt i akut uppkomna fall. Pedagoger förvarnar exempelvis om vilka ämnesområden som de studerande ska arbeta med inom en period, speciellt om ämnesområdet betraktas som komplext. Bibliotekets uppgift är att snabbt erbjuda sökord och litteratur så de studerande kan ta tag i sina uppgifter. Bibliotekspersonalen erbjuder informationssökningskurser eller visningar om det behövs.

Dessa roller ska inte ses som statistiska eller kvalitativt åtskilda, utan som flexibla och överlappande. Det betyder att en och samma person använder sig av flera roller. Vissa personer är mer flexibla än andra, medan andra hanterar vardagen utifrån en bestämd rutin. Sammanfattningsvis kan vi säga att bibliotekspersonalens uppfattningar av stöd för vuxnas lärande främst handlar om att tillhandahålla material och använda professionell kunskap för att

tillfredsställa brukares eller vuxenstuderandes behov. Att hitta relevant information anses vara något som den vuxenstuderande själv ansvarar för, samtidigt finns bibliotekspersonal som aktivt involverar sig i informationssökningsprocessen, i några fall även tillsammans med pedagogerna. Genomgående drag i intervjuer med bibliotekspersonal är att man inte vet vad pedagogerna förväntar sig av uppgifterna som vuxenstuderande vill ha hjälp med på biblioteket. Vad som är central kunskap och hur arbetets kvalitet bedöms, är något bibliotekspersonalen funderar en hel del på. Nu ska vi titta närmare på hur bibliotekspersonalens uppfattningar kan sammanfattas i ett totalt utfallsrum i relation till kategorierna kunskapskälla, samarbete och bemötande.

Tablå 3. Bibliotekspersonalens uppfattningar av stöd för vuxnas lärande⁴⁰
Se nästa sida!

Huvudkategori	Subkategori	Utfallsrum
Kunskapskälla	Fysisk lärmiljö	<ul style="list-style-type: none"> – Bibliotek – Studieplatser – Lärcentra
	Information	<ul style="list-style-type: none"> – Böcker – Tidskrifter – Arkivmaterial – Sökmotorer/databaser
	Teknisk utrustning	<ul style="list-style-type: none"> – Dator – Kopieringsmaskin – Skanner – Skrivare
	Professionell kunskap	<ul style="list-style-type: none"> – Visa hur biblioteket kan användas – Lära människor hur information kan sökas – Ha kunskap om olika källor – Fjärrlån
Samarbete	Relation	<ul style="list-style-type: none"> – Skapa formella avtal mellan utbildningsanordnare och bibliotek – Skapa personlig kontaktyta mellan utbildningsanordnare, pedagoger och bibliotek – Skapa möten med bibliotekspersonal och studerande – Skapa möten med kollegor
	Samverkansform	<ul style="list-style-type: none"> – Arbeta uppgiftsorienterat utöver professionsgränserna – Arbeta uppgiftsinriktat med tydliga roller – Lära sig om arbetsmiljöer och arbetssätt – Tillfälliga kontakter vid behov
Bemötande	Dialog	<ul style="list-style-type: none"> – Identifiera vem besökaren är – Identifiera problem och erbjuda rätt svar – Identifiera problem och ge råd – Identifiera problem och avgränsa uppgifter
	Kommunikativ strategi	<ul style="list-style-type: none"> – Använda systematiskt tillvägagångssätt – Aktivera vuxenstuderande i arbetet – Vara tydlig vid instruktion
	Perspektivtagande	<ul style="list-style-type: none"> – Anpassa material till besökare – Anpassa sätt att uttrycka sig – Anpassa informationsökning och handledning
	Engagemang	<ul style="list-style-type: none"> – Ge besökare tid – Väcka intresse för arbetsuppgift – Vägleda vuxenstuderande – Uppmuntra vuxenstuderande att fullfölja uppgifter – Skapa kontakter mellan vuxenstuderande – Utmana besökare att utveckla kunskaper

3.1 Kunskapskälla

Bibliotekspersonalen uppfattar att stöd handlar om att tillhandahålla resurser. Resurser som erbjuds är av olika karaktär såsom fysisk plats, informationskälla, teknisk utrustning samt professionell kunskap. De första tre subkategorierna handlar om materiellt tillhandahållande medan professionell kunskap betyder att bibliotekspersonal tillhandahåller den egna personen i form av de kunskaper man har.

3.1.1 Fysisk lärmiljö

Bibliotekspersonalen beskriver stöd som att tillhandahålla resurser i form av fysisk plats.

Biblioteket

Ja, det behövs ju en bok, en samling. Om vi börjar så måste det ju finnas en lokal, ett bibliotek, en boksamling som är uppställt på ett sånt sätt så det är överskådligt. Så att jag förstår, när jag kommer in.

(B4:9)

Biblioteket som lokal tillsammans med dess innehåll är ett stöd. Det måste finnas för att biblioteket överhuvudtaget med sina resurser ska kunna vara en hjälp och ett stöd. Någon annat uttrycker det kort och gott:

F: Vad betyder stöd för dig i din arbetsvardag?

IP: Huset här, biblioteket är väl ett stöd.

Huset, biblioteksbyggnaden med dess tillgänglighet uppfattas vara ett stöd. Ofta nämns det i samband med innehållet i byggnaden. Tillgängligheten är beroende av öppettider. Stöd för lärande är ett bibliotek med generösa öppettider:

Stöd är liksom tillgänglighet i ett hus, och detta att vi öppnar kl. 8.00 här.

Det är en form av stöd tycker jag. Du kan komma hit som vuxenstuderande på morgonen och läsa. (B4:11)

Studieplatser

Bibliotek har ofta flera studieplatser. Det kan vara speciella, avskilda rum, avsedda för studerande eller öppna skrivplatser i bibliotekets olika delar. Dessa platser uppfattas som ett stöd som ger möjlighet för studerande att i lugn och ro kunna arbeta:

Studieplatser är stöd och studierum är också stöd som vi har här. Att det utformas på ett sådant sätt att det är tyst och lugnt, inspirerande och tillgängligt, god belysning. Det finns ju många delar i det här med stöd. (B4:11)

Studieplatserna uppfattas skapa goda förutsättningar för studenter att arbeta med sina studier. Bibliotekets tystnad uppfattas som en sådan förutsättning liksom god belysning. Studieplatserna ses även som en slags inspirationskälla till studier. Öppna studieplatser fungerar även som kontaktytor mellan människor. Genom att skapa utrymmen som uppmuntrar studenter att arbeta på biblioteket kan människor med olika behov få stöd av biblioteket. Det betyder att biblioteket blir mer än en plats dit man kan gå för att läsa. Där kan man även studera.

Vi försöker göra det mer rumsligt trevligare och mer kontaktytor mellan människor och sånt va. Vi ska köpa ett stort arbetsbord för att inbjuda till här kan ni va. Strö ut era grejer! Här kan ni va tjugo personer runt det där bordet, då kan man prata lite tyst. Det här sättet att fylla biblioteket, inte bara med människor som kommer hit och läser tidskrifter och böcker utan även studenter i alla dess former. (B8:2)

Biblioteksmiljöns studieplatser uppfattas stimulera lärande liksom bidra till möten mellan människor.

Lärcentrum

Lärcentrum är en annan plats som, när den finns i bibliotekets byggnad uppfattas som stöd för vuxnas lärande:⁴¹

Vi är ju ett lärcentrum, men det är ju i princip ett stöd, för att dom har en plats där dom kan vara på med datorer och en miljö som man kan använda. Det är väl det stödet vi ger. (B15:2)

Lärcentra med dess tekniska utrustning utgör annan plats för studenter jämfört med studieplatserna som snarare utgör skrivplatser, det vill säga bord och stolar. Stödet ligger i att det är en fullgod arbetsplats med datorer, vilket inte alla vuxenstuderande har i det egna hemmet:

Sen har vi ju då lärcentret där dom kan gå in, dom här databaserna där dom kan gå in. Det kan ju vara bara så där ibland att man har fått nåt fel på sin dator eller händer det faktiskt att folk kommer hit också då för att dom ska sköta sina studier då så att säga. Och sen kan det ju vara nåt speciellt program som dom behöver för att dom ska kunna kommunicera med sin handledare. Det är ju inte säkert att dom har det hemma i sin egen dator, det finns ju specialprogram installerat här då. (B12:2)

Genom lärcentrets flexibla öppettider ges studerande goda förutsättningar för att studera på dessa platser. Lärcentrum finns ofta på mindre platser som ger möjlighet att skapa kontakter med studerande som med hjälp av egen nyckel har tillgång till lärcentret även på kvällstid.

Dom [vuxenstuderande] får tillgång till det och då får dom registrera sig för att få det, ja namn och, lånekort, vad dom läser och så får dom ett lösenord till det. Så får dom vara där. (B13:3)

3.1.2 Information

Böcker

Bibliotekspersonal uppfattar att stöd innebär att man tillhandahåller böcker som besökare efterfrågar:

F: I policydokument och andra visionära texter talas ofta om stöd för vuxnas lärande. Men vad betyder det egentligen för dig i din arbetsvardag?

IP: Ja men det stöd vi ger det är ju att försöka fixa fram böckerna som de frågar efter om de nu har speciella titlar eller speciella ämnesområden som de kollar efter. Det kan ju vara skönlitteratur som handlar om nåt speciellt som de ska läsa om. (B5:3)

Att erbjuda böcker innebär att bibliotekspersonalen använder sökkataloger för att hitta böcker som överensstämmer med besökarens efterfrågan:

Ja, jag menar rent konkret är det ju att tillhandahålla dels då den litteratur då som dom önskar att man kan beställa. (B12:2)

Stödet gestaltas i att böcker på ett eller annat sätt ska bli tillgängliga för besökaren. Finns de inte på biblioteket kan man göra beställningar:

IP: Alltså det vi alla bibliotekarier gör här då som stöd det är väl egentligen att vi hjälper dom vuxenstuderande att hitta böcker när dom kommer hit. Nu beror det på vilka vuxenstuderande pratar vi om, gymnasie-, högskola-?

F: Jag tänker på dom som på ett eller annat sätt är involverade i kommunal vuxenutbildning, studieförbund, komvux, folkhögskola och så.

IP: Då är det väl mest att vi hittar böcker och hjälper dom med det. (B10:2)

När bibliotekspersonalen har sett till att den vuxenstuderande har fått efterfrågade böcker i sin hand har de stöttat honom eller henne. Bibliotekspersonalen är själva aktiva i sökandet efter ”den rätta boken” medan den vuxenstuderande intar en mer passiv roll genom att få boken i sin hand utan större involvering.

Tidskrifter

Tidskrifter är en annan informationskälla som bibliotekspersonal tillhandahåller:

Oftast så är det någon typ av information de vill ha, om det inte är bok så kan det ju vara tidskriftsartiklar. (B17:3)

Besökaren som är ute efter information kan efterfråga en tidskrift. Stödet i denna situation är att bibliotekspersonalen letar upp den efterfrågade artikeln och överlämnar den till besökaren.

Arkivmaterial

En del besökare kommer till biblioteket för att släktforska. Det kan också vara vuxenstuderande som läser historia och har uppgifter som gäller lokal- eller hembygdshistoria och som därför behöver arkivmaterial. De bibliotek som har arkivsamlingar tillhandahåller denna typ av material:

Tillgången till arkivmaterial är ju något som vi kan erbjuda, att dom kan komma hit och kopiera eller låna. En del kan man ju låna annars kan de kopiera eller sitta här, men materialet finns ju. (B19:3)

Sökmotorer/databaser

Att leta fram artiklar i databaser är ett sätt att ge stöd åt besökare. Med hjälp av sökmotorer och databaser kan man ta fram material och information som efterfrågas:

Stöd är ju att hjälpa dem att leta i artikelsök och leta fram artiklar om olika ämnen. Det kan vi ju hjälpa till med. Det finns ju ett hav av artiklar och ofta är ju de ganska färska och ofta är de debatterande. Det kan ju va bra. (B20:3)

Artiklar som finns att tillgå uppfattas ofta som relevanta på grund av att det relativt lätt går att hitta färska artiklar. Dess utformning som debatterande uppfattas vara bra när man exempelvis ska ta ställning i någon fråga eftersom de bidrar med olika synsätt.

3.1.3 Teknisk utrustning

Dator

Datorer uppfattas i stor utsträckning som stöd eftersom de möjliggör att hitta olika typer av information. På biblioteken finns ofta flera datorer tillgängliga för besökare. En del är bokningsbara medan andra finns att tillgå när de är lediga. Möjligheten att ta med sin egen dator till biblioteket och kunna koppla upp sig på ett trådlöst nätverk uppfattas också som stöd:

Det är att man kan ha med sig sin egen PC, att man underlättar tekniskt alltså. För dom tekniska hjälpmedel som finns idag det är också ett stöd, att jag kan sitta och skriva på min PC, att jag kan koppla upp mig på det

trädlösa nätet här, det är också stöd. Det blir väldigt, det är komplext. Det verkar som en lätt fråga men det är det ju inte. (B4:11)

Kopieringsmaskin

Möjligheten att kopiera på biblioteket uppfattas som ett stöd. Det kan handla om att studerande kopierar arkivmaterial men också om att ”herr Svensson” vill kopiera ett recept:

Sen kan det ju vara såna här enkla saker som kopiering och sånt där och det hjälper vi ju till med också då.
(B12:2)

Detta uppfattas vara en enkel sak men det är lika fullt ett stöd i och med att besökare kan få hjälp med vad de behöver. Behöver man kopiera och själv inte har tillgång till en kopieringsmaskin är det ett stöd.

Scanner/Skrivare

Tillgång till teknik och kontorsapparatur uppfattas också som ett stöd. Det är tekniska möjligheter som bibliotekspersonalen tillhandahåller:

Dom får skriva ut gratis och det finns scanner. Alltså, det är ju ett stöd som är mer, det är ju inte jag som person, men det finns liksom ett sånt utrymme och tekniska möjligheter som man erbjuder då. Så att bara visa dom dit är ju en sak som vi gör och det är ju ett stöd. (B13:3)

3.1.4 Professionell kunskap

Stöd som professionell kunskap handlar om att bibliotekspersonalens egen kunskap används i relation till besökaren. Kunskap personifieras och tillhandahålls som stöd.

Visa hur biblioteket kan användas

Personalens kunskap och kompetens det är ju också ett stöd i allra högsta grad; hur självinstruerande, och vilka sökguider det är man förväntas använda själv eller att man har fått en utbildning i att använda dom här sökguiderna som vi har. Vi har en speciell sökguide på vår hemsida och sedan så är det några bibliotekarier här som jobbar med utbildning av vuxenstuderande, att undervisa i den här sökguiden då. (B4:9)

Personalens kunskap används för att visa hur biblioteket kan användas. På det sättet stöds vuxnas lärande. Det kan handla om att visa vilka sökguiden som finns eller att organisera utbildningsverksamhet dit studerande kan komma för att lära om bibliotekets funktion:

Det är också ett stöd att jag ska kunna instruera en person att kunna använda olika informationskällor, databaser till exempel. Jag ska kunna instruera att använda dom och dom uppslagsverken eller jag ska instruera att det finns bibliografier som du kan titta i och få ytterligare information i det och det ämnet exempelvis. (B20:4)

Instruera studerande om bibliotekets olika resurser är ett sätt att visa hur biblioteket kan användas. Det syftar till att låta studenten veta vilka källor som finns och hur dessa kan användas. Stödet gestaltas genom att visa hur man använder olika resurser. Professionell kunskap är en förutsättning för detta, det vill säga man måste kunna sitt bibliotek. Samtidigt är det inte tillräckligt utan det handlar om att få besökaren att förstå vilka resurser som finns och vad man kan använda dem till. Det betyder att det inte handlar om att delta-garna endast ska skaffa sig ett tekniskt kunnande, utan att få förståelse för hur redskapen kan användas:

Då skulle jag liksom vilja ta en och en typ, och verkligen lyfta dom och så liksom verkligen förstod vad dom kan hitta här och vad man kan göra här liksom. Att man riktigt gör det klart för dom vilka sökvägar som finns och vilka möjligheter som finns. (B9:4)

Lära människor hur information kan sökas

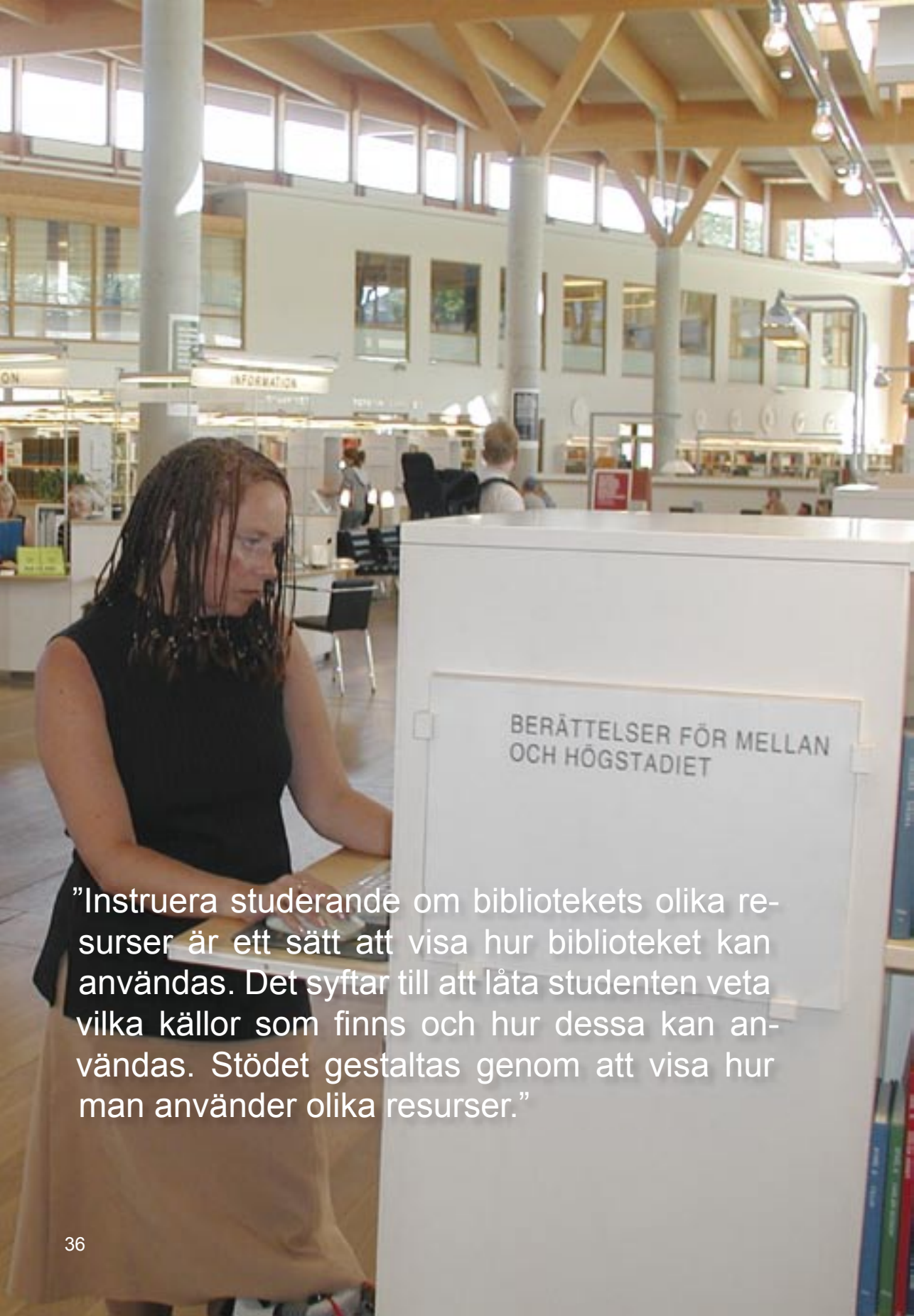
I utbildningssammanhang söker studerande ofta kunskap. Bibliotekspersonalen uppfattar stöd som att lära människor hur man hittar i all information. Detta kan göras på olika sätt, exempelvis genom att biblioteket anordnar informationskurser:

Stöd kan ges i form av informationssökningskurser som vi har här på biblioteket också. Så att det blir en annan del i det hela då. Det är ju inte ett möte i informationsdisken utan då är det ju ett möte i vår datasal. Och då ger man ju stöd i form av kanske hjälp till självhjälp, till att kunna använda alla de här redskapen som vi har i biblioteket. (B4:4)

Trådlöst nätverk

Länge önskat och främst av studenter länge efterfrågat – möjligheten att surfa trådlöst på nätet. Och nu finns tekniken i Östergötland på Norrköpings och Linköpings stadsbibliotek att använda Internet överallt. Förutsättningen är att man har en hyfsat ny bärbar dator med mottagare. Sedan sker uppkopplingen med automatik.

BERÄTTELSE FÖR MELLAN
OCH HÖGSTADIET

”Instruera studerande om bibliotekets olika resurser är ett sätt att visa hur biblioteket kan användas. Det syftar till att låta studenten veta vilka källor som finns och hur dessa kan användas. Stödet gestaltas genom att visa hur man använder olika resurser.”

Hjälp till självhjälp betyder att deltagare själva ska hantera redskapen, det vill säga de ska lära sig hur de används:

Vi försöker ändå att vara så pass pedagogiska att vi lär dom att så här söker du om du ska hitta det här. (B15:2)

För att lära hur man söker information och hittar det man söker behöver bibliotekspersonalen vara pedagogiska, det vill säga lära deltagarna hur man söker. Lära innebär att visa men innefattar även en aktivitet från deltagaren. Bibliotekspersonalen får en mer tillbakadragen roll när den studerande själva hanterar den tekniska utrustningen.

Ha kunskap om olika källor

För att bibliotekspersonal ska ge stöd åt besökare behövs kunskap om i vilka källor man kan hitta information. De behöver helt enkelt känna olika typer av källor liksom vilken karaktär de har. På så sätt har de större möjligheter att hjälpa besökare:

Man måste kunna biblioteket och vilka resurser, i form av litteratur och tidskrifter och arkivmaterial. Man måste veta vart man kan vända sig, vilka källor som finns. (B18:6)

Ja, nu måste jag, det är ju det här att jag måste ha en god intervjuteknik. Jag ska överblicka snabbt vad den här personen vill, jag ska veta vilka källor som jag ska kunna söka i. (B4:3)

Bibliotekspersonal uppfattar professionell kunskap som att ha kunskap om vilka källor som man kan söka i.

Fjärrlån

Bibliotekspersonalen uppfattar fjärrlån som ett stöd, man fjärrlånar böcker till studerande. Det förklaras med att allt fler studerande läser på distans, därför vill de låna böcker på hemorten:

Det är väldigt mycket fjärrlån, inlån från universitetet. Det sysslar vi väldigt mycket med. Och det kan även va åt den kommunala utbildningen för det kan ju vara att dom går någon sjukvårdslinje eller så och då har ju vi inte alla böcker. (B10:2)

Fjärrlån uppfattas vara ett gott stöd genom att den studerande relativt snabbt kan få tag i den litteratur som han eller hon behöver. Denna funktion är dock begränsad:

Har vi det [böckerna] så är det ju lätt, om det inte är jättelång kö på det, för då kanske de [studerande] inte hinner att få det i alla fall. Fast då kan man ju titta om det finns på nåt gymnasiebibliotek, men vi får ju inte fjärrlåna från andra bibliotek utanför om vi har det själva. Har vi inte boken alls då kan vi ju ta ett fjärrlån eller från Universitetet och få tag i det om det går. Men ibland kan man ju hitta nåt som finns att läsa på nätet eller försöka få fram något likvärdigt om det inte är, om de inte måste läsa just den boken. (B5:3)

I de fall då en bok som en studerande behöver men som är utlånad från biblioteket, finns inte möjligheten att fjärrlåna och därmed är fjärrlånsfunktionen inget stöd. Har biblioteket däremot inte boken fungerar fjärrlånsfunktionen som ett stöd eftersom det då finns möjlighet att låna hem den från andra bibliotek. Finns det inte möjlighet att iscensätta fjärrlån som stöd kan bibliotekspersonalen genom att försöka hitta något likvärdigt material ändå ge någon form av stöd. Det är inte fjärrlån men det är stöd i form av ett substitut till fjärrlån.

3.2 Samarbete

Samarbete av olika karaktär uppfattas som stöd.

3.2.1 Relationer

Skapa formella avtal mellan utbildningsanordnare och bibliotek

Ett sätt att samarbeta är att skapa formella avtal mellan utbildningsanordnare och bibliotek. Det innebär att man i gruppen av aktörer tydliggör sina roller och utifrån det skapa ett samarbete:

Det är väldigt viktigt att vi vet vart vi har varandra, så att vi tillsammans kan utgöra en bra och trygg bas för vuxenstuderande, som många gånger, och har ett väldigt stort behov av en bra början. Dom kan vara osäkra och varit ifrån studierna länge, då är det bra om vi, så att säga, som aktörer då pratar ihop oss. Och var och en för sig visar upp för den andre vad vår uppgift är, för det är inte jag så säker på att man vet. Informera om vad biblioteket står för och då är det ju bara att ta emot dom [utbildningsanordnarna] och resonera vad vi kan göra tillsammans då va. (B8:5)

Stödet ligger i ett samarbete där aktörerna känner till varandras roller och uppgifter. Det skapar trygghet hos de vuxenstuderande. Med tydliga roller och uppgifter kan ingen skylla på den andre om stödet faller mellan stolarna.

Skapa personlig kontakt mellan utbildningsanordnare, pedagoger och bibliotek

Ett sätt att stödja vuxenstuderande är att se till att det finns någon ansvarig person som har kontakt med utbildningsanordnare och pedagoger. Det kan exempelvis handla om att tillsätta en speciell tjänst för detta ändamål, en studiebibliotekarie, som jobbar mot studerande:

Vi har då sagt att han är studiebibliotekarie, så att han då, framför allt hjälper till med kontakter och visningar, både av vad vi har och databaser och sådant. Och det är bra för dom att veta att här finns han så att dom kan få kontakt. Vi har ändå gjort det så och det har dom [vuxenutbildningarna] också velat ha. (B10:2)

Personen som utgör kontaktytan bli en känd person för de studerande som de har möjlighet att skapa en relation till och som kan hjälpa dem med det som de behöver för att klara sina studier. Det behöver nödvändigtvis inte vara en studiebibliotekarie som utgör kontaktytan utan kan vara vem som helst i personalstyrkan:

Det är ju väldigt bra att man har den här kontakten. Hon är ju den som har hållit i det här projektet mest, hon är ju vår kontaktperson så hon har ju väldigt mycket kontakt med dom här lärarna ute på vuxenutbildningarna så. (B14:6)

Jag tycker det är viktigt med att då ha en studiebibliotekarie som då har ett speciellt ansvar, som har kontakterna. För att det är viktigt med dialog med utbildningsanordnarna. Det kan vara som vi är, rätt stora i vår kommun, som har väldigt många distanskomvuxkurser. (B14:6)

Kontaktpersonen håller kontakten med såväl utbildningsanordnare som pedagoger och kan på så sätt skapa olika typer av samarbetsprojekt tillsammans med dessa. Det uppfattas även som ett önskemål från vuxenutbildningarna. Denna tjänst är ofta reducerad till ett antal timmar i veckan vilket betyder att möjligheterna till samarbete och kontakt är begränsad.⁴²

Skapa möten mellan bibliotekspersonal och studerande

Möten mellan bibliotekspersonal och studerande kan skapas på olika sätt, exempelvis genom att bjuda in deltagare till biblioteket på visningar:

Man måste ju se till att vi möts, deltagarna och vi på biblioteket. Då får man bjuda in dom hit på rundvandring eller visning. (B1:3)

Möten mellan bibliotekspersonal och studerande skapar förutsättningar för deltagare att förstå biblioteket. Denna förståelse kan innebära att lära sig känna igen och hantera de resurser som finns. Villkoret för det är att dessa parter möts och då helst på biblioteket där resurserna finns:

Antingen får vi gå dit eller så får dom komma hit, men det är ju mest vi som talar om för dom att dom kan boka in sig och komma hit. För att förstå biblioteket måste vi ju träffas och helst här då. (B8:2)

Skapa möten med kollegor

Möten mellan kollegor kan skapas på olika plan, dels mellan kollegor på samma arbetsplats och dels mellan kollegor på det regionala planet. Vet man exempelvis inte hur man ska söka vidare inom ett specifikt ämnesområde kan man fråga en kollega som har bättre kunskap i ämnet:

Det gäller ju att veta vem man ska fråga då; hur man ska gå vidare eller försöka luska ut eller fråga sina arbetskamrater. Ofta är det ju så att vi kan lite olika saker och vi är intresserade av lite olika saker. Om någon kommer och är intresserad av konst och frågar nåt om konstnärer, då går jag ju och frågar min kollega som är mycket bättre på det än jag. (B5:7)

Genom att be kollegor om hjälp skapas möten kollegor emellan i vardagsarbetet, möten som gynnar besökaren och som uppfattas som stöd av bibliotekspersonalen. På regional nivå finns kollegor som genom sin specifika kunskap kan bistå sina kollegor med hjälp. Även dessa möten leder till ett stöd för besökaren i form av utökade kunskap och kompetens som i detta fall handlar om samverkan mellan bibliotek och utbildningsanordnare:

Länsbiblioteket har ju varit nödvändiga för oss för att styra upp vår verksamhet, därför att vi har inte fullt ut den kompetensen här på biblioteket, varken personellt eller kunskapsmässigt, utan här måste vi, tills vi hittar vår form, ha hjälp av länsbiblioteket. (B8:5)

3.2.2 Samverkansformer

Arbeta uppgiftsorienterat utöver professionsgränserna

Arbeta uppgiftsorienterat utöver professionsgränserna betyder att biblioteket integreras i skolarbetet. För bibliotekspersonal och pedagoger är det inte viktigt att var och en håller sig till sina roller och endast jobbar med sitt specifika yrkeskunnande. I stället sker gränsöverskridanden på grund av att man fokuserar på uppgiften snarare än professionernas olika roller:

Vi brukar ha någon form av arbete där informationssökning ingår eller det är ju en förutsättning för att dom ska kunna göra ett eget arbete ofta och då lägger vi in biblioteket där med lite introduktioner och sökhjälp. Och kanske då att den här själva sökprocessen och ska ingå i arbete så att det blir en del i inlämningsarbetet, att man försöker integrera det i det man gör i skolan. (B16:6)

Integrerat arbetet innebär att arbeta tillsammans med pedagoger inför mötet med deltagaren såväl som under själva mötet:

Men sen är det ju också så att det räcker ju kanske inte att, biblioteket ska ju inte bara ligga där bredvid och vara ett stöd om nån kommer på det, utan man måste ju gå in med biblioteket i själva undervisningen på nåt sätt, och tillsammans med lärare utarbeta olika uppgifter och sen hjälpas åt när vi träffar deltagarna.

(B7:1)

När man arbetar uppgiftsorienterat utöver professionsgränserna tycks ingen äga uppgiften, båda parter har bidragit med kunskap för att forma den, därmed kan båda parter fungera som stöd i mötet med deltagarna:

Är man med i arbetet och vet vad det är dom ska göra så kan man ju stödja dom. Ofta vet dom ju inte, lärarna har sagt nåt och så vet dom inte, och då kan dom ju fråga mig. Och vet man då lite mer vad det är dom håller på med, då kan man reda ut det på ett annat sätt. Men vet man inte det så är det jättesvårt. Då får man ju nästan skicka tillbaks dom att dom får kolla vad det är dom håller på med. (B19:4)

Arbeta uppgiftsinriktat med tydliga roller

Uppgiften kan handla om att vuxenstuderande besöker biblioteket för att lösa en uppgift. Bibliotekspersonalens roll blir att se till att de kan lösa uppgiften genom att göra biblioteks resurser tillgängliga genom ett lånekort:

Dom [vuxenstuderande] får komma hit och så tittar vi lite och så gör vi lånekort och så där eller det brukar vi göra om dom själva vill. (B8:5)

Jag får reda på vad dom ska jobba med, vilket ämnet och sen förbereder jag böcker, plockar fram och förbereder sökord och så. (B17:3)

Bibliotekspersonalen håller sig till sina uppgifter, det kan vara att visa runt i biblioteket eller som exemplet ovan se till att deltagare får varsitt lånekort. Deltagare kommer till biblioteket där bibliotekspersonalen har information från pedagogen om vilket ämnesområde uppgiften gäller och kan då visa på relevant material. Pedagogen äger uppgiften medan bibliotekspersonalen äger kunskapen om att hitta material som krävs för att lösa uppgiften.

Lära sig om arbetsmiljöer och arbetssätt

Detta innebär att bibliotekspersonalen har ett utvecklat samarbete med pedagoger och utbildningsanordnare. En förutsättning för att kunna jobba tillsammans uppfattas vara att man lär känna varandras arbetsmiljöer och sätt att arbeta. Detta utvecklar en förståelse för varandras professioner och villkor som gör det enklare att samarbeta:

Det är ju bra att veta att så här jobbar dom [pedagogerna]. Vi har ju varit på studiebesök då några stycken och då vet vi att när deltagarna kommer hit, då ser vi framför oss dom här lokalerna på skolan. Vi har pratat med de

här tre lärarna, vi vet vad de jobbar med och vi förstår hur dom tänker i sin pedagogik. (B4:7)

Genom att bli insläppt i utbildningsvärlden och pedagogernas värld utvecklas en förståelse som är ett stöd för deltagare när de möter bibliotekspersonalen som i viss utsträckning är bekant med deras vardag och deras förutsättningar för lärande:

Man måste ju veta om varandras verkligheter, det tror jag och se till att man inte gör det av slentrian, utan att man liksom har ett sätt för hur man arbetar och deltar i varandras verkligheter. (B3:6)

När man systematiskt får chansen att lära känna varandra på detta sätt är det lättare att utveckla ett samarbete. Perspektivet på samarbetet utgår inte bara från den egna horisonten utan även från pedagogens och deltagarens. Arbetet med att hjälpa och stödja vuxnas lärande blir ett gemensamt projekt med gemensamt ansvar.

Tillfälliga kontakter vid behov

Samarbete genom tillfälliga kontakter sker när ett behov uppstår:

Vi har samarbetat med vuxenutbildningen. Det är dom som står för datorerna och så får jag liksom kontakta dom och säga att nu är det någon som vill ha det här programmet installerat på en dator kan ni tänka er det, och ja köpa in det programmet och komma hit och installera det i så fall. Den kontakten har ju jag. (B12:3)

Vuxenutbildning och bibliotek som samarbetar när det gäller att tillhandahålla ett lärcentrum kontaktar varandra när något inte fungerar som man själv inte kan lösa. Tillfälliga kontakter kan också förekomma genom att pedagoger erbjuds att komma och använda bibliotekets resurser och bibliotekspersonalens professionella kompetens:

Jag erbjuder ju formellt liksom då och vi har ju en biblioteksgrupp, till exempel då sitter representanter från alla arbetslagen. Och då säger jag ju det är ett erbjudande att använda biblioteket och då tar de kontakt när de tycker att det passar.
(B7:1)

3.3 Bemötande

3.3.1 Dialog

Identifiera vem besökaren är

När det handlar om stöd finns en uppfattning att för att vi ska kunna tala om stöd måste det situationsanpassas, stöd finns inte bara i sig själv utan i relation till någon eller något. För att ge gott stöd behöver man identifiera vem besökaren är. Det kan man exempelvis göra genom att lyssna på vad som efterfrågas:

Ja, det beror ju på hur frågan ställs. Om en dam kommer till mig och säger; du jag har en jättefin änglatrumpet, då kanske jag inte går in på historik, kulturhistoria om växten, det gör jag inte. Då vet jag att det har kommit en ny bok om änglatrumpeten, jag kanske nöjer mig med det, det beror ju på vad jag får för följdfråga. Eller jag kan säga det stod en artikel i den och den tidskiften, det finns en tidskrift som heter Vår trädgård eller nånting sånt. Så jag kanske håller lite mer allmän karaktär på det, men om det är en person som kommer från nån utbildning som studerar till exempel trädgård och filosofi då kanske jag tar fram ett annat material. Jag frågar för att få veta, det leder fram till att jag plockar fram just det. (B4:11)

Stöd är stöd i relation till någon beroende på vem det är och vilken situation personen befinner sig i. På så sätt anpassas sättet att hjälpa.

Man har olika behov av stöd. Det kan vara så att man som vuxenstuderande kanske har jobbat inom vården som biträde och så går man nån kurs på komvux eller utbildning på komvux till undersköterska eller man går någon omsorgskurs eller någon annan typ av fortbildning. Man har kanske inte vana vid att studera. Och i det här mötet så kan man förstå vad den personen behöver. (B18:3)

Det är skillnad på att hjälpa någon som inte är van vid att studera och någon som har studievana. Genom att identifiera vem det är man möter i en dialog kan hjälpen och stödet anpassas. Utifrån samtalet förstår bibliotekspersonal vad personen behöver:

Det kanske är länge sedan man läste och man känner inte till bibliotek, man kanske har negativa minnen sen skoltiden och då måste jag ju möta besökaren på ett sätt så att han eller hon liksom känner sig hemma. Måste veta vem det är och prata med besökaren så att han eller hon lär sig och förstår vad biblioteket är. (B 16:6)

Att anpassa hjälpen kan exempelvis innebära att man hjälper till med speciella hjälpmedel för människor som exempelvis har problem att läsa:

För dem som har svårt, som inte kan läsa en vanlig bok och som har läs- och skrivsvårigheter, oftast i skolan då är det ju att man har dyslexi och läs- och skrivsvårigheter, men det kan ju vara andra handikapp också som gör att man inte kan läsa en vanlig bok. Då har man ju rätt att få låna talböcker och få läromedel på talböcker så det är ju viktigt att de får det också. (B5:1)

Identifiera problem och erbjuda rätt svar

Dialogen i mötet med besökaren ger möjlighet för bibliotekspersonalen att identifiera problem och hitta rätt svar på frågan:

Informationssökning, och då är det ju en viss metodik, att man snävar in, att man börjar med att definiera området, informationsområdet, och sen då så snävar man in frågan, för att kunna hitta svaret. (B14:2)

Dialogen då bibliotekspersonal och besökare möts handlar om att ta deltagare ”under sina vingars skugga”:

IP: Jo, jag tänker apport här, apport man kan kasta ut en sån där fråga till mig och jag fångar upp den och liksom springer ut och hittar det här som dom söker. Ja, apport lite så. En del människor får man ju ta under sina vingars skugga, faktiskt.

F: Du sa med det mänskliga där, att ta under sina vingars skugga. Lite mer konkret, vad menar du med det?

IP: Nja, jag vet inte. En del människor vet inte vad dom frågar om, till exempel då måste man försöka räkna ut det genom att intervjua dom vad det är dom verkligen vill veta egentligen. (B11:1)

Eftersom deltagare själva inte vet vad de frågar efter bli det bibliotekspersonalens ansvar att utforska det och leverera svaret på frågan. Detta förhållnings-sätt förutsätter att det finns ett rätt svar liksom att bibliotekspersonalen kan ta reda på vad det är besökaren är ute efter.

Identifiera problem och vara till nytta

Identifiera problemet och vara till nytta handlar inte om att leverera färdiga svar eller tala om hur uppgiften ska lösas, snarare handlar det om att ge tips

och råd som kan vara till nytta. Det förutsätter att man frågar och lyssnar in besökarens funderingar:

Jag brukar fråga också ungefär hur mycket ska du ha och så. Nja men det ska inte vara så mycket. Eller, vill du ha från lite olika eller ska vi bara leta upp ett ställe? Ja då får man lite svar på det. Man får ju försöka luska lite, liksom ge hjälp att lösa uppgiften, inte göra den men supporta. (B16:3)

Genom att ta reda på ramarna för uppgiften skapar bibliotekspersonalen handlingsutrymme som gör att man kan vara till nytta. Det förutsätter att de involverar sig i sökprocessen och ger tips utifrån vad man tillsammans upptäcker under resans gång:

Det var en tjej här på morgonen som frågade om Amish-folket. Då skulle vi hitta grejer om det. Och vi var ute efter hur ser andra religioner på Amish-folket och det är ju rätt så svår sökfråga och vi fick liksom leta fram det som fanns då så att säga och så får man ju titta på det då. Vi kollade i religionsböckerna som vi då kunde tänka oss, om man slår i registret. Och sen kollar vi i skolans artikelservice och sen kollade vi i en databas vi har och sen kollade vi i EBSCO en annan databas vi har. Man får liksom finnas där och tipsa. (B7:3)

Identifiera problem och avgränsa uppgifter

För att hitta nåt så måste ju frågan vara välformulerad och det kan vi hjälpa till med, att formulera frågan. (B14:2)

En del av bibliotekspersonalen uppfattar detta som centralt i professionen. När deltagare kommer med stora vida ämnesområden kan bibliotekspersonalen hjälpa till att identifiera problemet och avgränsa det. Det handlar om att vara ett bollplank, det vill säga att tillsammans resonera sig fram till lämplig avgränsning. Det är endast deltagaren som vet vad hon vill arbeta med, men i bollplankfunktionen kan bibliotekspersonal ge förslag på lösningar:

Om nån kommer och frågar om exempelvis fritiden i Algeriet eller nånting sånt. Vi ska göra ett sånt arbete. Jaha, då måste jag ju liksom ta ner frågan till en hanterbar nivå. Hur mycket, vad vet du om Algeriet, vad vet jag själv om Algeriet, var ska jag titta. Eller om det är om psykiatrin i Sverige. Det gäller att göra små delar utav frågan för att göra den hanterbar, och det är också att den ska vara hanterbar för den personen som frågar. (B4:2)

Syftet med avgränsning är dels att hitta material men även göra ämnet hanterbart för deltagaren. Risker är annars att arbetet blir svårhanterligt och deltagaren tappat lust och motivation. Det är inte alltid frågan är så tydlig att det går att definiera problemet och hitta rätt svar:

Då får man be att dom går tillbaka till sin lärare som hjälper dom att formulera. Och det tycker jag ibland, alltså ibland blir jag förundrad att inte skolan, oavsett vilken nivå, ger lite mer handledning i att formulera den där frågan och uppgiften, att den blir rimlig. För det är ju mycket tydligt att dom här kommer, kan misslyckas med att göra sin uppgift. (B14:5)

Pedagoger uppfattas brista i sin handledning eftersom problemet inte kan definieras eller rätt svar hittas. Identifiera och hitta rätt svar tycks förutsätta att problemområdet inte är för stort. Det kan också handla om att bibliotekspersonalen inte förstår problemet och därför inte kan identifiera och hitta rätt svar:

Ibland kan det ju vara rätt svårt, för så ser man uppgiften och så får man ju försöka vägleda dem. De har kanske ingen bok de ska ha direkt då som de måste ha utan de har fått en uppgift och ska leta rätt på nånting. Och ibland förstår man knappt själv vad det är för uppgift de har fått. Så ibland får man ju be dem gå och fråga läraren igen, kanske lite mer vad de ska ha för någonting. För de har inte förstått uppgiften och så kanske de hoppas att vi ska förstå den men det är ju inte alltid så lätt att förstå uppgifterna när man inte är inne i vad de läser och ja, vad som är tanken med uppgiften? (B5:3)

Uppfattningarna skiljer sig när det gäller att identifiera och avgränsa. En del uppfattar det som bibliotekariens uppgift medan andra ser det som pedagogens ansvar. När deltagare kommer med vida frågeställningar blir ofta pedagogen syndabock. Antingen kan man då välja att skicka tillbaka deltagaren till pedagogen eller antar man utmaningen och gör lärarens arbete:

Dom som går på komvux till exempel har fått frågor som är alldeles för generella, alldeles för stora, alldeles för omfattande. Man har inte fått stöd utav lärarna hur man går tillväga med att snäva in. Och för att göra en realistiskt, kunna göra en realistisk uppsats eller var det nu är för arbete. Så det kan vi hjälpa till med. (B14:2)

För ett ögonblick blir bibliotekspersonalen pedagoger och utför uppgifter som de anser att pedagogen borde ha gjort.

3.3.2 Kommunikativ strategi

Använda systematiskt tillvägagångssätt i lärsituationen

Ett systematiskt tillvägagångssätt i lärsituationen innebär att variera strategier utifrån deltagares behov. Det finns inga färdiga recept däremot handlingsrepertoarer som tillvägagångssättet skapas utifrån:

Man måste ha en plan för hur man ska lära den här personen det han eller hon ska lära sig. Man kan inte bara göra, utan måste liksom lägga upp det på ett sätt. (B13:5)

Det handlar om att vara taktisk, det vill säga, utföra rätt handling vid rätt tillfälle:

Det gäller ju se till att de är med på det man gör, det måste finnas ett visst tänk bakom det. Liksom, för att kunna utföra steg två måste man kunna steg ett och sådär. Man kan ju inte bara göra hur som helst. (B12:7)

Aktivera vuxenstuderande i arbetet

Stöd är att aktivera besökaren i arbete snarare än att utföra det åt personen. För att besökaren ska lära krävs att han aktivt involveras i arbetet. Detta uppfattas vara ett relativt nytt arbetssätt:

Har ju gått från att man inte ska ge det färdiga svaret längre. Det var ju förr bibliotekariens främsta uppgift, man fick referensfrågor. En referensfråga var ju då att man gick till biblioteket och bibliotekarien slog i alla sina källor och hittade de rätta svaren. Och nu ligger det ju då på eleven eller användaren att själv hitta och bara få hjälp med sökvägar. (B3:2)

Aktivering av besökaren uppfattas vara en pedagogisk roll där besökaren själv ska söka och formulera problem:

Det är ju ett nytt sätt för oss då va, att tänka då va. Det är ju det, tycker jag väl, är den pedagogiska rollen, eller pedagogik eller vad det nu är va. Men, alltså att det inte förväntas att vi ska ge det färdiga svaret, utan att man ska vara i biblioteket och använda källorna, söka själv och formulera problem själv. (B3:2)

Förhållningssättet kan mötas med motstånd av besökare som förväntar sig ett snabbt svar snarare än aktivt söka information:

Man upphör aldrig att förvånas över liksom att dom kan komma fram och liksom på nåt vis, tror och tycker, att jag ska servera det rätta svaret. Det är dom själva som ska ta reda på men det är inte alla som förstår det. (B9:3)

Vara tydlig vid instruktion och information

För att besökaren ska lära sig hur man använder bibliotekets resurser behöver bibliotekspersonalen vara tydlig i sättet att instruera och ge information:

Då brukar jag visa vår hemsida och så brukar jag ställa nån av de vuxenstuderande, om de är två så brukar jag säga åt en av dem att ställa sig vid datorn och ta fram den och sen be dem klicka på sök på Internet till exempel. Och sedan berätta vidare precis hur dom ska göra och var dom ska trycka. (B16:5)

Tydlighet handlar om att aktivera besökaren som själv får utföra momentet. Genom att själv ”göra” förväntas man lära sig något.

3.3.3 Perspektivtagande

Anpassa material till besökare

När man anpassar material till besökare försöker man se med besökarens glasögon. Det handlar om att ta den andres perspektiv:

För SFI-elever⁴³ visade jag inte fackavdelningen så noga, däremot så visade jag lättlästa böcker, böcker på utländska språk. Man kanske väljer lite vad man visar. Sen var det en klass från folkhögskolan som läste till fritidsledare och då visar man kanske just på hyllan där den pedagogiska litteraturen står. (B13:4)

Lättlästa böcker till de som inte hanterar det svenska språket till fullo eller att visa pedagogisk litteratur för blivande fritidsledare är exempel på hur man kan anpassa material till besökare. En förutsättning för detta är förmågan att sätta sig in i deras situation. Det är ett sätt att ge stöd.

Anpassa sätt att uttrycka sig

Likasa är ett anpassat språk ett sätt att vara perspektivtagande:

När jag hade en SFI-grupp från, ja det är ju inom Komvux, kommunal vuxenutbildning, då får man ju tänka på att man måste prata ganska långsamt och inte använda svåra ord. (B13:4)

Sättet att tala anpassas efter de människor man möter. Denna anpassning är ett stöd som grundas i att man har förmågan att ta den andres perspektiv.

Anpassa informationssökning och handledning till besökares erfarenhet

Stöd uppfattas vara att anpassa informationssökning och handledning till besökarens kunskap. Det betyder att man som bibliotekspersonal inte kan utgå från egna perspektiv eller kunskaper utan anpassar sig efter deltagares erfarenheter:

I det här mötet då med, mellan oss på biblioteket, eller mig då som bibliotekarie och den som studerar, så är det samtalet, så kan man sätta sig in i den andras situation. Man kan förstå vilken, vad den personen behöver. (B14:2)

Genom att ta den andres perspektiv skapas förståelse för vilken typ av stöd som personen behöver.

3.3.4 Engagemang

Ge besökare tid

Tid är ofta en bristvara men uppfattas som ett gott stöd. Det gäller att inte visa att man är stressad eller att bli stressad av situationen:

Det kan va väldigt intensivt, 90 frågor på 2,5 timmar. Då pumpar det på ganska bra så det gäller att ha en ganska hög stresströskel, att tala om, att med ditt kroppsspåk säga att; det är viktigt, du sitter framför mig, nu ska vi göra ett arbete tillsammans. Sen kan det gå personer och vänta då försöker jag medvetet ha såna här skyddslappar och ge tid. (B4:6)

Tid är ett sätt att visa engagemang och genom att ge besökaren tid är förutsättningarna goda för att han eller hon ska få den hjälp som behövs.

Väcka intresse för arbetsuppgift

Det finns ofta en vilja till att väcka intresse hos deltagaren. Det är inte en nödvändighet men det föds ur bibliotekspersonalens engagemang:

Att väcka intresset, många gånger. Så kan det ju vara så att man kommer till en studiesituation för att det är en examination som ska göras, jag måste göra det här eller jag måste gå på den här kursen för att få dom här poängen, det ska leda fram till min utbildning. Då är det väl också att väcka intresse för ämnet, inte bara mekaniskt att jag ska ta reda på någonting. Det tycker jag är en utmaning. (B4:7)

Det betyder att bibliotekspersonalen fungerar som inspiration, det handlar inte enbart om mekanik utan kräver spontanitet från bibliotekspersonalens sida.

Vägleda vuxenstuderande

Engagemang betyder att man är intresserad av att hjälpa vuxenstuderande. Intresse för att hjälpa handlar om mer än att agera mekaniskt. Det innebär att vara till nytta genom vägledning:

Man måste ju vilja hjälpa till, vilja vägleda och göra det med ett intresse. Inte bara mekaniskt att leverera, utan mer att hjälpa.
(B19:5)

Intresse betyder att bibliotekspersonal upplever en stimulans i att hjälpa. Uppfattningen att det är roligt att hjälpa till och att vara till nytta är drivkraften till att göra något bra:

Det ska vara kul och roligt. Man måste gilla att hjälpa till och försöka vara till nytta i deras frågor och arbeten. Liksom att man faktiskt är intresserad av att se till att det blir bra. (B20:4)

Uppmuntra vuxenstuderande att fullfölja uppgifter

När en studerande tappar modet eller ser uppgiften som oöverstiglig kan bibliotekspersonalen fungera som inspiratörer och ge support:

Då kan jag peppa lite, säga att; tappa inte modet, det är inte så mycket kvar. Man kan liksom visa att man tror på dom. (B17:8)

Skapa kontakter mellan vuxenstuderande

Bibliotekspersonal kan fungera som kontaktskapare mellan vuxenstuderade. Det sker på mindre orter eftersom bibliotekspersonalen känner människor som besöker biblioteket i större utsträckning:

Det kan ju komma nån här som läser en kurs, en 20-poängskurs och så vet man, jo men det finns en som gick samma kurs förra året, kontakta den. Lite knyta kontakter sådär, lite nätverk, det vet jag. (B12:2)

Utmana besökare att utveckla kunskaper

Engagemang handlar även om att utmana deltagare att lära. I mötet med deltagarna blir man aldrig färdig när det gäller lärandet, det finns alltid mer att lära och utveckla:

Nu är vi på den här nivån, men nästa gång vi möts ska vi vara på en annan nivå. Vi ska utvecklas tillsammans så att det inte blir samma saker hela tiden va och jag tror det handlar väldigt mycket om pedagogiskt utbyte i där. Man ger och tar mellan student och den som vägleder studenten, det tror jag, man missar rätt mycket där på nåt sätt. (B8:10)

Här har vi tagit del av bibliotekspersonalens samtliga uppfattningar, i alla fall de vi lyckats identifiera kring stöd för vuxnas lärande. I materialet framträder några profiler som kan tänkas underlätta samverkan mellan vuxenutbildning och bibliotek. I kommande avsnitt använder vi alltså aktörernas huvudsakliga argument för vad som skapar möjligheter för samverkan med andra aktörer.

3.4 Möjligheter och hinder för samverkan

Det finns bibliotekspersonal som ser informationssökning som huvudsaklig yrkeskompetens i meningen att uppgiften tolkas som att se till att besökare snabbt hittar material eller att de får rätt svar på sina frågor. Bibliotekspersonalen blir då den grupp som tillhandahåller. Man kan tänka sig att om vuxenutbildningen vill arbeta tillsammans med biblioteket kan de mötas av svalt intresse eftersom bibliotekspersonalen inte uppfattar att de har något med själva studiearbetet att göra. Det är helt enkelt inte deras uppgift eller har de inte tillräckliga kunskaper. Att arbeta med integrering av olika kompetenser ökar den redan tunga arbetsbördan.

Vad kännetecknar istället resonemang som skapar möjligheter för samverkan? Bibliotekspersonal som uppfattar att de lär sig i mötet med brukare eftersträvar en dialog där de, genom att lyssna och reflektera kan stötta besökaren i läroprocessen. Det kan innebära att förhandla om olika lösningar, att bolla idéer tillsammans med studerande. Detta skapar möjligheter för

samverkan genom att aktiviteterna utgör ett slags bränsle i vuxenstuderandes lärprocess. Deltagare tvingas resonera och samtala om sin uppgift, snarare än att motta ett färdigt svar eller lösning. När kommunikationen blir central i mötet mellan bibliotekspersonal och vuxenstuderande skapas möjligheter för bibliotekspersonal att använda ett flexibelt tillvägagångssätt. Eftersom det inte finns givna svar på hur man kan stödja måste man lyssna och möta den studerande, anpassa sig till studerandes behov. Just det faktum att det inte finns givna svar, inbjuder även till kommunikation med vuxenpedagogerna. Kanske kan vuxenpedagogerna bidra med inspiration och information för att hitta lösningar på hur man kan stödja de studerande? Denna nyfikenhet och öppenhet synes skapa förutsättningar för samverkan.

Att försöka ta den andres perspektiv är en framgångsfaktor då systematisk samverkan formas. Även viljan att skapa kontakter med pedagoger, de studerandes arbetsmiljöer och arbetssätt bidrar till utbyte mellan bibliotek och utbildningsanordnare. Genom ömsesidig förståelse kan man utveckla strategier för hur arktörsgrupperna kan arbeta tillsammans för så bra stöd som möjligt till de studerande.

4. Vuxenpedagogers resonemang kring stöd för vuxnas lärande

Nu ska vuxenpedagogernas uppfattningar av stöd för vuxnas lärande beskrivas utifrån samma struktur som tidigare i kapitel tre. Hittills har vi fått ta del av bibliotekspersonalens tankar och hur de uppfattar sin roll. Har vuxenpedagogerna liknande uppfattningar? Vi har intervjuat 19 pedagoger inom kommunal vuxenutbildning i Östergötlands respektive Jönköpings län. Vi gör som tidigare med bibliotekspersonalen och inleder kapitlet med olika roller som identifierats. Därefter följer en tablå som illustrerar kategorier och totalt utfallsrum i materialet. Efter tablå bearbetas varje kategori med ett eller flera citat. Stöd för vuxnas lärande beskrivs i relation till tre kategorier: kunskapskälla, samarbete och bemötande. Utifrån analysen av uppfattningar framträder ett mönster som ger olika roller. Känner du igen dig i någon profil?

Vuxenpedagogernas roller

Ämnesexperten – hanterar och fokuserar främst kunskapsinnehåll. Ämnesexperten föreläser utifrån vald kurslitteratur och deltagarna behöver inte söka information på egen hand, all information som behövs finns samlad i boken. Ämnesexperten väljer ett ämnesinnehåll som anses meningsfullt för eltagarna att lära. Samarbete med andra är energikrävande och ”ger sällan något”.

Kommunikatören – lägger stor vikt vid att använda kommunikativa strategier för att skapa god kontakt med deltagarna. Kommunikatören följer vuxenstuderande under arbetsprocessen och anpassar kommunikationen till de studerande. Det betyder att skapa en förbindelselänk så man når fram till varandra. I mötet utbyts tankar och erfarenheter. Pedagogen försöker se situationen genom de vuxenstuderandes glasögon eftersom deras perspektiv är centrala.

Biljettkontrollanten – är ”färdiglär”. Kontrollanten har åkt sträckan flera gånger, vet vad som gäller och ska endast kontrollera att resenärerna gör vad de ska och att de gjort rätt. För resenärerna, de vuxenstuderande, innebär det att visa biljetten och få den stämplad. Undervisningen formas av säkra rutiner utifrån lärarens erfarenheter. Hur deltagarna arbetar är något pedagogen inte ”lägger sig i”, så länge de presterar det som förväntas.

Tidsjägaren – uppfattar sig som offer för omständigheterna och ser sällan möjligheter. Tidsjägaren intar skeptisk hållning till förändringar i allmänhet. Tidsbrist är förklaringen till varför biblioteket inte används i undervisningen. Späckade scheman, få undervisningstimmar, omfattande ämnesstoff och svagpresterande studerande skapar få möjligheter att göra annat än att föreläsa och någon gång på deltagarnas initiativ låta dem arbeta självständigt.

Samverkaren – ser möjligheter och tar initiativ till samarbete med exempelvis bibliotekspersonal och arbetar uppgiftsorienterat tillsammans med dem. Det betyder att han eller hon systematiskt lär sig om bibliotekspersonalens kunskaper, arbetsmiljöer och arbetssätt. Fokus för samarbetet är de vuxenstuderandes behov och uppgifter, snarare än professionernas roller. Olika kunskapsområden sammanlänkas utifrån uppgiften, snarare än tjänstebeskrivningar. Det handlar om att integrera redskap och tänkande. Lärande är något mer än tekniskt kunnande. Kunskap formas i samspel med andra. Detta betyder att vuxenstuderandes arbete med att skaffa information för att lösa uppgifter är lika stor del i lärprocessen som själva redovisningen av arbetet.

Kreatören – försöker hitta vägar så att deltagarna kan utvecklas. Kreatören bekräftar deltagare så att självförtroende och motivation skapas. Uppgiften handlar om att väcka intresse och handleda. Pedagogen utgår från studerandes frågor och anpassar bemötandet, försöker vara flexibel. Lärandet börjar när den vuxenstuderande har inhämtat den information som behövs för att lösa en uppgift, ett arbete som den vuxenstuderande har ansvar för. Pedagog som är resultatinriktad samarbetar uppgiftsorienterat med bibliotekspersonalen utifrån tydliga roller. Man informerar bibliotekspersonal om ämnes-

områden som de studerande ska arbeta med. Biblioteket förväntas förbereda sökord, litteratur och handleda de vuxna i sökprocessen.

Dessa olika roller ska inte ses som statiska utan som flexibla och överlappande. Det betyder att en och samma person använder sig av flera roller. Vissa pedagoger ger uttryck för att vara mer dynamiska än andra.

Tablå 4. Vuxenpedagogernas uppfattningar av stöd för vuxnas lärande⁴⁴

Huvudkategori	Subkategori	Utfallsrum
Kunskapskälla	Ämesstoff	– Datorer
		– Böcker
		– Tidskrifter
– Artiklar		
– Arkivmaterial		
– Specialmaterial för deltagare med läs- och skrivsvårigheter		
	Information från verksamhet	– Intervjuer
	Bibliotekskunskap	– Informationssöknings- och orienteringskurser
Samarbete	Relation	– Informella samtal med kollegor
		– Formella samtal med rektor
		– Kontakt med deltagare
		– Kontakt med speciallärare
		– Kontakt med yrkespraktiker
		– Kontakt med bibliotekspersonal
Bemötande på nästa sida		

Bemötande	Engagemang	– Ge tid till deltagarna
	Perspektivtagande	– Anpassa sättet att tala
		– Uppmärksamma genom att se, lyssna och prata
		– Samtala för att reda ut missförstånd
		– Lyssna till deltagarnas berättelser
		– Anpassa schema efter deltagares vardagsliv
		– Se uppgifter ur deltagares horisont
	Uppmuntran	– Anpassa arbetstempo
		– Berömma och bekräfta deltagares framsteg
		– Anpassa undervisningen till deltagares kunskap och intresse
		– Skapa förutsättningar för deltagares utveckling
		– Skapa öppet klimat för frågeställningar
		– Väcka intresse för arbetsuppgifter
		– Inspirera till vilja att lära
	Utmaning	– Återkoppla deltagarnas idéer och synpunkter
		– Provocera deltagares föreställningar
		– Skapa uppgifter som stimulerar kritiskt tänkande
	Handledning	– Skapa möten mellan människor och olika perspektiv
		– Visa på rätt svar
		– Hjälpa till att komma igång med arbetsuppgifter
– Vägleda i sökandet efter lösningar		
– Finnas tillhands och ge råd		
– Inspirera deltagare till aktivitet		
– Återkoppla skrivna arbeten		
– Förklara begrepp och förhållanden		
– Markera gränser genom tydligt ledarskap		
– Använda läsförståelsetester		
Vardagsförankring	– Integrera utbildning och vardag i undervisningen	
	– Gestalta ämnesinnehåll genom personliga berättelser	
	– Utgå från deltagares tankar och intresse i vardagslivet	
	– Utrusta deltagarna med kunskaper för framtida behov	
	– Uppmuntra lärande för personlig utveckling	
	– Växa som människa och utveckla sociala förmågor	

4.1 Kunskapskälla

Stöd för vuxnas lärande betyder att pedagoger och deltagare har tillgång till olika studieverktyg och informationskällor på bibliotek och skola. Det handlar också om tillgång till bibliotekspersonalens professionella kunskap i form av informations- och orienteringskurser på biblioteket.

1.1.1 Ämnesstoff

Datorer

Ny teknik används för att tillägna sig information. Det krävs att man lär sig hantera datorer:

Vi lär dom den nya tekniken, det är ju också lärande. För många av dom har ju inte en aning hur man sätter på en dator när de kommer hit. Vi jobbar mycket med det, väldigt mycket och det är ju också ett stöd för dom. (P9:2)

F: Du är inne lite på, med verktyg och resurser. Vad kan det vara lite mer konkret, vad handlar det om?

IP: Ja en del måste ju visualiseras va. Vi har ju en del elever som har helt motoriska svårigheter. För dom kanske det kan vara bra att sitta vid en dator och skriva. Det blir ju tydligt att läsa, man kan ju håsa upp i storlek och sånt. Det stödet kan man ju ha. (P10:2)

Böcker, arkivmaterial och intervjuer

Olika informationskällor behövs för att lösa uppgifter och skapa kunskap. Materialet uppfattas som en förutsättning för att lösa uppgifter och därför också som stöd i lärprocessen:

Jag har ett arbetssätt som gör att biblioteket är ett måste. Vi jobbar på ett sådant sätt att vi inte skulle klara oss utan biblioteket. Vi går till arkivet, arkivmaterial, historiesidan, dom ska faktiskt hitta på lokalhistoria eller hembygdshistoria, sociologi, etnologi eller gå till barnbokssidans. Barnboklitteraturens faktasida är ju enormt bra och att dom det ska väcka ny insikt helt enkelt. Jag ser inte källor som bara att hämta fakta, de måste lära sig kunskapen om vad man kan söka på. Eleverna måste vara med i diskussionen hur man kan resonera, dialog. Att hitta Internet kan jag inte så mycket om, det är inte min kunskap men då får vi utnyttja dom som kan; bibliotekarierna. (P4:3)

Artiklar

Ett annat exempel på material som stöd i lärprocessen är artiklar. Materialet bidrar med nödvändig information för att kunna hantera de uppgifter som man har tilldelats:

Jag säger till dem; gå ner dit och utnyttja, speciellt artikelservice. Du vet vi har ju en speciell tidskriftshylla. Jag tror inte en vanlig gymnasieskola har en sån fin, jag tror det är i genomsnitt en 78 olika, och väldigt mycket av det är lämpligt för vuxna så jag säger det, har ni tid så gå ner och sätt er och plugga därnere. (P5:6)

Specialmaterial för deltagare med läs- och skrivsvårigheter

Deltagare som är i behov av specialmaterial för att kunna tillägna sig information kan få hjälp och stöd med det på biblioteket.

De som har läs- och skrivsvårigheter kan få hjälp på biblioteket. Jag vet inte exakt hur eller liksom vad det är, men de kan ju exempelvis få kurslitteratur på cd och lyssna istället för att då plöja igenom boken och inte förstå så mycket. (P13:6)

4.1.2 Information från verksamhet

Intervjuer med människor inom olika verksamhetsområden är andra källor som används för att lösa uppgifter och skapa kunskap.

Använder sig av böcker det kan vara tidningsartiklar och Internet och intervjuer, men även då att dom är noga med att dom anger vad det är för källa som dom har använt sig av. Och det här med källkritik då och det tar man ju upp igen när dom redovisar då. (P6:3)

ANDRA SPRÅK

”När man anpassar material till besökare försöker man se med besökarens glasögon. Det handlar om att ta den andres perspektiv:

För SFI-elever visade jag inte fackavdelningen så noga, däremot så visade jag lättlästa böcker, böcker på utländska språk. Man kanske väljer lite vad man visar. Sen var det en klass från folkhögskolan som läste till fritidsledare och då visar man kanske just på hyllan där den pedagogiska litteraturen står.”

”Vuxna är märkta av utbildningens sätt att hantera kunskap, man memorerar och återger. Närvaro i studiemiljöer skapar systemlydiga människor.”

4.1.3 Bibliotekskunskap

Bibliotekspersonalens professionella kunskap kommer pedagoger och deltagare till del genom informations- och orienteringskurser. Genom att lära sig hur biblioteket kan användas stöds de i lärprocessen.

Informations- och orienteringskurser

Vi har en orienteringskurs i början av läsåret. Då får eller alla ska gå på den kursen. En del är att man ska söka på biblioteket också, så då går man dit och har en typ, informationssökningskurs, men det har vi ju här också. (P4:2)

Vi har tagit med dom [deltagarna] till biblioteket så får dom lektion om katalog och hur det funkar och hur man söker. Dom ska veta hur hyllorna står och vart referenshyllorna står. (P10:6)

IP: Vi har ju bibliotekskunskap här i början, varje ny termin har vi data grundkurs och leta rätt och hitta i bibliotek är nog så viktigt för det är ju en viktigt resurs.

F: Hur kommer det in som en resurs för deltagarna?

Ja, det är väl bara att tala om för dom att när dom ska söka så finns biblioteket. Sen så går vi dit och då brukar bibliotekarien ställa upp och berätta hur det fungerar. (P3:5)

4.2 Samarbete

Stöd som samarbete mellan olika personer innebär att man använder kontakter som man har.

4.2.1 Relationer

Informella samtal med kollegor

Vuxenpedagogerna uppfattar att informella samtal mellan kollegor kan vara ett stöd till vuxnas lärande. Förutsättningen är att innehållet i samtalet är av sådan karaktär att det gagnar de vuxenstuderande.

Nu tycker jag att hon och jag som jobbar ihop, vi har rätt så mycket stöd av varandra, så man kan prata om olika saker och så. (P7:1)

Formella samtal med rektor

En annan typ av samtal som anses vara en hjälp är mentorssamtal med rektorn på skolan:

Sen har vi ju rektorn och prata med. Han är ju då vår mentor så då kan vi gå till honom om det är nånting, så ja då har vi fått stöd. (P7:1)

Skapa kontakt med deltagare

Goda relationer med deltagarna uppfattas som ett stöd som skapar förutsättningar för ett öppet klimat där deltagare vågar ta för sig. Det ger också möjlighet att skapa förståelse för deras beteende:

I skolan, jag tycker att man måste träffas och ha en relation i mån mening till sin student eller sina deltagare. Man kan inte vara helt anonym, man kan liksom inte heller gå för långt och bli kompis, men det vill ingen. Men man måste ha förtroende, jobba på att lära känna varandra så man vågar fråga och tänka högt och snacka med varandra. Då kan man förstå varför folk beter sig som dom gör. (P13:4)

Kontakt med speciallärare

Speciallärare uppfattas som ett stöd för deltagarna, även om de inte alltid finns att tillgå. Deras kunskap om hur man kan hjälpa deltagare uppfattas som stöd.

Sen finns det ju stöd om man tänker på speciallärare och så, men det har vi ju inte till komvux, det är ju de som går på grundvux i såna fall. (P6:2)

Kontakt med yrkespraktiker

Stöd i form av kontakter med yrkespraktiker innebär exempelvis att deltagare får möjlighet att göra studiebesök på en arbetsplats. Teoretiska moment förankras på så sätt i yrkeslivets praktik:

Ja, ett stöd kan ju också vara att man kommer på att ja det här jobbar dom ju med, så kommer man på att man har en kontakt och så ringer man upp och förmedlar den så de får gå ut på en avdelning och titta på nån grej praktiskt och berätta för dom då och sen kan dom komma tillbaka. (P9:6)

Kontakt med bibliotekspersonal

Kontakter mellan bibliotek och pedagoger/utbildningsanordnare sker på två sätt. Antingen upprättas personliga kontakter med enskilda personer i bibliotekspersonalen, eller finns en allmän relation till biblioteket som inte är knuten till enskilda personer. Samarbetet sker genom att bibliotekspersonal tillhandahåller material vid besök på biblioteket:

Bibliotekarien är med och servar genom att dom får gå till henne och fråga om nån bok och så vidare. Hon hjälper till att gå in på datorn om dom inte kan själva, så jag behöver inte göra hela jobbet där, utan hon hjälper till jättemycket och tycker det är kul att serva.

(P2:6)

Bibliotekspersonalen beskrivs som medarbetare vilka hjälper till i arbetet att hitta information. Samarbetet handlar också om att förvarna bibliotekspersonal om ämnesområden som deltagare ska arbeta med:

Man vet ju i förväg som lärare vad det är för område eleverna ska jobba med och då kan man förvarna bibliotekarien så hon eller han vet att nu kommer det massa elever här nästa vecka eller om några dagar och då som ska jobba med det här. Och det fungerar alldeles utmärkt här. Hittar de inget här kan man ju kolla i biblioteket i stan också och det kan man ju kolla härifrån vad som finns där. (P6:3)

Ovanstående citat visar på ett samarbete där pedagogerna och bibliotekspersonalen har tydligt skilda roller. Det betyder att var och en sköter sitt men att båda hjälper deltagaren, var och en på sitt sätt. Vi känner igen denna uppfattning från bibliotekspersonalens beskrivningar. Pedagogerna beskriver även samarbete av mer integrerad karaktär. Det innebär att kontinuerligt arbeta med att utföra uppgifter tillsammans, bibliotekspersonal och pedagoger:

Vi har träffats mycket och funderat hur ska vi göra. Jag vet ju vad jag vill med biblioteket och bibliotekarierna kan ju om biblioteket och vet hur mycket mer man kan göra. Vi kom fram till att det går inte att erbjuda, vi går dit vid bestämda tider. Vi har byggt upp ett samarbete vi känner ju varandra nu och då är det ju enklare, dom har varit här på en lektion och då berättar jag ju hur vi jobbar. Innan så tyckte bibliotekarierna att vi har fått samma konstiga uppgifter i flera år nu, men förstår dom inte uppgifterna eller tanken bakom så är de ju konstiga. Innan var det inte så lätt när deltagare kom och sa vi ska beskriva en familj på 1800-talet. Hur gör man då? Nu har vi följt varandra och nu kan de hjälpa till, det finns inga lösa skott i kommunikation oss emellan nu längre. (P4:5)

Genom samarbete arbetar pedagogerna och bibliotekspersonalen tillsammans och driver ett och samma projekt där båda professionerna är medvetna om uppgiften. Möjligheterna med uppgiften ses inte bara ur egen horisont utan också från deltagarens liksom samarbetspartnerns perspektiv. Ett integrerat samarbete är nödvändigt för att biblioteket ska bidra på bra sätt:

Datakurs på tre timmar som biblioteket har, det är svårt att få ihop deltagare. Erbjuder man bara spontant att nu har biblioteket en kurs, ja då kommer tre av tolv. De tycker inte att det känns viktigt för det är ju inte förankrat i nåt ämne, så såna erbjudande är det bara enstaka som går dit. Ämnet är viktigt, att man kopplar biblioteket och det man kan söka till det ämne som deltagarna jobbar med. När biblioteket kommer in måste vara relevant. (P4:3)

I stället för att erbjuda biblioteket som resurs integreras biblioteket i detta fall genom pedagogernas och bibliotekspersonalens samarbete. En del i det är att pedagogerna följer med deltagarna till biblioteket. Många anses vara ovana vid biblioteket och osäkra inför att gå dit. Det underlättas genom att besöket görs till en gemensam aktivitet.

4.3 Bemötande

4.3.1 Engagemang

Ge tid till deltagarna

Ge av sin tid till deltagarna är ett sätt att engagera sig i studerandes lärande:

Stöd, att man ger dem av sin tid och att jag ger dem uppmärksamhet. Att jag tar det lugnt och inte hetsar på. Och tid och möjlighet så att dom kan ställa frågor. (P6:1)

En annan form av stöd är att avsätta tid för utvärderingssamtal med deltagarna. Det är ett sätt att ge feedback och skapa en öppen kommunikation:

Är så viktigt att man får prata med en och en efter halva tiden. Då kan man ta upp såna här saker att, jag tycker att ditt självförtroende har ökat, det är jättekul att se att du vågar vara med och diskutera nu. Det verkar som du va rätt så tillbaka, så att säga när du började. Det är ju en sån där kick man får då, det är ju jätteroligt, men att hela tiden ha en öppen dialog. Så att stöttningen är nog jag själv som ger när det behöver stötta. (P18:1-2)

Dessa samtal ger pedagogen en möjlighet att återkoppla till deltagares utveckling. Stödet som här gestaltas bottnar i pedagogernas professionella kunskap.

4.3.2 Perspektivtagande

Anpassa sätt att tala

Stöd handlar om att använda ord som brukaren förstår och som inte ger negativ klang:

Jag tänkte jag får inte använda fel ord här nu va för då, alltså de har ju levt sina liv. Sen de kom till Sverige så har de levt på socialen. Och då gäller det att formulera det rätt, så att ingen får känna sig trampade på. Man får försöka att använda dom orden så att dom inte känner sig trampade på, tala till dom som dom i någon mening är jämlika. Vi talar med varandra som vuxna gör. Jag behöver återigen tala till dem med det perspektivet, jag får inte klappa dom på huvudet. (P5:3-4)

Uppmärksamma genom att se, lyssna och prata

Uppmärksamhet genom att se, lyssna och småprata uppfattas som ett uttryck för stöd. Förmåga att överblicka en situation och tolka dess signaler är en annan kommunikativ strategi som uppfattas som stöd.

F: Du sa ge dem uppmärksamhet, hur menar du då?

IP: Att man tänker på det vid varje tillfälle man träffar dom som grupp. Det kan ju räcka att man tittar på dom så de blir sedda, men helst så man får dom att säga någonting och att man lyssnar då. Det kan vara att man stannar i korridoren och småpratar om något annat. (P6:2)

En annan kommunikativ strategi är att ge deltagarna uppmärksamhet genom att använda kroppsspråk och vara lyhörd:

Jag har lite helikopterseende, jag ser ju ganska fort eleverna som kommer in till mig va. Jag kan ju se fel, men jag ser ändå ganska fort var det känns att här måste jag öka självförtroendet hos den och den, och då försöker jag göra det genom att samtala med dom. (P1:1-2)

Samtala för att reda ut missförstånd

Stöd är att samtala med deltagarna när problem eller missförstånd har uppstått. Det tycks kunna handla om ”allt”, det vill säga alla olika slags problem som uppstår:

Nån kommer in kanske och är sur på nånting. Det är ju ofta såna saker, nåt med betyget eller så här, det är ju alltid så laddat. Man har inte fått det betyg man trodde, då kanske man behöver prata med någon. Det behöver ju inte bara va det, det kan vara allt. (P7:1)

Lyssna till deltagarnas berättelser

Att visa empati genom att ta hänsyn till deltagarnas berättelser för att identifiera orsaker till händelser uppfattas som stöd. Det innebär att ta hänsyn till det oförutsedda som sker i det levda livet:

Stöd kan väl också vara att man har någon slags empati, att man förstår det här. Att man lyssnar och ta reda på varför saker blir som det blir. Det finns ju många olika sätt. (P9:2)

Det är ju att man får lyssna på dem och inte tänka att det är oväsentligt. Ofta kanske det kommer vuxna och ofta har det ju nånting med hemsituationen och göra. Många har ju småbarn eller tonårsbarn och det är såna saker att man lyssnar och förstår det då och inte säger att det är väl inget. (P7:4)

Anpassa schema efter deltagares vardag

Att anpassa schemat efter deltagarnas vardagsliv är ett sätt att underlätta studiearbetet för vuxenstuderande:

Med vuxna måste man ju tänka lite praktiskt, hur schemaläggningen ser ut för dom har ju faktiskt ett liv även om vi står och maler att det här är viktigt med studier och bla, bla, bla. Men man måste ju underlätta lite i deras vanliga liv för att skolan ska gå bra. (P9:5)

Se uppgifter ur deltagares horisont

Att försöka se uppgifter ur deltagares horisont handlar om att se de uppgifter som man själv iscensätter ur deltagarnas perspektiv:

Då var det en tjej, kom jag ihåg, som aldrig hade läst en bok, och hon skämdes inte för att säga det. Menar du det sa jag, att du aldrig har läst en bok? Jag har ju svårt att tänka på det, sa jag. Jag läser ju gärna, åtminstone om jag ska välja mellan läsa och städa, för då tog jag bland det värsta jag vet. Då städar jag mycket hellre, sa hon. Så kom jag på för en massa år sen så va det en städerska som skrev en bok som hette ”Brev från en skurhink”. Då sa jag, ta reda på den boken, du behöver inte läsa den men liksom leta reda på boken, läs på baksidan, känn på den, det blev hennes uppgift och berätta om det. Den här tjejen hade jobbat som lokalvårdare i sitt liv. Så leta reda på den och fundera. Sen så kom hon. Nej, sa hon, jag har inte gjort det. Och då kom jag på nånting, hon hade aldrig varit på ett bibliotek. Hon hade ju inget lånekort, hon visste ju inte hur man gjorde. Och det är ju också en sån där grej, den som lärde sig mest då va det var ju jag, för så hade jag ju aldrig tänkt, att man inte ens en gång visste hur man betedde sig. Det är ju ungefär som om du blir bjuden på nobelfesten och sitter jämte kungen, så känner du sig rätt blåst va. (P8:7)

Anpassa arbetstempo

Att anpassa arbetstempot handlar om att varje deltagare ska få möjlighet att lära i sin egen takt utifrån egen förmåga:

Man måste gå tillbaks till ruta ett va och utnyttja sina resurser va. Asså, vad har jag för verktyg, vad är det jag behöver lära mig. I matematiken kör vi ju helt individuellt, jag menar de har ju sin egen lästakt. De gör sina småtester när dom själva känner sig mogna för det, därför man knäcker ju koder olika fort. Eller som att man vågar tro på sig själv vid olika tillfällen. (P10:2)

4.3.3 Uppmuntran

Beröm och bekräftelse av deltagares framsteg

Att stärka självförtroende är ett stöd som gestaltas genom att pedagogerna exempelvis berömmar och bekräftar deltagarnas framsteg:

IP: Låta dom komma fram med sina egna erfarenheter och att dom får ta fram sina specifika kunskaper. Många som kommer hit och är vuxna, av nån konstig anledning är det ofta kvinnor, som har dåligt självförtroende och ger dom då ja positiva pushar och talar om för dom att dom kan mycket mer än dom tror. Att dom kan och att dom vågar stå för vad dom

tycker, det är ju ett sätt att hjälpa dom så att dom växer i sin situation som individer.

F: Positiva pushar, hur då?

IP: Dom kan göra en redovisning som dom gör bra, alldeles utmärkt och allt efter individens egna förutsättningar och förmåga, att dom får lyckas inför kamrater. Att dom gör en bra skrivning eller en bra redovisning, bara det att dom känner det. När dom kommer sen efteråt och säger att va kul nu har jag lärt mig det här, det trodde jag aldrig att jag skulle göra. Det ökar ju deras självförtroende. (P3:2)

Beröm är ett sätt bekräfta deltagarnas framsteg. I citatet nedan menar pedagogen att det både kan sägas direkt till deltagaren eller skrivas:

Jag brukar ge dom en applåd innerst inne, att dom har tagit det steget hit. Det är ett jättestort steg dom har tagit va. Och sen när dom väl är här då måste man höja deras självförtroende och det gör man genom att ge positivt beröm när det behövs. Så det är nog lite utav min bit att försöka peppa dom när dom gör framsteg och då säger jag det eller också så skriver jag det i pappren som dom får tillbaka från mig. (P2:2-3)

Genom att stärka deltagarnas självförtroende upptäcker de att de faktiskt kan:

Ge dom självförtroende först och främst. Många har dåligt självförtroende och kanske en negativ inställning till skolan och kanske till sin egen förmåga och anser att dom kan inget. Men dom kan ju massor och då ska man som lärare, ja ge dom självförtroende; att dom kan och att dom vågar och skapa intresse. (P6:1)

Anpassa undervisningen till deltagares intresse och kunskaper

Genom att anpassa arbetsuppgifterna till deltagarnas förmågor får de stöd. Att anpassa arbetsuppgifterna innebär exempelvis att förbereda deltagarna på examinationer. Anpassade uppgifter ökar möjligheten att lyckas och växa som människor:

Man börjar ganska försiktigt första provet man har, att man förbereder dom ordentligt och har konstruera frågorna så att man vet att det här kommer dom att klara. Sen har man ju förstås några svårare också eller som är, för det är min erfarenhet med vuxna och ungdomar att man måste få lyckas i början. Så dom måste få lyckas och då växer dom. (P6:1)

Ett annat sätt att anpassa arbetsuppgifterna är att välja arbetsmaterial i relation till deltagarnas kunskapsnivå. Det handlar också om att välja tillfällen att tillrättavisa och korrigera, samtidigt som vissa händelser får passera obemärkta:

Välja lätta böcker, att dom får läsa, att dom får göra recensioner och sammanfattningar. Och att man inte pekar för mycket, utan att man kan låta vissa saker passera. Det är ju ett sätt, att man introducerar böcker i undervisningen och att dom själva får välja den nivå som passar dom. (P9:2)

I planeringen av hur lärandet ska iscensättas bör man ta hänsyn till vilka kunskaper och intressen som deltagarna har. Det innebär också att man under lektionens förlopp kan lyssna och ta tillvara tankar och idéer som ämnesinnehållet:

Så långt det är möjligt ska man utgå från eleverna själva och deras intressen och erfarenheter, och det kommer fram i en sån diskussion. I stället för att jag uppifrån, man gör gärna det som lärare, man förbereder sig och så. Men det blir alltid bäst om, så kan man ju alltid styra diskussionen lite, det gör man ju förstås. (P6:2)

Skapa förutsättningar för deltagare att utvecklas

Stöd kan gestaltas genom att pedagogerna försöker locka fram detta:

Det är ju ett ideal man har, att varje människa har sin inneboende kvalité. Sen har ju kanske inte han eller hon fått möjlighet att uttrycka dom. Det är målet, att vi ska växa som människa, och hitta det man själv är bra på och komma i bra dialog med andra. (P14:3)

Genom att skapa förutsättningar där hinder identifieras får deltagaren tid att upptäcka egna resurser och tillämpa dessa:

Det finns så mycket såna här inneboende trösklar, prestationshinder hela tiden. Jag menar tidigare har man blivit bekräftad i en stor grupp att man hänger inte med. Jag menar det är ju ingen bekräftelse. Dom får ta det i sin egna takt, att nu kanske jag har knäckt den där koden och nu kanske det börjar att fungera. Nu kan jag tillämpa det eller nu vågar jag tillämpa det. Det är ju mer det, det handlar om. Asså, deltagarna har ju resurserna själva. Det gäller ju att upptäcka dom eller utveckla dom va. (P10:2)

Att locka fram deltagarnas kunskaper som tidigare förvärvat är ett annat stöd som pedagogerna exemplifierar. Det är den så kallade vardagskunskapen, som ofta inte räknas i skolsammanhang:

Många har en oerhörd kunskap till och med då teoretisk, ren teoretiskt kunskap. Men man har liksom fått den en annan väg, men då tror man liksom själv att den räknas inte. Den som man har tillägnat sig och sitter i ryggraden det är inte samma sak, och är det nånting, så är det inte så mycket värt. Och liksom att kunna plocka fram det och se den, det kanske är det bästa stödet man kan ge. För att man märker ju på många att dom tror att, det kan inte jag. Bara en sån sak att hjälpa folk att se att dom egentligen kan och vet. Det måste uttryckas. (P8:2)

Skapa öppet klimat för frågeställningar

Ett öppet klimat där deltagarna kan ställa frågor uppfattas som stöd. Det ger även möjlighet att kontrollera om deltagarna förstått uppgiften:

IP: Nu jobbar jag medvetet på att glömma mig själv och rikta in mig på deltagarna på nåt sätt.

F: Vad betyder det att glömma sig själv?

IP: Det är att försöka vara så lyhörd som möjligt för eleverna. Det kan vara att man förklarar någonting och att man samtidigt är väldigt fokuserad på; har alla förstått det här? Det kan man ju se på olika sätt och man kan ställa frågor. (P6:5)

Väcka intresse för arbetsuppgifter

Väcka intresse för ämnesområden och arbetsuppgifter är ett sätt att motivera deltagare:

Du gör ju igenting om du inte är motiverad. Så att motivation är a och o i pedagogiken. Såfort du kan få en elev att tycka att; gud va kul det här är, då kan du ju få den. Och jag får ju nästan akta mig så att jag inte pressar dem för mycket va. Har man väl fått en person, då kan ju den jobba ihjäl sig och då får jag kanske säga ifrån att; du behöver inte jobba så där jättemycket. (P2:5)

Att ställa frågor i anslutning till arbetet är ett sätt att väcka deltagarnas intresse:

IP: Hittar något som intresserar dom. Men det är ju ändå svårt att hitta nåt som verkligen fångar mitt intresse, men samtidigt så tycker jag att man märker att när man väl har börjat med det, när man väl har gjort inledningen och frågorna så brukar ju intresset vakna lite. För det är ju alltid svårt innan man har kommit igång.

F: Komma igång? Hur kommer dom igång?

IP: Jag försöker att dom sätter sig ner och gör frågorna innan nånting annat. När dom har gjort frågorna då gör dom en inledning där man förklarar varför man har valt just det här området. För man hade ju så mycket att välja på från början, vad var det som lockade att skriva dig om fosterdiagnostik, eller vad vi nu har inom biologi. Vad är det som gör att jag valde just det här? Försöka tänka igenom själv. Ibland kanske man har nån släkting som har gjort det eller varit med om det och då blir det ju ganska personligt och helt plötsligt vaknar ju intresset till liv lite. Så har man bara gjort frågeställningarna och inledning i skolan tillsammans med lärares hjälp så brukar det ju, den lilla erfarenhet jag har, så släpper det och man blir intresserad. (P1:10)

Att försöka provocera fram intresse hos deltagarna är en annan form av stöd:

Man får sitta och prata och luska vad dom själv tycker är kul. Man vet lite om deras person, vad dom håller på med för övrigt. Eller provocera lite grann om dom tål det, men man får vara lite försiktig. (P10:3)

Inspirera till viljan att lära

Att inspirera deltagarna till glädje och lust i att lära är exempel på stöd:

Att man väcker glädjen hos dom att lära. Nåt finare har jag inte. Vi har liksom inga resurser heller ska du veta. Vi är ju en jätteliten skola så att vi gör så gott vi kan. Men det är ungefär så som jag tycker att vi kan hjälpa dom. (P9:3)

Återkoppla deltagares idéer och synpunkter

Att bekräfta deltagarnas idéer och synpunkter i olika lärsituationer uppfattas som stöd. Det innebär att man tar tillvara deras bidrag i lärsituationer och använder det istället för att hålla fast vid hur man själv till en början hade tänkt att lektionen skulle se ut:

Vi accepterar varandras kunskaper och där jag också plockar upp det dom kommer med, så att dom känner att det dom har är värt någonting. Så att man liksom lyssnar hela tiden även om det kanske inte alls är det som jag har tänkt mig, så kan det finnas andra saker som kanske är lika rätt, fast ur deras perspektiv. (P9:3)

Bekräfta och hjälpa. Vad du kan, wow! Istället för att jag står här uppe och piskar i dom en massa kunskaper som jag bestämmer, utan det måste vara

så att det dom tar upp är ju viktigt för dom och då får jag ju fånga det då och så får jag försöka göra nånting av det. (P12:3)

Att använda sin pedagogiska kunskap är ett sätt att stödja vuxnas lärande. I det här sammanhanget handlar pedagogisk kunskap om att motivera, vara medlärling, uppmuntra, utmana, handleda, identifiera förkunskaper och vardagsförankra ämnesinnehåll:

4.3. 4 Utmaning

Provocera deltagares föreställningar

Genom att deltagarna får möta andras åsikter och föreställningar utmanas de egna:

Demokrati som är så viktigt, asså det är A och O för mig. Och den försöker jag sprida ut till mina studerande. Samhällskunskap är ju ett sådant ämne som är ett diskussionsämne. Då brukar jag säga till dom; om ni har ett synfält när ni kommer hit nu så hoppas jag, när kursen är slut, att ni har tre eller fyra eller fem till, beroende på att ni har lyssnat till dom andra, och inte bara säger att alla ska tycka som ni. (P2:3)

Provocera innebär att ha ett provocerande förhållningssätt, det vill säga där pedagogerna medvetet utsätter deltagarna för utmaningar i olika lärsituationer:

Det ligger mycket i mina tankar överhuvudtaget, att vända upp och ner på, vad ska jag säga, ställa till det i folks tankevärld lite grann. Vända upp och ner på invanda begrepp och funderingar om; hur är det nu då och hur ska det va? Och skaka runt lite grann och inte komma med rätta svar. (P8:1)

Skapa uppgifter som stimulerar kritiskt tänkande

Att skapa uppgifter där deltagare stimuleras att byta perspektiv är ett sätt att utmana:

Jag har haft lite övningar med vissa grupper där dom ska rita en världskarta. Tänk dig, om du ska rita en världskarta, då blir det ju så att när du har ritat pappret fullt så har du bara kommit till Italien. Och Asien är ju bara en stor fyrkant för du har ju ingen aning. Men ta och vänd på bilden. Ja men norrut ligger, jag har bött på södra halvklotet och inte fasiken gick jag upp och ner! Liksom andra projektioner; jaha, här har vi Europa högst

upp, varför har vi det? Kan vi inte sätt Australien där istället? Vrid på det! Jag säger inte att det perspektivet blir mer rätt, men det blir ett annorlunda. (P8:9)

Att vara kritisk till olika källor och skapa uppgifter där deltagarna kan upptäcka det källkritiska förhållningsättet är ett annat sätt att utmana:

Säga åt dom att det är viktigt att hitta dom sajterna som är seriösa och inte dom andra dom som skriver bara för att djävlas med er. Ta inte det materialet, det är dumt. Men sen brukar jag be dem att i källförteckningen skriva vart de har varit och datum när dom har varit inne på sajten. Och då får dom skriva vart dom har hämtat materialet. (P2:6)

Skapa möten mellan olika människor och perspektiv

Utmana handlar om att skapa interaktion mellan människor där olika åsikter får utrymme. På så sätt kan deltagarnas föreställningar utmanas och förändras:

Det sker inte ett skit om vi bara möter likasinnade, aldrig träffar folk från andra sammanhang, sociala grupperingar. (P8:3)

4.3.5Handledning

Visa på rätt svar

Ett sätt att handleda är att ge deltagarna goda förutsättningar för att klara examinationen. Genom att föreläsa och använda en kursbok där pedagogen talar om vad som är viktigt kan deltagarna förberedas:

Jag kan hjälpa dom, eller det gör jag ju. Det kanske är gammalmodigt men jag tror på det, att visa. Jag har föreläsningar, vi är alltid i klassrummet och jag visar och säger vad som är viktigt. Ja dom sitter där som fågelungar och jag föder dom med maskar, det är som jag matar dom och dom vill ha det så. Dom vill att jag går igenom. Då vet dom vad som gäller när vi har prov sen. (P17:4)

Hjälpa till att komma igång med arbetsuppgifter

Ett annat sätt att stödja genom handledning är att hjälpa deltagarna att avgränsa arbetsuppgifter. Avsikten är att tillsammans med pedagogen se till att uppgiften blir hanterbar för deltagaren.

Avgränsa uppgiften, kan man ju få hjälpa till med, så att det blir mycket mer precist och inte så svajigt så att man inte får in allt möjligt när man söker, utan mer bestämmer; det här, just det här, vill jag jobba med. (P16:3)

Pedagogerna ger tips på litteratur och sökvägar för att hitta användbar information. Det är ett sätt att stödja vuxnas lärande.

Liksom att man får ge tips på litteratur som man har själv, som man vet om eller som man kan låna på bibblan. Ibland tar jag med egna böcker och visar upp. Dom får inte låna hem, men dom kan ju låna dom eller köpa dom på bokhandeln. (P4:4)

Ge tips som deltagarna själva söker reda på och vara med i början för att senare släppa kontrollen:

Då talar jag om att det finns, men dom vet ju det själva. Det finns ju EU-sajter och gå in på. Och det står om EU:s organisation, så jag behöver inte orda så mycket om det. Jag behöver inte tala om, men ibland så ger jag lite www-adresser. I det här fallet skrev jag upp lite böcker på ett papper som dom kunde titta i, så jag försöker ge dom den informationen, men sen är ju sökandet deras eget va. (P2:6)

Jag går ju runt och tittar vad dom gör, är dom på skolan så ser jag ju vad dom håller på med. Och sen försöker jag fråga lite grann. Dom frågar själva lite grann också. Och så hjälper jag dom att söka själva lite grann också, kanske hitta bättre sökord så att de får bättre sökträffar. (10:4)

Förbereda förslag på arbetsuppgifter för att hjälpa deltagare komma igång: Jag brukar göra upp en projektplanering. Och om vi har samhällskunskap B, har vi tre lektioner i veckan och då gör jag upp för fem veckor. Den här veckan skapar vi frågeställningar, vad vill vi jobba med överhuvudtaget. Och sen påbörjar vi någon typ av litteratursökning eller faktasökning, det fortsätter vi även med nästa vecka. Och sen börjar man fundera på hur man ska skriva och illustrera detta materiale. Och sen får man börja skriva ihop, och sista veckan gör man nån typ av redovisning. Och i samhällskunskap kör jag med fem varianter; ett bildspel, en väggtidning, en uppsats och en valfri variant. Dom får välja vilken form vid vilket tillfälle dom vill, men alla ska göra alla fyra formerna. (P10:4)

”Det är ju att man får lyssna på dem och inte tänka att det är oväsentligt. Ofta kanske det kommer vuxna och ofta har det ju nånting med hemsituationen och göra. Många har ju småbarn eller tonårsbarn och det är såna saker att man lyssnar och förstår det då och inte säger att det är väl inget.”

Bibliotek har ofta flera studieplatser. Det kan vara speciella avskilda rum, avsedda för studerande eller öppna skrivplatser i bibliotekets olika delar. Dessa platser uppfattas som ett stöd som ger möjlighet för studerande att i lugn och ro kunna arbeta.

”Studieplatser är stöd och studierum är också stöd som vi har här. Att det utformas på ett sådant sätt att det är tyst och lugnt, inspirerande och tillgängligt, god belysning. Det finns ju många delar i det här med stöd.”

Vägleda i sökandet efter lösningar

Handledning är en form av stöd som kan innebära att ge tips på hur uppgiften kan förbättras:

Här kan du läsa, försöka få det är lite mer djupt. Och i diskussionen här så vill jag att du tar med dina frågor och tar med faktan. Och utifrån det och utifrån vad du själv tycker, så vill jag att du får fram en ganska djup diskussion. Och det visar ju vad man kanske har lärt sig egentligen. (P1:3)

Handledning är ju ett exempel, genomgångar, går igenom tillsammans. Och när vi laborerar då går man ju runt och hjälper varje grupp. Det är ju ett slags stöd. Man kanske får stödja det här bara i hur man tar fram en bild på datorn eller hjälper dom att hitta svaret på någon konstig fråga i samhällskunskap. Man kan åtminstone visa väg för hur man kan hitta det på Internet bara man söker på rätt ord. (P1:4)

Man ju få hjälpa till för problemet är ju att få skriva om texten . Det får man ju ofta hjälpa till med, hur man kan formulera om och tänka när man formulerar om. Det här med att skriva stödord, försöka slå igen boken och försöka återberätta texten. (P1:8)

Finns till hands och ge råd

Att finnas till hands innebär att pedagogen inte är aktiv i deltagarnas läroprocess, men finns tillgänglig om hjälp efterfrågas:

IP: Nu få ni jobba var ni vill. Jag som lärare finns i biblioteket och vill dom mig nåt så är jag där. Lita på att dom gör vad dom ska. Jag går runt, om man ser att dom är förvirrade då går man fram till dom och försöker få dom att hitta något material som dom passar och pushar på dom lite.

F: Hur gör du när du pushar på dom?

IP: Ja, då vet man ju vad dom ska fördjupa sig i och så kanske man hittar, vet jag vart dom kan hitta material om det och så visar jag att; Titta här, har ni läst det här? Det här kan va nåt! Och då sätter dom ju sig ner och tittar lite och då kan jag, har jag koll. Om det verkar som de har hittat nåt så gör man ju så att man ser att alla är engagerade i arbetet. (P6:4)

Inspirera deltagarna till aktivitet i arbetsprocessen

Handledning handlar om att inspirera deltagarna att komma på hur man kan genomföra uppgifterna:

Handleda för mig är inte bara att tala om hur jag vill ha det utan mer en knuff framåt. Och sen är det eleven som måste ta en egen ställning till fortsättningen. Det är inte att ge rätt svar, utan att stärka självförtroendet hos eleven så dom törs ta ställning och våga lita på sina egna instinkter. För finns det någonsin bara ett rätt svar på en fråga eller uppgift? Jag vill inte enbart överföra min kunskap, utan jag vill att dom hittar sin kunskap, för den lär jag mig av också. Dessutom tror jag kunskapen blir mer bestående om man bara får en knuff i rätt riktning istället för ett färdigt förslag. (P1:3)

Återkoppla skrivna arbeten

Handledning kan också betyda att läraren ger synpunkter på skrivna arbeten innan de ska betygssättas. Studerande har på så vis möjlighet att förändra arbetet utifrån lärarens uppfattning:

Att lämna in ett arbete för att jag ska läsa det och ge kommentarer på det skrivna innan inlämningsdag är ett sätt att handleda. Då kan det röra sig om en person som satsar på ett högre betyg och inte riktigt har ”råd” att missa något som skulle kunna ge det högre betyget. Jag skriver in mina kommentarer i arbetet och lämnar sedan tillbaka det till eleven. (P1:2)

Förklara begrepp och förhållanden

Ett sätt att ge stöd är att förklara svårbegripliga begrepp som deltagarna stöter på i sina studier:

När det gäller dom vuxna, eftersom det är så kort om tid, så vet jag att dom vill ju att jag ska ha genomgångar. Likaså att jag förklarar och så blir det test av något slag. Och att jag går igenom och förklarar det säger dom ju att dom vill då. (P6:5)

Då kommer dom fram och ställer frågor ibland till exempel på text som dom inte förstår. Det är mitt stöd, att jag då kan förtydliga för dom. (P1:2)

Markera gränser genom tydligt ledarskap

Tydligt ledarskap handlar om att korrigera deltagare som inte sköter uppgifter som de är ålagda. Samtidigt är det en svår balansgång:

Då markerar jag mot dom: Alltså nu har du inte skött dina uppgifter, tyvärr. Du har kört tåget. Det gör man sällan och det är en viktig princip-

fråga som jag lurar mycket på, och som vi pratar mycket om faktiskt, mellan kolleger, men även i privatlivet med min fru. Hur länge ska man ställa upp för en människa när han har svikit? Kan man ha en viss mannamån? Ska man behandla alla precis lika? (P5:2)

När en deltagare inte har förkunskaper för att hantera kursen kan stödet gestaltas i att klargöra detta för deltagaren. Deltagaren uppmantras att skaffa sig grundläggande kunskaper:

Sen har vi naturligtvis dom där det inte funkar. Och det ska du veta och där är vi ganska klara tycker jag, det är ju också ett stöd, snabbt att det här går inte på grund av detta och detta. Asså för att det inte ska få, dom har ju nederlag innan och då är det ju bättre att snabbt kommer ur det här så att dom inte få ytterligare en massa nederlag. Sen kan dom förbättra sin svenska och sen komma tillbaka. Vi är väldigt snabba med att dra i nödbromsen. Vi har ju möte varje vecka där vi går igenom ordentligt hur det funkar. (P9:7)

Använda läsförståelsetester

Deltagarnas förkunskaper identifieras i läsförståelsetester:

Gör ju tester då så vi vet ju var deras läsförståelse ligger. Det har vi ju möten runt, så vi försöker samla oss en bild vilken typ av hjälp de behöver. Sen är det ju, ja för mig är det ju mest uppmantra så att de ska känna att det är roligt. (P9:2)

4.3.6 Vardagsförankring

Undervisningen vardagsförankras genom att ämnesinnehållet och vardagslivet integreras. Det innebär att man försöker överbrygga tudelningen mellan utbildning och vardagsliv.

Integrera utbildning och vardag i undervisningen

Ibland jag tror att i skolan nästan har gjort mer skada än nytta, för att man har gett en slags märklig bild av vad lärande är och kunskap är. Bilden av vad skolan är sitter så djupt i folk och på nåt sätt så är skola en grej och verkligheten en annan grej. Den kunskap man har tillägnat sig i verkligheten, den är inte samma kunskap och dom har inget att göra med varandra på nåt sätt. Och jag tycker stödet, i så fall, i den processen är ju att stötta den här vardagskunskapen, för om inte skolan sysslar med vardagen på

ett eller annat sätt, hur du nu definierar det, då har vi ju ingen funktion. Vad ska vi då finnas för liksom? Lära ut nåt som man anser vara nåt som man sen inte begriper varför det är värdefullt och så vidare. Det är ju totalt meningslöst, så det är väl snarare det, stötta. (P 8:2)

Gestalta ämnesinnehåll genom personliga berättelser

Ett sätt att levandegöra ämnesinnehåll är att använda personliga berättelser och erfarenheter:

F: Du säger en annan vinkling. Hur menar du då?

IP: Ta dit någon då som är före detta narkoman då och berätta om hurdant det är att leva med det här helvetet över sig. Jag kommer ihåg för många år sen när jag fick tag i en för detta alkoholist, han kallar sig fortfarande för alkoholist, men nykter alkoholist. Och han kom och berättade. Han hade till och med bilder där han visade sitt rum när han var i riktiga supartagen. Och det va, det där gjorde ju verkligen intryck på eleverna och dom blev ju mycket intresserade av att ta reda på, vad är det som gör detta? Är det en sjukdom? Hur blir man alkoholist? Hur kan man komma ur eländet? Andra människor är ju i alla fall roligare att lyssna till än en bok, så visst ska man kunna utnyttja sånt där (P3:6)

Utgå från deltagares tankar och intresse i vardagslivet

Deltagares tankar och intresse i vardagslivet kan vara en resurs, även om det inte följer planeringen för lärsituationen. Det handlar om att visa respekt för den kunskap som deltagarna har med sig i utbildningssammanhanget:

Det oförutsedda händer, kanske så kommer dom in och så vill dom då prata om det. Och då blir det kanske en sjukdom i sig då. Och då drar jag runt det istället för den grejen som jag hade tänkt. Då känner ju dom också att det dom bär med sig tar vi också på allvar, det är också kunskap. Så ibland blir det långt ifrån så som jag har tänkt. (P9:4)

Börja där i stället [i vardagen], börja där man är intresserad, i det som är en vardag. Jag har en känsla av att vi börjar i fel ända, vi börjar: så här ska du tänka och nu ska vi få dig intresserad. (P 8:4)

Att man skapar en situation där man kan bygga vidare på dom frågor som kommer upp. Det är ju det som är så tacksam med vuxna för dom har ju ofta en livserfarenhet som man kan bygga vidare på, finns alltid nåt som ingen av oss känner till. Och är det då någon som kan väcka förvåning och intresse för det, så är det ju genast mer intressant att diskutera. (P3:1)

Utrusta deltagarna med kunskaper för framtida behov

Att skapa verktyg för att påverka samhället är ett annat ansvar:

Demokratieffekten av att vara lärare i samhällskunskap, det är allas uppgift, men det finns ju extra här. Du kan påverka politik, det är inte fullt utan det är faktiskt enda chansen för vanliga människor att få nånting gjort här i världen, så vi måste vara det här. Kan jag va den som blåser i väg lite frön uti världen, uti grupper så skulle jag vilja. Att man kan inspirera någon, alltså det där är tryggheten när man ska uti i livet. (P5:1)

Skapa förutsättningar för framtida behov innebär också att utrusta deltagarna med kunskaper för högskolestudier:

Det här är ju bara en tillfällig, tillfälligt stopp i livet. Här ska man ju inte vara kvar, här ska man vidare till högskolestudier. Då tänker jag att det är bra att få med sig sånt här som opponera, till exempel, på varandra. Jag vet att när jag fick göra det första gången höll jag på att dö, jag hade aldrig hört talas om det innan. Det första vi fick göra nästan på högskolan va att opponera. (P1:4)

Viljan att skapa goda samhällsmedborgare gestaltas genom att ämnesinnehållet kopplas till vardagslivet:

Som jag ser det, så är det, framför allt, att genom en möjlighet att utvecklas som individer få en större beredskap att bli goda samhällsmedborgare. Eller att ge dom en chans att gå vidare och studera. Det är väl det stöd, så som jag ser det, för det stora flertalet. (P3:2)

Uppmuntra lärande för personlig utveckling

Lärande handlar om att lära för sin egen skull. Det betyder att lära sig kunskaper som man har nytta av nu och i framtiden:

Skulle jag komma på dom att dom erkänner sen att, jag var inte ett dugg intresserad av det här, men eftersom jag var tvungen så gjorde jag det för din skull, då skulle jag bli jätteledsen. Man vill ju att dom ska lära sig nåt själva för livet framöver. Jag vill att dom ska upptäcka själva att, det här har jag själv nytta av sen när jag slutar här. Så om dom säger till mig att: nu har vi hittat det du vill ha, då tycker jag det är fel. (P2:8-9)

Växa som människa och utveckla sociala förmågor

Lära för livet handlar om att man lär sig fungera tillsammans med andra människor:

Vi får ju många hit som man inte har nått i tidigare skolgång, så det är i alla fall inget dåligt resultat. Sen kan man väl ursäkta sig lite grann och säga att dom kan lära mycket mer av det som finns runt omkring, deras sociala omgivning. Att dom lär sig det sociala, blir trygga, skaffar sig en egen självbild. Skolan är ju inte allt. Vi har väldigt unga deltagare, och det här är deras första steg att komma hemifrån. Dom får prova på ett boende och få nya kamrater, det är snarast det som är viktigt för dem. (P10:5)

Sammanfattningsvis kan man säga att pedagogernas uppfattningar av stöd handlar om att använda professionell kunskap och redskap för att se till att deltagarna skapar kunskaper och lär sig saker och ting. Till skillnad från bibliotekspersonalen ger inte pedagogerna i lika stor utsträckning uttryck för att tillhandahålla material, utan snarare integrera detta i en läroprocess där kommunikation är viktigt. Att tillhandahålla material anser pedagogerna att deltagarna själva har stort ansvar för. Men det är även en uppgift som läggs på bibliotekspersonalen. Samtidigt finns det pedagoger som själva är involverade i informationssökningsprocessen eller tillsammans med bibliotekspersonal. Pedagogernas sätt att stödja vuxnas lärande handlar om att använda ett pedagogiskt ledarskap som innebär att motivera, uppmuntra eller handleda de studerande. Ett genomgående drag i intervjuerna med pedagogerna är att tid till förfogande är knapp. Tidsbrist beskrivs även som en anledning till att bibliotek inte nyttjas i större utsträckning:

Den viktigaste faktorn är ju givetvis tidsfaktorn, alltid. Vi lever under mycket tuffa villkor. Och den komvuxstuderande nu, måste läsa mycket mer nu än, säg, man gjorde för tio år sen. Då kunde man läsa nästan hälften så mycket som man gör nu, och ändå räknades det som heltid. (P5:7)

Pedagogerna beskriver biblioteket som en resurs och ett stöd, samtidigt tycks det vara problematiskt att få tiden att räcka till för att integrera det i undervisningen.

Underutnyttjat [biblioteket], nu har vi så stressigt så jag hinner aldrig att folk kommer hit och går i skolan för mig. Jag har en 100-poängskurs och har mina elever 15 gånger, 15 timmar, och då är det liksom inte att vi har tiden att, nu går ni ner. Utan om vi ska ha nån chans så måste jag i stort sett säga vad vi ska ägna tiden åt annars blir dom galna asså; ”Jag har inte

kommit hit för att gå till biblioteket, det kan jag göra själv efteråt va”. Jag har varit med om några grupper, eller individer snarast, som jag stöttat lite på privat tid eller handledningstid så att säga. (P5:6)

Vad är det nu vi har konfronterats med i vårt möte med vuxenpedagogernas uppfattningar av stöd till vuxnas lärande? I denna analys, liksom i bibliotekspersonalens resonemang framträder några profiler. Profilerna innehåller uppfattningar och synsätt som antingen möjliggör eller hindrar samverkan mellan vuxenpedagoger och bibliotekspersonal. Vi ska titta närmare på dessa, men fokusera på möjligheter för stöd och samarbete.

4.4 Möjligheter och hinder för samverkan

Det finns vuxenpedagoger som lägger störst vikt vid ämnestillhörighet, kursplan och lärobok. Tyngdpunkten ligger på ämnesinnehåll och fakta, snarare än interaktionen mellan pedagog och studerande. Biblioteket är en resurs, ett informationscentrum som kan komplettera studerandes uppgifter med faktamaterial. Bibliotekspersonalens profession handlar om att söka information och den tjänsten är man intresserad av som vuxenpedagog. Men det betyder inte att man vill samverka med biblioteket. Studerande skickas till biblioteket och har ansvar för informationssökningen. Pedagogen avhänder sig på sätt och vis ansvaret för hur kunskap utvecklas.

Vad kännetecknar istället pedagogers resonemang som underlättar samarbete? Intresse för kommunikation där pedagoger skapar god kontakt med deltagarna, följer dem under arbetsprocessen möjliggör samverkan. Det finns intresse för deltagarnas tankar och reflektioner kring uppgifterna och pedagog vill vara involverad i lärprocessen. Bibliotekspersonal, tillsammans med pedagogerna får på så vis stor inblick i lärprocessen, vilket skulle kunna betyda bättre stöd för de vuxenstuderande. Genom goda kontakter och öppet förhållningssätt kan man tillsammans resonera sig fram till förslag på lösningar. Vuxenpedagoger som uppfattar informationssökningsprocessen och lärprocessen som integrerade delar och att de själva är lärande personer gynnar samverkan. Det finns en vilja och nyfikenhet att bredda kunskaperna. För dessa pedagoger är samverkan mellan bibliotek och vuxenutbildning en möjlighet till ökad kunskap för deltagarna men även för vuxenpedagogerna. Vuxenpedagoger tar initiativ till samarbete med bibliotekspersonalen där aktörerna systematiskt lär sig om varandras kunskaper, arbetsmiljöer och

arbetssätt. Att se deltagares arbetsprocesser som en helhet innebär att man hittar lösningar och skapar nya sätt att arbeta på.

I detta arbete är en förutsättning att man fokuserar vuxenstuderandes behov snarare än professionella roller. När de vuxenstuderandes bästa finns för ögonen förflyttas fokus från de egna rollerna. Man gör det man är bra på, men bjuder in varandra i arbetsvardagen. Den andre uppfattas inte som hot, utan någon som gynnar de vuxenstuderande. Interaktion och samspel med andra uppfattas som centralt för att stödja lärande. Vad betyder nu dessa resultat? Studien visar att stöd för vuxnas lärande uppfattas på olika sätt och rollerna som iscensätts i mötet med vuxenstuderande växlar. Det finns komplexiteter som hindrar eller möjliggör samverkan mellan bibliotekspersonal och vuxenpedagoger. I det avslutande kapitlet väcks några pragmatiska förhoppningar kring gränslöst stöd för vuxnas lärande.

5. Pragmatiska förhoppningar

5.1 Gränslöst stöd för vuxnas lärande

Förändringar i samhället och nya sätt att se på information påverkar vardagslivet. Information, kunskap och lärande ses som integrerade delar. Kunskap är något som söks och skapas när information tillägnas. I det sammanhanget framstår studier som centralt verktyg. Vi har fått följa hur två yrkesgrupper resonerar och uppfattar stöd för vuxnas lärande, vad som möjliggör stödjande strukturer. Grupperna talar om brukare som ett gemensamt kitt. Aktörerna finns till för de vuxenstuderande och vill ge så bra stöd som möjligt. Gruppernas berättelser visar att de uppfattar stöd kring vuxnas lärande på skilda sätt, men även likheter finns. Variationen i uppfattningar är inte begränsad till yrkesgrupp. Det som uppfattas som stöd för en vuxenpedagog, uppfattas inte nödvändigtvis på samma sätt av andra vuxenpedagoger. Samma förhållande råder inom biblioteken. Uppfattningarna tycks vara knutna till person, situation och lokalt sammanhang, snarare än yrkesgrupp. Det kan innebära att en vuxenpedagog har mer gemensamt med bibliotekspersonal än med medarbetare inom det egna skräet.

Vuxenstuderande synes få stöd beroende på vilken situation de befinner sig i, och framförallt var de bor. Stöd för vuxnas lärande framstår som aningen godtyckligt om man antar de studerandes perspektiv. Om jag lever i en kommun där vuxenutbildning och folkbibliotek samordnat sina resurser och skapat en infrastruktur för mig som studerande har jag större möjlighet att hantera studierna än om jag framlever livet i ett sammanhang där stöd för vuxnas lärande ordnas mer eller mindre sporadiskt. Vi återkommer till frågan, men vi ska först visa uppfattningar kring stöd som faktiskt förenar pedagoger och bibliotekspersonal i förhållande till vuxenstuderande.

JAG som bibliotekspersonal/vuxenpedagog:

- betonar kommunikation och bemötande
- uppfattar informationssökning och lärande som integrerade delar
- har vilja och nyfikenhet att lära
- ser möjligheter istället för hinder
- fokuserar vuxenstuderandes behov
- använder flexibla arbetsformer för att stödja
- tar hänsyn till deltagares erfarenheter
- samspekar och utbyter erfarenheter med andra
- är förtrogen med professionellt kunskapsinnehåll
- har intresse för lärprocesser
- prövar idéer med studerande och andra aktörer
- anpassar stöd och försöker ta den andres perspektiv

Det som håller bibliotekspersonalen och vuxenpedagogerna samman, själva kittet, är just de vuxenstuderande. Aktörerna resonerar i relation till den som ska lära sig något, men gör det på olika sätt, utifrån skilda relationer till varandra och de vuxenstuderande. Bibliotekspersonalen uttrycker relationen till de vuxna ur ett slags serviceperspektiv. Vuxenpedagogerna beskriver däremot en relation präglad av dubbelhet. De är dels ett stöd i lärprocessen och dels en auktoritet genom att både ha ämneskunskaper och rollen som bedömare av resultatets kvalitet. Studerandes och bibliotekspersonalens handlingar bedöms slutligen av pedagogen – som formellt har att bedöma själva arbetets kvalitet. Konsekvensen blir att bibliotekspersonalens insatser ses som ingående i arbetsprocesser som studerande ansvarar för. På så vis blir bibliotekets funktion som en metaforisk parentes i lärprocessen, som både initierats och senare bedöms inom vuxenutbildningens väggar. Man kan säga att bibliotekspersonalen möter brukarna tillfälligt medan pedagogerna följer dem över tid. Det finns flera sätt att se på informationssöknings- och lärandeprocesser. Ett första är att se dem som helheter, det vill säga som sammankopplade processer, med stadier som kräver olika slags stöd och handlande.⁴⁵ De teoretiska resonemangen i studien utgår från detta perspektiv – informationssökning och lärande betraktas som helheter.⁴⁶ Ett annat synsätt är att se dem som separata och oberoende delar. Båda dessa uppfattningar finns representerade i studiens två intervjugrupper. Vad får det för konsekvenser, att aktörerna har skilda uppfattningar? Vi tänker oss att bibliotekspersonal och vuxenpedagoger möts då vi ”viger samman” några profiler. Tre scenarier skulle kunna uppstå:

Scenario 1. En vuxenpedagog med uppfattningen att informationsökning och lärande är helheter, möter någon i bibliotekspersonalen som uppfattar processerna som fristående och avgränsade delar.

Scenario 2. Någon i bibliotekspersonalen som uppfattar informationsökning och lärande som helheter möter en vuxenpedagog som är av samma uppfattning.

Scenario 3. Bibliotekspersonal som uppfattar informationssökning och lärande som helheter möter en vuxenpedagog som ser processerna som fristående och avgränsade delar.

Det finns inga svar på hur konsekvenser av dessa scenarier tar sig uttryck. Men leken med scenarier innehåller uppfattningar som präglar bibliotekspersonalens och vuxenpedagogernas möte med de vuxenstuderande. Vad händer med stödet för vuxnas lärande i de olika scenarierna? Vem som möter vem, menar vi har avgörande betydelse för vilket stöd vuxenstuderande erbjuds.

Med tanke på att vuxenpedagogerna är bedömare av resultatets kvalitet, har de en speciell roll. Det är rimligtvis svårare för bibliotekspersonal som vill samverka att forma samarbete med vuxenpedagoger som är aviga, än för en vuxenpedagog att skapa kontakter med bibliotekspersonal som inte vill samverka. Bibliotekspersonal som knackar på vuxenpedagogernas dörr, men möter motstånd kanske inte kan eller vågar utmana och hävda pedagogiska vinster eftersom de inte är lärare. Vuxenpedagoger, däremot som möter bibliotekspersonal som inte vill samarbeta kan använda auktoriteten som lärare, ytterst ansvariga för arbetsprocessen. De kan göra anspråk på att bibliotekspersonalen ska samarbeta. Vardagliga relationer får på så sätt konsekvenser för vilket stöd vuxenstuderande möter.

Aktörerna vill göra ett gott arbete i relation till de vuxenstuderande, men ser olika på hur man kan ge studerande stöd. Vuxenpedagogerna lägger fokus på att följa deltagarna i läroprocessen och eftersträvar helhetsperspektiv på lärande. Som vi redan konstaterat följs de vuxenstuderande av pedagogerna som har större tillträde och del i deras läroprocess. Samtidigt tycks vuxenstuderande möta bibliotekspersonal som har helhetsperspektiv som liknar vuxenpedagogernas. De lägger tonvikt på kommunikation i mötet med den vuxenstuderande. Stödet, som vuxenstuderande erbjuds av bibliotekspersonal som tar sig uttryck i kommunikation, kan vara förankrat i ett pedagogiskt förhållningssätt. Bibliotekspersonalen ser bidraget som ett led i större sammanhang, insatser ingår i en process som har betydelse för utfallet. Bibliotekspersonal i studien beskriver vissa aktiviteter som ”mer pedagogiska”. Det innebär att använda sig av strategier där möda läggs på att kommunicera med vuxenstuderande. De tar inte över pedagogens roll, men använder kommunikationen med deltagare för att skapa förståelse kring det avsiktliga lärandet. Vuxenstuderande möter stöd hos bibliotekspersonalen som ingår i större sammanhang, i en process som slutligen bedöms av en pedagog. Boktipset är inte resultatet av en ”akut” lösning på en fråga, något som sätts i händerna på brukaren, en bok bland andra. Den, liksom bibliotekspersonalens agerande, ingår i en helhet. Det betyder att den information som vuxenstuderande möter i biblioteket bidrar och formar den kunskap som räknas i klassrummet, i senare bedömning som pedagogen gör.

Förutsättningar för stöd och samverkan

Goda förutsättningar för att vuxna ska lära är att kunskapsinnehåll är relevant för deltagarna, samtidigt som det bör utmana egna tolkningar. Informationssökning som kopplas till vuxenstuderandes vardag, erfarenheter, kunskapsnivå, och därefter utmanas kan utgöra gott stöd.

Tanken att informationssökning är en process, som alla har mer eller mindre kunskap om och som kan fördjupas, innebär att stöd handlar om att möta deltagaren där han eller hon befinner sig.⁴⁷ Vidare betyder det att studerande måste utmanas för att utveckla och fördjupa förståelse och färdigheter i informationssökningsprocessen. Bibliotekspersonal som anpassar informationsträffar och visningar efter de studerandes intresse och erfarenheter är exempel på ett sätt att skapa relevans. I studien möter vi bibliotekspersonal som letar böcker och sökord utifrån studerandes vardag och studieinnehåll för att de ska kunna skapa förståelse för sökprocessen i relation till ämnesinnehållet.

Informella och formella mötesplatser skulle kunna användas för att definiera kunskaper och förmågor utifrån vuxenstuderandes behov. Ett sätt kan vara att öppna upp för olika frågor på dessa mötesplatser. Mötesplatser, där egna uppfattningar stöts och blöts i relation till andra kunskaper och arbetsmiljöer, kan skapa förståelse för de olika professionernas kunskap. Det finns två exempel på mötesplatser i den här studien. Dels finns bibliotekspersonal som gått en fortbildningskurs där de arbetat med frågor kring den egna rollen. Dels finns vuxenpedagoger och bibliotekspersonal som ingått nära samarbete efter att ha besökt varandras arbetsplatser och fått inblick i varandras arbetsmiljöer, roller och kunskaper. Grupperna har ett annorlunda språkbruk kring frågan om stöd. De resonerar mer nyanserat än intervjupersoner som inte reflekterat över sina roller. Samarbetet mellan vuxenpedagoger och bibliotekspersonal i ovanstående exempel växte fram ur personligt initiativ med inspiration från rektor i en kommun. Det fruktbara med informella kontakter och samarbeten är att det finns jordmån för samarbetet. Risker är att samarbetet får svårt att fortgå när någon av eldsjälarna som tagit initiativet försvinner. Vem ska då hålla i trådarna? Är å ena sidan samarbetet förankrat i verksamheten, på ett formellt initiativ är det inte lika sårbart. Å andra sidan, om inte formellt samarbete förankras hos de personer som förväntas samverka kan utbytet äventyras.

De olika yrkesgrupperna spelar in i varandras kunskapsfält för att stötta de vuxenstuderande. Pedagogernas och bibliotekspersonalens berättelser visar att både informella och formella mötesplatser är ett sätt att skapa balans mellan aktörerna. Relevansen, att identifiera sin roll i vuxnas lärande: har betydelse för mötet mellan pedagog, bibliotekspersonal och vuxenstuderande. Ett sätt kan vara att bibliotekspersonal får kännedom om läroplan, kursplaner och pedagogiska förhållningssätt. Ett annat skulle vara att bibliotekspersonal får systematisk information som uppdateras av de vuxna under studiearbetets gång. På så sätt kan bibliotekspersonalen skapa relevans i förhållande till de uppgifter vuxenstuderande kommer med till biblioteket. Bibliotekspersonalens roll sträcker sig därmed från att tillfälligt möta studerande till

möjligheten att följa studerandes lärprocesser. Det skulle kunna ske genom att vuxenstuderande, när de kommer till biblioteket och möter bibliotekspersonalen, har med sig ett arbetsschema för uppgiften och arbetsprocessen. Detta schema eller arbetsPM gör att bibliotekspersonalen får insikt i uppgifter, arbetsprocessen och lättare kan möta studerandes behov. Studien visar att bibliotekspersonal inte vet vad pedagogerna förväntar sig av uppgifterna som vuxenstuderande kommer till biblioteket med. Ett PM som uppdateras under arbetets gång är möjligen ett sätt att underlätta. PM eller inte, det finns de som menar att biblioteken måste bli mer brukar- eller användarvänliga. Biblioteket förväntas utveckla strategier som är kundorienterade genom att värdet för ”kunden” återkommande mäts.⁴⁸

Fortsatt forskning

Nu har vi tagit del av vuxenpedagogers och bibliotekspersonalens uppfattningar av stöd och samverkan. Liknande studie har gjorts med lärare på högskolenivå.⁴⁹ En annan studie som genomförts inom högskolans område visar lärares tolkningar och dessa skiljer sig från vuxenpedagogernas synsätt i den här studien. Lärare/forskare inom universitet välkomnar att informationskompetens integreras med undervisningen. De ser olika personalkategorier som resurser i arbetet med att studenter utvecklar sökstrategier, kritiskt tänkande och medievana.⁵⁰ En annan nyligen genomförd studie visar att biblioteken står inför stora utmaningar för att hantera brukarnas behov.⁵¹

Hur deltagarna till syvende och sist uppfattar mötet med pedagoger och bibliotekspersonal är en fråga att gå vidare med. Frågan kan bidra med ytterligare en pusselbit för att utveckla stöd för vuxnas lärande. Perspektiv på informationsökning och informationskompetens samt lärande som använts i studien markerar eller ställer krav om man så vill på de vuxna som studieintresserade. Även om bibliotekspersonal och vuxenpedagoger enas kring hur de ska stödja vuxnas lärande – hur hanterar de professionella yrkesgrupperna utmaningen med deltagare som har andra projekt än lärande? Det, menar vi är en avgörande fråga som kan förena, oroa eller beröra professionella aktörer i det oändliga arbetet med stöd för vuxnas, ja alla studerandes lärande.

Noter

¹ Se exempelvis SOU 1998:51; Manuel Castells (1998); Emin Tengström (1998). Kunskapssamhälle, nätverkssamhälle, informationsåldern och utbildningssamhälle är andra termer som används för att beskriva dagens samhälle och genomgripande samhällsförändringar.

² Staffan Rundberg (2004).

³ Louise Limberg (2003).

⁴ Knowles (1970, 1980, 1985).

⁵ SOU Ds 2002:66 Stöd till vuxnas lärande. Detta diskuteras även i 2005 års förslag till utformning av vuxenutbildningslag.

⁶ Liselott Assarsson & Katarina Sipos Zackrisson (2005a).

⁷ Assarsson & Sipos Zackrisson (2005b, 2006)

⁸ I texter kring bibliotekskontext används oftast begreppet bibliotekarie. I denna rapport används begreppet bibliotekspersonal som beteckning för de som stödjer vuxnas lärande på folkbibliotek så att studiens samtliga aktörer innesluts.

⁹ Staffan Larsson (1996). ”Vardagslärande och vuxenstudier”. I *Livslångt lärande*. (red.) Per-Erik Ellström, Bernt Gustavsson och Staffan Larsson. Lund: Studentlitteratur.

¹⁰ Ann-Katrin Perselli (2006). Skribenten ger en bild av några modeller i relation till informationssökning med fokus på informationskompetens.

¹¹ Carol Kuhlthau (1993), s. 57.

¹² Kuhlthau (1993), s. 168–169.

¹³ Kuhlthau (1993), s. 143–155.

¹⁴ Limberg (2003), s. 71.

¹⁵ Ibid, s. 220.

¹⁶ Ibid, s. 215.

¹⁷ Ibid, s. 225.

¹⁸ Ibid, s. 216.

¹⁹ Kuhlthau (1993), s. 12.

²⁰ Limberg (2003), s. 195.

²¹ Ibid, s. 221.

²² Ibid, s. 221–227.

²³ Lana Jackman (1999).

²⁴ American Library Association (1989). Definition av informationskompetens: To be information literate, a person must be able to recognize when information is needed and have the ability to locate, evaluate, and use effectively the needed information. <http://www.ala.org/acrl/nili/ilit1st.html>.

²⁵ Christine Bruce (1997), s. 117–151.

²⁶ Bruce (1997), s 40–110.

²⁷ Bruce (1997).

²⁸ Kuhlthau (1993), s 137–154.

²⁹ Ibid, s 137–154.

³⁰ Kuhlthau (1993), s 144.

³¹ Assarsson & Sipos Zackrisson (2005a, 2006).

³² Limberg (2003), s 229.

³³ Larsson (1996).

³⁴ Staffan Larsson (1996), s 12.

³⁵ Ibid, s 22–24.

³⁶ Larsson (1997), s 21–22.

³⁷ Ibid, s 24.

³⁸ Sammanställningen av bibliotekspersonalens uppfattningar av stöd kring vuxnas lärande bygger på analysen av svaren på fråga ett, två och tre i intervjuguiden. Intervjuguide finns i Appendix bilaga 1.

³⁹ För vidare information kring val av intervjupersoner se Appendix.

⁴⁰ Utfallsrummet innehåller empirinära data, det vill säga utsagor direkt hämtade ur i intervjumaterialet med bibliotekspersonalen. Subkategoriernas benämning på likartade dimensioner finns i utfallsrummet. De tre huvudkategorierna: ”kunskapskälla”, ”samarbete” och ”bemötande” sammanfattar innehållet i utfallsrummet och subkategorierna. Huvudkategorierna ska ses som övergripande benämning på likartade dimensioner i det empiriska materialet. Utfallsrummet och subkategorierna fanns inte till en början, de utgör resultat av själva analysarbetet.

⁴¹ Ett lärcentrum är en fysisk samlingsplats belägen i kommunen (och ofta integrerat med biblioteket), där det finns möjlighet att studera via distanskurser, uppdragsutbildning eller lärarledda lokala kurser. Normalt finns det utrustning för att kunna kommunicera via datorer, videokonferens, telefon eller fax. Kurser kan tas emot från olika lärosäten, även internationella, via ovanstående teknik. Här har studenterna möjlighet att utföra egna studier, gruppstudier, eller utföra projektarbeten. Ett lärcentrum är bemannat främst dagtid, andra tider får de studerande koder, nycklar eller kort för att bedriva studier. Flexibilitet råder i tid och rum för de studerande. Ett lärcentrum hanterar olika utbildningsuppdrag under ett tak såsom: yrkesinriktade kurser, komvux, grundvux, uppdragsutbildning, SFI, datautbildning och högskolestudier på distans. <http://www.f.lanbib.se>, sökord: Vuxnas lärande. 2005-10-20.

⁴² I de allra flesta fall är tjänsten reducerad till 10 timmar i veckan.

⁴³ SFI-elever betyder att det är en grupp som läser svenska för invandrare.

⁴⁴ Utfallsrummet innehåller empirinära data, det vill säga utsagor som är direkt hämtade ur i intervjumaterialet med vuxenpedagogerna. Subkategorierna är benämning på likartade dimensioner som finns i utfallsrummet. De tre huvudkategorierna *kunskapskälla*, *samarbete* och *bemötande* sammanfattar innehållet i utfallsrummet och subkategorierna. De ska ses som en övergripande benämning på likartade dimensioner som hittats i det empiriska materialet. Utfallsrummet och subkategorierna fanns inte till en början utan är resultatet av analysarbetet.

⁴⁵ Kuhlthau (1993).

⁴⁶ Kuhlthau (1993); Bruce (1997); Limberg (2003); Larsson (1996, 1997).

⁴⁷ Bruce (1997).

⁴⁸ Spies (2000).

⁴⁹ Webber, Johnston and Boon (2005). Forskare håller på att slutföra en studie i Storbritannien om lärares syn på informationskompetens och hur det kan relateras till kursplaner och studerandes lärande.

⁵⁰ Johannesson & Pilerot (2000).

⁵¹ Hallberg (2005).

Appendix

Innehåll

Studiens genomförande	96
Studiens möjligheter och begränsningar	103
Referenser	104
Bilaga 1 Intervjuguide	108
Bilaga 2 Fallbeskrivning 1	109
Bilaga 3 Fallbeskrivning 2	110
Bilaga 4 Fallbeskrivning 3	111
Bilaga 5 Fallbeskrivning 4	112
Noter	114

Appendix

Studiens genomförande

Här beskrivs studiens design, analys, etiska överväganden och trovärdighet.

Inspiration av fenomenografiskt förhållningssätt

Kvalitativ metod innebär att man försöker forma kategorier eller modeller för att beskriva fenomen eller sammanhang. Denna studie har designats med inspiration från fenomenografien. Det är en kvalitativ metod som utvecklades på 70-talet av den så kallade INOM-gruppen.¹ Ansatsen fokuserar människors sätt att uppfatta omvärlden. Uppfattningar granskas utifrån andra ordningens perspektiv². Det betyder att intresse riktas mot hur något framstår för människor, inte hur något faktiskt eller objektivt kan beskrivas.³ En uppfattning är ett antagande, om något man är övertygad om, att något förhåller sig på ett visst sätt. Uppfattning kan därmed ses som en slags oreflekterad konstruktion som en åsikt vilar på. Att uppfatta något innebär en aktivitet som människor gör för att skapa mening.⁴ Uppfattningarna som skapas utgör relationen mellan människa och omvärld, det vill säga jag som människa har en uppfattning om hur saker och ting förhåller sig i världen, därmed är jag relaterad till omvärlden.⁵

Den fenomenografiska ansatsen innebär att även kunskapssynen påverkar studiens genomförande. I fenomenografins värld är kunskap inte statisk, utan något som är föränderligt i relationen mellan människa och omgivning. Kunskap handlar om att tolka omvärlden.⁶ Kunskapen är alltid knuten till ett innehåll och kan endast beskrivas som kunskap om något. Den är provisorisk till sin natur, vilket innebär att den ses som något kvalitativt. Den kan inte mätas i mängd av faktakunskaper. För att en människa ska bli mer kunnig inom ett område måste hon genomgå en kvalitativ förändring, utveckla en djupare eller mer fullständig förståelse av ett fenomen.⁷ Att lära sig innebär att förändra sitt sätt att tänka, förstå eller agera i relation till något.⁸ I ansatsen ingår att intervjuaren försöker sätta parentes kring egna preferenser. Forskaren gör ändå ställningstaganden kring hur en studie organiseras och

hur empiri analyseras. Dessa beslut får konsekvenser som man måste förhålla sig till genom reflektion.⁹

Intervjuer och val av aktörer

Intervjuerna bygger på sju frågor som utgår från bilder och fallbeskrivningar¹⁰. Vuxenpedagogernas och bibliotekspersonalens uppfattningar träder fram i form av beskrivningar ur fria associationer. I fenomenografins värld uppfattar människor aspekter av sin omvärld på olika sätt.¹¹ Det har visat sig att en och samma bild uppfattas och innebär vitt skilda saker för olika personer. De kan till och med stå för motsatser. Det innebär att en bild som en intervjuperson tolkar och exempelvis tilldelar betydelsen ”ett gott stöd” kan för någon annan betyda att stöd överhuvudtaget inte existerar. Bilder och fallbeskrivningar utgör forskarens och intervjupersonens gemensamma referenspunkt eftersom uppfattningarna relateras till dessa. Referenspunkterna utgör plattform och förutsättning för tolkningsarbetet i och med att vuxenpedagogerna och bibliotekspersonalen relaterar sina uppfattningar till referenspunkterna samtidigt som forskaren relaterar sina tolkningar till aktörernas beskrivningar.

Bilder och fall i intervjuguiden (bilagor 1–5) utgör redskap för beskrivningar av aktörernas uppfattningar kring stöd för vuxnas lärande. I en provintervju visade det sig att bilderna tillsammans med fallbeskrivningarna fungerade som inspiration så att intervjupersonen med egna ord kunde beskriva sina uppfattningar. Bilder som presenterades valdes inte med speciell avsikt och varierar i uttryck. De kan ses som ett försök att inspirera till intervjupersonens uppfattningar och beskrivningar. I intervjuerna användes följdfrågor med avsikt att fördjupa beskrivningar, för att identifiera logiken i intervjupersonernas resonemang. Vad innebär det exempelvis när någon säger ”det handlar om att handleda”? Följande dialog är ett utdrag ur en intervju där bibliotekspersonal talar om att stödja eller hjälpa vuxenstuderande ”på traven”:

- I: Du säger ’hjälpa’ hur menar du då?
 L: Det är ju så olika. Det beror ju på om de har förstått uppgiften eller inte om man behöver hjälpa dem att förstå vad det är de ska göra egentligen. Ibland går det ju att hjälpa dem lite på traven och komma fram till vad de kanske behöver då, men ibland är det ju svårt.
 I: Hjälpa någon på traven jag blir så nyfiken. Kan du berätta lite mer jag är inte riktigt säker på att jag förstår vad du menar?

- L: Ja man försöker ju läsa igenom den där uppgiften då och försöker förstå vad det går ut på egentligen. Man kanske kan bidra med någon litteratur eller med någon information som de kanske kan ha nytta av i alla fall.

”Att hjälpa på traven” är en beskrivning som uttrycker något, men vad innebär egentligen denna uppfattning? Som intervjuare hamnar man lätt i sitsen att tro sig förstå vad intervjupersonen menar. Följdfrågan är ett verktyg för att undvika självklarheter, därmed begränsad intervjuinformation. Intervjupersonen uppmanas att berätta och utveckla resonemang. Samtidigt kan följdfrågor fungera med motsatt effekt, det vill säga att de styr och leder intervjupersonen in på särskilda resonemang. I analyser av intervjumaterialet finns det tillfällen då intervjuaren varit väl snabb att ställa följdfrågor. Intervjumetodik är alltså ett hantverk och det gäller att lära av de misstag som görs. Efter denna insikt märktes skillnader i senare intervjuer. Följdfrågorna konstruerades och blev mer följsamma i relation till intervjupersonernas resonemang.

I studien valdes sex kommuner och i varje kommun valdes sedan bibliotek och bibliotekspersonal som skulle intervjuas. Val av kommun och bibliotekspersonal gjordes huvudsakligen av referensgruppen i studien. Gruppen hade kunskap om olika former för samverkan och aktörernas sammanhang. Den logiken skapade så stor variation som möjligt kring stöd för vuxnas lärande. Dessa intervjuer skedde på bibliotekspersonalens arbetsplatser.

Kontakter med fältet

Vuxenpedagogerna kontaktades av studiens genomförare, via rektorer hos olika utbildningsanordnare i de valda kommunerna. Rektorerna fick e-post med information om studiens syfte där önskan om hjälp att komma i kontakt med vuxenpedagoger uttrycktes. Kriteriet i önskan om val av aktörer var, även i detta fall, just variation samt att pedagogerna skulle undervisa i samhälls- eller vårdorienterade ämnen. Det visade sig svårare att komma i kontakt med pedagoger än med bibliotekspersonal. Det kan bero på att intervjuaren var okänd för rektorerna eller att ärendet inte prioriterades. En annan orsak till att rektorer inte hörde av sig kan vara att verksamheten redan är mättad av olika undersökningar. Efter påminnelser hörde dock rektorer av sig. Svårigheten att få vuxenpedagoger till intervju ledde till att kriteriet att intervju pedagoger som undervisade i samhälls- eller vårdorienterade ämnen luckrades upp. Pedagoger som undervisar i naturvetenskapliga ämnen

innefattas även i studien. När rektorerna återkopplat med namn på pedagoger skickades ytterligare information till intervjupersonerna och tid bestämdes för intervjutillfälle. Samtliga vuxenpedagoger har intervjuats på sina arbetsplatser. Sammanlagt har 39 personer intervjuats; 19 pedagoger och 20 biblioteksanställda. Denna omfattning av personer och material har gett möjlighet till en variation av uppfattningar liksom djup i analysen. Anledningen till denna omfattning av intervjupersoner beror på att det är rimligt att anta att den ger förutsättningar för variation av uppfattningar kring fenomenet. Det fanns även en önskan från länsbiblioteken att ett större antal intervjuer skulle genomföras. Från början var intentionen att pedagogerna, precis som bibliotekspersonalen skulle omfattas av 20 intervjuer. En av pedagogerna bytte dock arbetsplats under studiens gång och därför var det inte möjligt att genomföra den intervjun. När det gäller kvaliteten i materialet bedöms det ändå inte påverka resultatet nämnvärt. Det viktiga i en fenomenografisk ansats är inte antalet intervjuer utan att få god kvalitet av variationer i uppfattningar av ett fenomen. Variationen bedömdes tillräcklig utifrån de 19 pedagoger som intervjuades.

Forskningsetiska ställningstaganden

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning innefattar fyra så kallade huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att forskaren informerar uppgiftslämnare och informanter om deras uppgift i projektet och villkor för deltagande. Deltagandet är frivilligt och alla har rätt att när som helst avbryta medverkan.¹² Aktörerna tog del av ett brev med information i syfte att ta del av projektet, och vid eventuella frågor göra det lättare att kontakta ansvariga för undersökningen.¹³ I informationsbrev framgick att deltagandet var frivilligt och att studiematerialet behandlas konfidentiellt. Vid intervjutillfället delgavs aktörerna hur resultaten kan användas. De försäkrades även att deras identitet inte avslöjas. Intervjupersonerna informerades även om vem utöver intervjuaren som kan ta del av materialet.¹⁴ Vidare meddelades att de när som helst kunde avbryta intervjun, därmed deltagandet i studien.

Samtyckeskravet innebär att forskaren ska inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke. Bibliotekspersonalen gav sitt samtycke till de representanter från länsbiblioteken som de kontaktades av. Vuxenpedagogerna gav sitt samtycke genom de rektorer som kontaktades.¹⁵ Genom

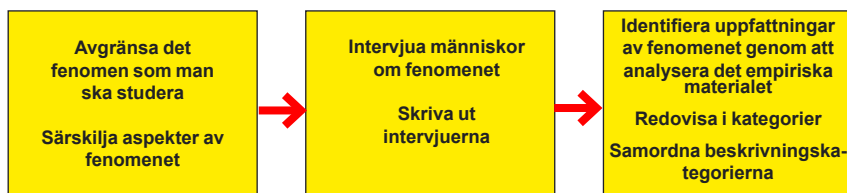
att ge respons på informationsbrevet som skickades ut delgav de sitt samtycke ännu en gång. Som redan nämnts, fick aktörerna även vid intervju tillfället möjlighet att neka deltagande, trots att de redan gett sitt samtycke.

Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om personerna som ingår i en studie ska ges största möjliga konfidentialitet eller oidentifiering. För att skydda aktörernas identitet och omöjliggöra risken för att kännas igen redovisas samtliga citat endast som anonyma uttalanden, utan koppling till särskild person eller plats. Detta sätt har gjort det möjligt att kommunicera central information för studien utan att utelämna intervju personer. Inspirationen från fenomenografisk design uppmuntrar inte kontextbeskrivning eller biografiska data. Det är oundvikligen så att beskrivningar av etiska dilemma möjligen riskerar att bli abstrakta och fragmentariska. Avslutningsvis vill vi ändå säga att genom att skriva en ny berättelse, utifrån den berättelse vi tillägnat oss i mötet med en människa, omformulerar vi i någon mening en annan människas berättelse. Hur vi än gör, kvarstår faktum att en naturlig del i vardaglig kommunikation utgörs av erfarenhetsutbyte mellan människor.

Analysarbete

Med hjälp av kvalitativt förhållningssätt och inspiration från fenomenografin har bibliotekspersonalens och vuxenpedagogernas uppfattningar analyserats och kategoriserats. I detta avsnitt redovisas grunden för analys. En analys inspirerad av fenomenografi innebär att beskriva variationer i uppfattningar av ett fenomen, dvs. människors olika uppfattningar av ett fenomen, som i detta fall är stöd respektive samverkan. I beskrivningarna söks innebörder som finns i deltagarnas uppfattningar om fenomenet. Själva kärnan i analysarbetet handlar om att jämföra svar genom att söka likheter och skillnader.¹⁶ Arbetet med att jämföra skillnader är en process som leder till att en uppfattning får en gestalt. Denna gestaltungsprocess kräver läsning och reflektion och för att fördjupa förståelsen ytterligare måste forskaren brottas med materialet om och åter igen.

Arbetsordningen i fenomenografi kan sammanfattas enligt följande:¹⁷

Först definieras och avgränsas fenomenet, som i detta fall är uppfattningar av stöd. För att ta reda på människors uppfattningar användes intervjumetoden. I detta fall intervjuades bibliotekspersonal och pedagoger. I studien har samtliga intervjuer transkriberats. Det gjordes allteftersom intervjuerna genomfördes. Analysarbetet började då alla intervjuer inom respektive yrkeskategori hade transkriberats. Eftersom bibliotekspersonalen intervjuades före vuxenpedagogerna innebär det att analysarbetet av bibliotekspersonalens utsagor pågick parallellt med att pedagogerna intervjuades. När materialet samlats in bestod arbetet av att beskriva aktörernas sätt att föreställa sig något genom att hitta variationer i skilda uppfattningar¹⁸. Därefter skapades kategorier som är bundna till det innehåll som beskrivs.¹⁹

Arbetet med att hitta kvalitativt skilda kategorier som belyser aktörernas uppfattningar innebär att man frigör uppfattningar från personen som har uttalat dem. Fokus är istället att hitta variation i uppfattningar, snarare än att knyta dem till personer. Abrandt beskriver analysen mer detaljerat utifrån sju steg. Detta utgör stommen i analysarbetet.²⁰

1. **Familiarisation.** Detta är den inledande fasen och innebär att intervjuaterialet läses igenom för att skapa en överblick av materialet och bekanta sig med innehållet. Det ger också möjlighet att göra eventuella rättningar av ord eller bokstäver som fallit bort under transkriberingen. Citat som visar på olika uppfattningar av stöd markeras i denna fas, vilket också gjordes i det här fallet.²¹
2. **Condensation.** I denna fas väljs viktiga citat ut som stämmer överens med fenomenet som undersöks. I detta fall handlade det om att välja ut citat som speglade bibliotekspersonalens och pedagogernas uppfattningar av stöd. Abrandt påpekar vikten av att fokusera på deltagarnas uppfattningar. En hjälp i det arbetet är att uppmärksamma kommentarer som kommer tidigt i aktörernas uttalanden liksom kommentarer som upprepas.
3. **Comparison.** I den tredje fasen studeras intervjuutskriften mer systematiskt med avsikt att klarlägga underliggande tendenser som kan representera olika uppfattningar. Det handlar om att jämföra olika svar genom att söka efter likheter och skillnader och hitta mönster.²²
4. **Grouping.** Detta innebär att de citat som har likheter grupperas. Huvudkategorierna som formats i analysen bygger på gruppering-

5. **Articulating.** Denna fas innebär att essensen i likheterna av uppfattningar kring fenomenet beskrivs och samlas i olika kategorier. I detta fall samlades de i så kallade subkategorier.
6. **Labelling.** I denna fas samlades de olika subkategorierna och namngavs utifrån essensen i var och en av dessa.
7. **Contrasting.** I denna sista fas av analysen jämfördes de olika subkategorierna. Utifrån likheter och skillnader fördes de sedan samman i huvudkategorier. Det resulterade i de olika huvudkategorierna som finns beskrivna i rapportens resultatdel. Analysen av bibliotekspersonals och pedagogers uppfattningar resulterade i delvis liknande huvudkategorier.

Denna analys kan inte göras utan tolkning av empiri; mänsklig aktivitet, som vi ägnar daglig energi åt, fenomen och händelser som vi i mötet tolkar på olika sätt. Inom den vetenskapliga genren har tolkningen krav på att vara mer exakt än vardagstolkningar som du och jag formar. Exakthet uppnås genom att det empiriska materialet systematiskt behandlas och bearbetas om och åter igen. Tolkning är ett redskap för att producera resultat och utan tolkning finns inget resultat. I detta fall har tolkning använts för att upptäcka mönster och logik i bibliotekspersonalens och pedagogernas uppfattningar. Den ska idealt leda fram till en gestaltning som innebär att skapa ett avgränsat språk för den tolkning som gjorts. Avsikten är att forma en illustration, en kreativ beskrivning som kan generaliseras.

Studiens möjligheter och begränsningar

Den här studien baseras på 39 intervjuer med bibliotekspersonal och pedagoger. Men har tolkningarna bäring, det vill säga betydelse utöver det enskilda fallets horisont? Kan konklusionerna föras över till andra sammanhang än de kommuner och aktörer som studerats? I materialet har vi sökt maximerad variation i uppfattningar kring stöd och samverkan. Ett annat och avgörande kriterium för generalisering i studien är igenkännande gestaltning. Referensgruppen har fungerat som en garanti för om de presenterade beskrivningarna är fruktbara. En annan strategi har också varit att i slutfasen förhålla oss till andra studier som genomförts. Utifrån principen om igenkännande gestaltning lämnas slutligen texten till läsarens bedömning. Om du känner igen de beskrivningar som görs (oavsett ditt gillande) kan vi som författare vila i det omdömet. Kan du på något sätt använda den här studien i din vardag har vi uppfyllt kriteriet om generalisering via igenkännande gestaltning.²³ En alternativ metod för att bekräfta studiens resultat innebär att arbeta statistiskt med en enkät, som grundas i studiens empiri till tusentalet bibliotekspersonal och vuxenpedagoger, men det är en helt annan studie.

Referenser

Tryckta källor

Abrandt, M. (1997). Learning Physiotherapy: The impact of formal education and professional experience. Linköping Studies in Education and Psychology no. 50. Department of Education and Psychology. University of Linköping.

Alexandersson, M. (1994). "Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus". I Kvalitativ metod och vetenskapsteori. (red.) Bengt Starrin & Per-Gunnar Svensson. Lund: Studentlitteratur.

Assarsson & Sipos Zackrisson (2005a). Iscensättande av identiteter i vuxenstudier. Linköping Studies in Education and Psychology no. 103. Department of Education and Psychology. University of Linköping.

Assarsson & Sipos Zackrisson (2006) Tre antologibidrag i S. Larsson & L.-E. Olsson (red) Om vuxnas lärande. Lund: Studentlitteratur

Bruce, C. (1997). The Seven Faces of Information Literacy. Adelaide: AUSLIB Press.

Castells, M. (1998). Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band 1: Nätverkssamhällets framväxt. Göteborg: Daidalos.

Egidius, H. (1983). Ideologisk och politisk bakgrund till Lgr 80. Malmö: Länskskolenämnden.

Ehn, B. och Klein, B. (1994). Från erfarenhet till text: Om kulturvetenskaplig reflexivitet. Stockholm: Carlsson.

Hallberg, A. (2005). Kundorienterad biblioteksverksamhet, en jämförelse mellan bibliotek och lärcentra i Sverige och England. Institutionen för konstruktions- och produktionsteknik, Linköpings universitet. Rapport LiTH-IKP-R-1379.

Jackman, W. L. (1999). Information Literacy: An Issue of Equity for New Majority Students. Ann Arbor, Michigan: UMI Dissertation Services.

- Johannesson, K. & Pilerot, O. (2000). Högskol lärarens uppfattning av informationskunnighet. En fenomenografisk studie. *Svensk biblioteksforskning*. 2000: 3-4, s 21-47.
- Jonsson, B. (2003). Medborgaren och marknaden, Pedagogisk diskurs för folkbibliotek. *Linköping Studies in Education and Psychology* no. 90. Department of Education and Psychology. University of Linköping.
- Kuhlthau, C. C. (1993). *Seeking Meaning: A process approach to library and information services*. Norwood: N.J. Ablex.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys: Exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (1997). "Vardagslärande och vuxenstudier". I *Livslångt lärande*. (red.) P.-E. Ellström, B. Gustavsson och S. Larsson. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (2005). A pluralist view of generalisation in qualitative research. Paper to be presented at the Oxford Ethnography Conference, Oxford University, September 12-13 2005.
- Limberg, L. (2003). Att söka information för att lära: En studie av samspel mellan informationssökning och lärande. Borås: Valfrid.
- Marton, F. (red.) (2000). Hounsell Dai, Entwistle Noel. *Hur vi lär*. Stockholm: Prisma.
- Perselli, A.-K. (2006). Universitetslärarens uppfattning av informationskompetens. B-uppsats i vuxenpedagogik vid Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.
- Pitts, M. J. (1997). *Personal understandings and mental models of information: A qualitative study of factors associated with the information-seeking and use of adolescents*. Ann Arbor, Michigan: University Microfilms International.
- Pors, N. (2003). Managing change in Danish Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*. Vol. 29, No. 6, pp 411-415.

Rahimi, A. (1995). Problem-based and conventional medical education from a student perspective : A qualitative analysis comparing students' experience of medical education, approach to learning and reading comprehension. Linköping Studies in Education and Psychology no. 33, Department of Behavioural Sciences. University of Linköping.

Rundberg, S. (2004). Folkbibliotekarien och det livslånga lärandet: En undersökning av ett projekt till stöd för vuxenstuderandes livslånga lärande. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås/Biblioteks- och informationsvetenskap 2004:3.

Rudberg, B. (1980). Termer i pedagogik och psykologi: Innebörd och ursprung: En etymologisk ordbok. Lund: LiberLäromedel.

Spies, P. (2000). Libraries, leadership and the future. *Library Management*. Vol. 21, No. 3, pp 123-127.

Starrin, B. & Svensson P.-G. (red.) (1994). Kvalitativ metod och vetenskapsteori. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2000). Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv. Stockholm: Prisma.

Tengström, E. (1998). Hur förändras våra livsvillkor? En kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället. Stockholm: Rabén Prisma.

Uljens, M. (1989). Fenomenografi: Forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.

Zartmann, M. (1987). Centrala begrepp i Malcolm Knowles teori: En kritisk granskning. Institutionen för Pedagogik och Psykologi Linköpings Universitet, Linköping.

Elektroniska källor

Ds 2002:66. Stöd till vuxnas lärande. <http://www.regeringen.se>
Myndigheten för skolutveckling. (2005b). Stöd och referensmaterial om vuxnas lärande: Idé och inspiration i arbetet med vuxnas lärande, författare K. Sipos Zackrisson och L. Assarsson. <http://www.skolutveckling.se>

SOU 1998:51. Vuxenutbildning och livslångt lärande - Situationen inför och under första året med Kunskapslyftet. <http://www.regeringen.se>.

Vetenskapsrådets hemsida. <http://www.vr.se>

Webber, S., Johnston, B. & Boon, S. (2005). UK Academics' Conceptions of, and Pedagogy for, Information Literacy. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/project/about.html>

Bilaga 1

Intervjuguide anpassad efter bibliotekspersonal respektive vuxenpedagoger

1. Bildrelaterad fråga: Välj en bild som beskriver hur du ser på din roll som bibliotekspersonal/vuxenpedagog.

2. I policydokument och andra visionära texter talas om stöd för vuxnas lärande. Vad betyder det för dig i din arbetsvardag?

3. Textrelaterad fråga:

Någon spontan reaktion?

4. På biblioteket finns mycket info och många kommer för att söka kunskap. Vad är informationssökning för dig?

5. Textrelaterad fråga:

Någon spontan reaktion?

6. Vad tycker du behövs i arbetet med att stödja vuxnas lärande?

7. Vilken bild stämmer sämst med din roll som bibliotekspersonal/vuxenpedagog?

Bilaga 2

Fallbeskrivning 1

Stefan och Lisa går på Komvux och arbetar med ett temaarbete som heter "Vårt välbefinnande – folkhälsa och politik". De har valt att arbeta med stress och går till biblioteket för att hitta information om det. De går till bibliotekarien, Anette, och berättar vad de söker efter. Anette visar hur man gör när man söker information genom att peka och klicka på olika länkar och sökmotorer samtidigt som hon förklarar vad hon gör. Hon visar också hur man kan söka i bibliotekskatalogen för att hitta böcker om ett visst ämne. Anette får ett antal träffa på böcker som hon anser är lämpliga. Hon följer med Stefan och Lisa och visar i vilken hylla böckerna står.

Anette: "I den här hyllan finns alla böcker som vi har om stress. Ni kan ju också söka vidare på Internet, det finns ju säkert en hel del där. Klarar ni er nu?"

Stefan: "Ja, det är lugnt."

Anette går tillbaka till sitt skrivbord. Stefan och Lisa står kvar.

Lisa: "Det verkar ju bara vara konstiga böcker om stress här och lite om vad stress är. Vi behöver väl lite mer om vad just stress är, eller?"

Stefan: "Vi kan väl kolla lite på nätet som hon sa då."

Lisa: "Fattade du hur man skulle söka då? När skulle man ha parentes och inte, semikolon och inte och vart ska man börja sökningen?"

Stefan: "Nej, jag vet inte. Äh, ska vi ta en kaffe, det här känns segt."

Bilaga 3

Fallbeskrivning 2

Nina och Kalle ska arbeta med narkotika inom samma arbetsområde som Stefan och Lisa. De har fått i uppgift av läraren att söka information och även föreslagits slå upp en del begrepp i NE. Nina och Kalle går iväg till biblioteket där de möter bibliotekarien Kent.

Nina: ”Vi skulle vilja ha lite information om narkotika. Har ni några böcker om narkotika?”

Kent: ”Ja, det har vi. Är det något speciellt ni söker efter?”

Kalle: ”Vi ska göra ett arbete om narkotika och vi behöver lite fakta som vi kan använda.”

Kent: ”Jaha. Är det ett litet arbete där ni bara ska skriva om vad narkotika är, eller är det ett större arbete så ni är intresserade av mer än vad just det är; exempelvis hur det påverkar människan eller vilka behandlingar det finns om man blivit narkotikamissbrukare?”

Nina: ”Vi vet inte. Egentligen vet vi ingenting mer än att vi ska skriva om narkotika. Vi får bestämma själva hur vi vill inrikta oss.”

Kalle: ”Men vår lärare sa att vi skulle kunna slå upp några begrepp i NE. Den boken finns väl här?”

Kent söker på sin dator och får fram ett antal sökträffar. Han följer med och visar först hyllan där Nationalencyklopedin står och de går vidare till hyllan där böcker om narkotika finns. Nina och Kalle bläddrar i böckerna och diskuterar vilka böcker de behöver.

Nina: ”Den här boken heter: Vad är narkotika? Den är kanske bra. Ska vi ta den?”

Kalle: ”Ja, ta med den. Vi kan väl alltid hitta något i den. Den här då, Om narkotikarelaterade brott, ska vi ta den?”

Nina: ”Jag vet inte. Ska vi skriva om brott? Vi ska väl skriva om narkotika?”

Kalle: ”Mmm...”

Nina: ”Men den här kanske, Min tid som narkotikamissbrukare.”

Kalle: ”Ja, men det är ju så många böcker, ta bara nåt.”

Nina: ”Vi kanske ska titta i den där första hyllan där NE stod och slå upp begreppen?”

Kalle: ”Vart är den hyllan då?”

Bilaga 4

Fallbeskrivning 3

Det är lektion och temat för arbetsområdet ”Vårt välbefinnande – Folkhälsa och politik” introduceras. Läraren Svenne förväntar sig att deltagarna ska vara aktiva och söka kunskap, att de lär sig på djupet. Han argumenterar för arbetets relevans för vardagen, att lära sig söka kunskap är viktigt. Läraren delar ut EU- kommissionens hälsostrategi och Folkhälsoinstitutets senaste rapport och deltagarna ska välja den artikel som de tycker är mest intressant. Deltagarna börjar läsa, men fler ägnar sig åt annat. När läraren uppmanar till diskussion kring artiklarna uteblir engagemanget. Någon deltagare säger ”vi tycker samma, de är inget att diskutera”. Efter inledningen ska deltagarna välja intresseområde:

Svenne: ”Jaha, då sätter vi igång! Kom med era idéer!”

Sara: ”Jag vet vad jag vill ha! Jag ska skriva om narkotika. Det kan jag tänka mig!”

Simon: ”Jag vet nog också. Jag vill arbeta med stress.”

Svenne: ”Bra! Det passar temat. Nu är det dags att vi inventerar dom frågor ni har.”

Några deltagare ser frågande ut inför Svennes uppmaning. Andra sitter tysta, liksom ointresserade. Läraren sveper med blicken över klassrummet och tar ny sats.

Svenne: ”Ja, nu har ni stora möjligheter att skriva om det som ni själva är intresserade av. Sara och Simon har redan bestämt sig. Är det någon mer som vill arbeta med narkotika eller stress? Vi listar några områden på tavlan, så hittar säkert alla en grupp. Det finns alltid någon du kan jobba med! Ska du börja? Vad vill du arbeta med?”

Arbetet går trögt. Deltagarna gör annat; studerar gatulivet, småpratar och gör upp planer för eftermiddagen. De som har bestämt arbetsområde går till biblioteket för att söka information om det ämne som de har valt.

Bilaga 5

Fallbeskrivning 4

Deltagarna formerar grupper och börjar arbeta med de valda intresseområdena. Läraren Svenne rör sig runt bland deltagarna som sitter gruppvis i och utanför lokalen. Några grupper diskuterar arbetet tillsammans, medan andra läser eller skriver enskilt. En handfull studerande rör sig oroligt fram och tillbaka, tittar drömmande ut genom fönstret, fingrar på mobiltelefoner eller pratar med medstuderande om helgens höjdpunkter. Några deltagare ropar till sig Svenne som svarar på frågor, hämtar böcker eller kopierar material.

Svenne uppmanar deltagarna att anteckna på tavlan var de finns, om de lämnar lokalen. Några har skrivit att de gått till biblioteket, däribland deltagarna Kurt och Stina som ska söka material om narkotika. I själva verket har de dock gått till spelhallen. Läraren Svenne fångas upp av studerande Nina som undrar hur hon ska gå vidare med sitt arbete om uteliggare. Svenne föreslår olika begrepp som Nina kan slå upp i NE.

Nina: ”NE?”

Svenne: ”Nationalencyklopedin alltså”.

Nina: ”Jaha okey, ska jag gå till biblioteket då eller?”

Svenne: ”Ja, gå dit och be bibliotekarien om hjälp om du inte hittar. Sök lite på Internet också, där finns det säkert en del.”

Efter 40 minuter är Nina tillbaka igen. Hon försökte leta efter NE och hittade den efter att ha frågat bibliotekarien. Hon letade efter begreppen och hittade något av dem, men visst inte hur hon skulle gå vidare med den information hon hade hittat. Hon träffade några medstuderande och bestämde sig istället för att fika med dem.

Svenne: ”Hittade du nåt?”

Nina: ”Jaa eller nej, jag sökte lite och hittade nåt men inte så mycket. Jag tar det på Internet när jag kommer hem”.

Svenne: ”Ja, det här blir bra!”

Läraren Svenne diskuterar med Sara och Bengt som arbetar med narkotika. Deltagarna sitter vid ett bord fullt med papper och böcker.

Sara berättar engagerat om vad narkotika är och hur man odlar och framställer det. Bengt har läst i skvallerpressen om spekulationer huruvida rockstjärnan Courtney Love egentligen var narkotikamissbrukare när hon väntade barn på sin världsturné. Läraren Svenne sätter sig vid deltagarnas bord och lyssnar på samtalet. Han uppmuntrar deltagarnas process och säger att de verkar ha roligt tillsammans.

Svenne: ”Men hör ni, hur är det egentligen, varför är det så bekymmersamt med narkotika?”

Sara: ”Jo, men det förstör ju människor, en del blir missbrukare och de mår inte bra.”

Svenne: ”Har ni kollat upp det här med narkotika, hur det kan påverka en människa och vilka konsekvenser det kan få både för dem själva och för samhället?” Har ni tittat på vad lagen säger, får man använda narkotika i Sverige?

Bengt: ”Ja, lite har vi väl.”

Svenne: ”Det finns material, det finns på biblioteket. Jag har lite här också. Läs det här”.

Läraren lämnar Bengt och Sara och söker upp en annan grupp. Deltagarna Sara och Bengt sitter kvar vid bordet. De tystnar. Efter en stund säger Bengt med en suck.

Bengt: ”Jaha! Det är bara färdigt – gör så här! Då får man hitta nåt antingen i det här eller på bibblan. Ska vi gå till bibblan och leta?”

Noter

¹ Staffan Larsson (1986), s 5; Michael Uljens (1989), s 7.

² Uppfattningar kan granskas utifrån två olika perspektiv; första och andra ordningens perspektiv. Första ordningens perspektiv innebär fokus på fakta som observeras utifrån, med avsikt att beskriva hur någonting är. Andra ordningens perspektiv, vilket är centralt inom fenomenografin, fokuserar på hur någon upplever något, det vill säga hur någonting framstår eller ter sig för enskilda människor.

³ Larsson (1986).

Uljens (1989), s 19.

⁵ Ibid, s 20.

⁶ Larsson (1986), s 27.

⁷ Ibid, s 22.

⁸ Ference Marton (1996), s 50.

⁹ Billy Ehn & Barbro Klein (1994), s 10-11. Författarna använder begreppet reflexivitet för att beskriva forskarens självmedvetenhet i mötet med sammanhang och människor.

¹⁰ För intervjuguide och fallbeskrivningar se bilagor 1–5.

¹¹ Larsson (1986), s 5.

¹² Vetenskapsrådets hemsida <http://www.vr.se> Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, s 7. 2005-10-11.

¹³ Med ansvariga för undersökningen avses studiens huvudansvariga och referensgruppen.

¹⁴ Steinar Kvale (1997), s 120.

¹⁵ Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, s 9-11. 2005-04-11.

¹⁶ Larsson (1986), s 5; Uljens (1989), s 7.

¹⁷ Larsson (1986).

¹⁸ Marton (1976), s 178. Det som studeras är relationen mellan en människa och ett fenomen varför termen uppfattning mer eller mindre har reviderats till sätt att erfara, eftersom uppfattning och tanke ofta relateras till något som pågår i tänkandet.

¹⁹ Larsson (1986), s 5 och Uljens (1989), s 7.

²⁰ Madeleine Abrandt (1997), s 73.

²¹ Mikael Alexandersson (1994), s 111-136.

²² Alexandersson (1994), s 111-136; Abrandt (1997), s 73.

²³ Larsson (2005).